

De actieve Friese woordenschat; hoe bevorder je dat?

Stenden
hogeschool

Naam	Ilse
Studentnummer	143022
Onderwerp	De actieve Friese woordenschat
Opleiding	Opleiding tot leraar basisonderwijs, voltijd
Minorbegeleider	Yttje
Stageschool	School X
Stagebegeleider	Julia
Datum en plaats	15 januari 2014, Molkwerum

Samenvatting

Methode

Mijn afstudeeronderzoek vindt plaats in groep 4B van de School X. Deze leerlingen vormen de populatie van mijn onderzoek. Het onderzoek start met een enquêteafname en een observatie om een aantal huidige zaken op orde te stellen. Ook vindt er een voormeting plaats bestaande uit een toets Friese woordenschat om de beginsituatie ten aanzien van het Fries in groep 4B te bepalen. Hierna vindt een interventie plaats van zes verschillende lessen Friese woordenschat. Na deze interventie is de toets Friese woordenschat wederom afgenomen als nameting voor dit onderzoek.

Aanleiding

De leerkrachten op de School X willen meer tijd en aandacht besteden aan het vak Fries, waarbij zij zich vooral willen richten op de woordenschat. Hierbij willen ze dicht bij de interesse van de leerlingen blijven, waarbij ze net iets boven het huidige niveau van de leerlingen werken, zodat er genoeg uitdaging is voor de leerlingen. Ze zijn op zoek naar een geschikte, passende werkwijze voor dit probleem.

Doelstelling en onderzoeksvraag

Met dit onderzoek wil ik een geschikte werkwijze vinden om de Friese woordenschat binnen groep 4B van de School X te bevorderen. Deze werkwijze moet goed op de leer- en werkstijl van de leerlingen en leerkrachten van groep 4B van de School X aansluiten. Bij het behalen van deze doelstelling staat de volgende onderzoeksvraag centraal: ***‘Op welke wijze kan de actieve Friese woordenschat bevorderd worden binnen groep 4 van de School X?’***

Conclusie

Uit dit onderzoek blijkt dat het gebruik van de Viertakt (Verhallen, 1994) een geschikte methode is wanneer er wordt gekeken naar de bevordering van de actieve Friese woordenschat binnen groep 4B van de School X. De verschillende fasen (voorbewerken, semantiseren, consolideren en controleren) van de Viertakt (Verhallen, 1994) geven houvast aan de leerkracht en de leerling. Dit kwam naar voren tijdens de interventie van dit onderzoek. Iedere fase in de Viertakt (Verhallen, 1994) heeft een duidelijk doel. Door de Friese lessen rondom deze fasen te ontwerpen, is de leerkracht er zeker van dat ieder doel van de fasen en het uiteindelijke lesdoel behaald wordt.

Voorwoord

Voor u ligt het onderzoeksrapport van mijn literatuuronderzoek. Dit literatuuronderzoek is onderdeel van de afstudeerfase aan de Opleiding tot Leraar Basisonderwijs aan de Hogeschool X te Leeuwarden. Tijdens mijn afstudeerfase loop ik stage op de School X. Vanuit de praktijk kwam de vraag of ik mij tijdens het onderzoek wilde richten op het Friese onderwijs in groep 4B. Omdat dit onderwerp erg breed is, heb ik mij toegespitst op de actieve Friese woordenschat.

Dit onderzoeksrapport is bestemd voor iedereen die in het onderwijs in Friese woordenschat geïnteresseerd is. Ik hoop dat ieder die dit leest inzicht krijgt in de resultaten van mijn onderzoek. Daarnaast hoop ik dat deze informatie wordt meegenomen in de praktijk om zo een bijdrage te leveren aan het onderwijs in de actieve Friese woordenschat.

Tijdens het maken van dit onderzoeksrapport ben ik begeleid door verschillende personen, waardoor het mogelijk werd om dit rapport tot stand te brengen. Hierbij wil ik Julia en Hannie Michielsen bedanken voor het begeleiden van mijn leerproces tijdens mijn praktijkonderzoek. Daarnaast wil ik Yttje, docent aan de Opleiding tot Leraar Basisonderwijs en afstudeerbegeleider aan de Hogeschool X, bedanken voor de nuttige feedback en de ondersteunende informatie die zij mij heeft gegeven tijdens het onderzoeksproces.

Ilse
Molkwerum, 3 januari 2013

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1: Inleiding	6
1.1 Probleemstelling	
1.2 Onderzoeksvragen	
1.3 Doelstelling	
1.4 Leeswijzer	
Hoofdstuk 2: Deelvragen theorie en praktijk	8
Deelvragen theorie	
2.1 Wat wordt er verstaan onder ‘actieve Friese woordenschat’?	
2.2 Wat is er in de kerndoelen Basisonderwijs opgenomen over het actieve Friese woordenschatonderwijs?	
2.3 Wat is er in de tussendoelen woordenschat opgenomen over het actieve Friese woordenschatonderwijs?	
2.4 Welke woordenschatdidactiek(en) kunnen worden ingezet bij het actieve Friese woordenschatonderwijs in groep 4B van de School X?	
2.5 Welke woorden moeten geselecteerd worden voor groep 4b van de School X?	
2.6 Welke methodieken passen bij het actieve Friese woordenschatonderwijs van groep 4b van de School X?	
Deelvragen praktijk	
2.7 Wat is er in het taalbeleid van de School X opgenomen over het actieve Friese woordenschatonderwijs?	
2.8 Wat wordt er in groep 4B van de School X gedaan aan actieve Friese woordenschat?	
2.9 Op welke wijze wordt een les actieve Friese woordenschat gegeven in groep 4B van de School X?	
2.10 Welke methode voor Fries wordt er in groep 4B van de School X gebruikt?	
2.11 Welke didactiek voor woordenschatonderwijs wordt er in groep 4B van de School X gebruikt?	
2.12 Wat is de rol van de leerkracht in een les actieve Friese woordenschat in groep 4B van de School X?	
2.13 Wat is de rol van de leerlingen in een les actieve Friese woordenschat in groep 4B van de School X?	
2.14 Op welke wijze is het huidige lesprogramma van groep 4B van de School X vormgegeven?	
2.15 Op welke wijze kan de actieve Friese woordenschat geïntegreerd worden in het bestaande lesprogramma?	
2.16 Wat is het huidige niveau van de actieve Friese woordenschat van de leerlingen uit groep 4B van de School X?	
2.17 Wat is de thuistaal van de leerlingen uit groep 4B van de School X?	
2.18 Wat is het huidige motivatieniveau van de leerlingen uit groep 4B van de School X ten aanzien van actieve Fries woordenschat?	
2.19 Op welke wijze kan actieve Friese woordenschat uitdagend worden voor de leerlingen en leerkracht van de School X?	
Hoofdstuk 3: Methodologie	37
3.1 Onderzoeksontwerp	
3.2 Populatie	
3.3 Operationalisering	

- 3.4 Betrouwbaarheid en validiteit
- 3.5 Interventie

Hoofdstuk 4: Resultaten	45
4.1 Resultaten enquête	
4.2 Toelichting resultaten enquête	
4.3 Resultaten voormeting en nameting	
4.4 Toelichting resultaten voormeting en nameting	
4.5 Resultaten observatie	
4.6 Toelichting resultaten observatie	
 Hoofdstuk 5: Conclusie en aanbeveling	62
5.1 Conclusie	
5.2 Aanbeveling	
 Geraadpleegde literatuur	64
 Bijlagen	
Bijlage I: Toets Aktive Fryske wurdskat	65
Bijlage II: Enquête	69
Bijlage III: Observatieformulier	70
Bijlage IV: Interventieles 1	72
Bijlage V: Interventieles 2	77
Bijlage VI: Interventieles 3	82
Bijlage VII: Interventieles 4	87
Bijlage VIII: Interventieles 5	91
Bijlage IX: Interventieles 6	96

Hoofdstuk 1: Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een korte inleiding gegeven over de onderwijsinstelling waar het onderzoek plaatsvindt. Er wordt ingegaan op de probleemstelling, de doelen waaraan gewerkt zal worden, de onderzoeksvraag en de daaruit voortgekomen deelvragen. Tot slot wordt beschreven wat er in elk hoofdstuk aan bod komt.

Mijn afstudeeronderzoek vindt plaats in groep 4B van de School X. In deze groep start ik vanaf februari 2014 mijn afstudeerstage, ook wel de LIO-stage genoemd. De leerlingen uit groep 4B van de School X vormen de populatie van mijn onderzoek. Zij nemen allen deel aan de enquêteafname en de voormeting en nameting. Daarnaast vindt ook de observatie van een huidige Friese les plaats binnen deze groep. De enquête, de voormeting, de nameting en de observatie die tijdens dit onderzoek gebruikt zijn, zijn allemaal in de bijlagen van dit onderzoeksverslag terug te vinden.

1.1 Probleemstelling

De leerkrachten op de School X willen meer tijd en aandacht besteden aan het vak Fries, waarbij zij zich vooral willen richten op de woordenschat. Hierbij willen ze dicht bij de interesse van de leerlingen blijven, waarbij ze net iets boven het huidige niveau van de leerlingen werken, zodat er genoeg uitdaging is voor de leerlingen. Ze zijn op zoek naar een geschikte, passende werkwijze voor dit probleem.

Bovenstaande leidt tot de volgende onderzoeksvraag:

Op welke wijze kan de actieve Friese woordenschat bevorderd worden binnen groep 4B van de School X?

1.2 Onderzoeksvragen

De onderzoeksvraag die tijdens dit literatuuronderzoek beantwoord wordt, luidt als volgt:

Op welke wijze kan de actieve Friese woordenschat bevorderd worden binnen groep 4 van de School X?

Uit deze onderzoeksvraag vloeien deelvragen voort, die zijn opgedeeld in een theoriegedeelte en een praktijkgedeelte. De deelvragen gericht op de theorie luiden als volgt:

- Wat wordt er verstaan onder ‘actieve Friese woordenschat’?
- Wat is er in de kerndoelen Basisonderwijs opgenomen over het actieve Friese woordenschatonderwijs?
- Wat is er in de tussendoelen woordenschat opgenomen over het actieve Friese woordenschatonderwijs?
- Welke woordenschatdidactiek(en) kunnen worden ingezet bij het actieve Friese woordenschatonderwijs in groep 4B van de School X?
- Welke woorden moeten geselecteerd worden voor groep 4B van de School X?
- Welke methodieken passen bij het actieve Friese woordenschatonderwijs van groep 4b van de School X?

De deelvragen gericht op de praktijk luiden als volgt:

- Wat is er in het taalbeleid van de School X opgenomen over het actieve Friese woordenschatonderwijs?
- Wat wordt er in groep 4B van de School X gedaan aan actieve Friese woordenschat?

- Op welke wijze wordt een les actieve Friese woordenschat gegeven in groep 4B van de School X?
- Welke methode voor Fries wordt er in groep 4B van de School X gebruikt?
- Welke didactiek voor woordenschatonderwijs wordt er in groep 4B van de School X gebruikt?
- Wat is de rol van de leerkracht in een les actieve Friese woordenschat in groep 4B van de School X?
- Wat is de rol van de leerlingen in een les actieve Friese woordenschat in groep 4B van de School X?
- Op welke wijze is het huidige lesprogramma van groep 4B van de School X vormgegeven?
- Op welke wijze kan de actieve Friese woordenschat geïntegreerd worden in het bestaande lesprogramma?
- Wat is het huidige niveau van de actieve Friese woordenschat van de leerlingen uit groep 4B van de School X?
- Wat is de thuistaal van de leerlingen uit groep 4B van de School X?
- Wat is het huidige motivatieniveau van de leerlingen uit groep 4B van de School X ten aanzien van actieve Fries woordenschat?
- Op welke wijze kan actieve Friese woordenschat uitdagend worden voor de leerlingen en leerkracht van de School X?

1.3 Doelstelling

Met dit onderzoek wil ik een geschikte werkwijze vinden om de Friese woordenschat binnen groep 4B van de School X te bevorderen. Deze werkwijze moet goed op de leer- en werkstijl van de leerlingen en leerkrachten van groep 4B van de School X aansluiten.

1.4 Leeswijzer

Dit literatuuronderzoek is opgedeeld in vijf hoofdstukken. Dit zijn achtereenvolgens: de inleiding, de deelvragen theorie en praktijk, de methodologie, de onderzoeksresultaten en de conclusie en aanbeveling.

‘Hoofdstuk 2: Deelvragen theorie en praktijk’ bevat het literatuuronderzoek dat voor dit onderzoek is gedaan. Er wordt antwoord gegeven op de deelvragen theorie en praktijk. ‘Hoofdstuk 3: Methodologie’ bevat de stappen die ondernomen zijn tijdens het onderzoek. Er worden keuzes toegelicht met argumenten en er wordt uitleg gegeven over de verschillende methodieken en materialen die gebruikt zijn tijdens het onderzoek. De voortgekomen resultaten van het onderzoek zijn weergegeven in ‘Hoofdstuk 4: Onderzoeksresultaten’. De conclusie die voortvloeit uit de resultaten en die leidt tot beantwoording van de onderzoeksvraag en de deelvragen staat vermeld in ‘Hoofdstuk 5: Conclusie en aanbeveling’. Tot slot is de gebruikte literatuur te vinden in de literatuurlijst en zijn er bijlagen aan dit onderzoeksverslag toegevoegd.

Hoofdstuk 2: Deelvragen theorie en praktijk

Deelvragen theorie

2.1 Wat wordt er verstaan onder ‘actieve Friese woordenschat’?

Bij alle taalvaardigheden, zowel bij spreken, luisteren, lezen en schrijven, wordt gebruik gemaakt van woorden. De kwaliteit van deze taalvaardigheden is voor een groot deel afhankelijk van het woordgebruik. Om deze kwaliteit te vergroten is woordkennis nodig, want Paus (2010) stelt dat zonder woordkennis geen gesprek mogelijk is, geen tekst leesbaar is. Thuis wordt gebruik gemaakt van de omgangstaal. Dit zijn de woorden die gebruikt worden in de directe thuissituatie. Op school wordt de omgangstaal ook gebruikt, maar de woordkennis die de leerlingen hier gebruiken moet veel uitgebreider zijn dan voor de dagelijkse gesprekken noodzakelijk is. Er moet beschikt worden over een uitgebreide woordkennis. Schoolsucces is in belangrijke mate afhankelijk van de grootte en de kwaliteit van de woordenschat (Paus, 2010, p. 151).

Ten eerste is het waardevol om te weten wat er wordt verstaan onder het begrip ‘woordenschat’. De woordenschat van een mens omvat het geheel van woorden en woordbetekenissen waarover hij mondeling en schriftelijk kan beschikken (Paus, 2010, p. 152). Dit is onderverdeeld in de passieve woordenschat en de actieve woordenschat. De passieve woordenschat houden de woorden in die iemand begrijpt, dus tijdens de taalvaardigheden luisteren en lezen. Onder de actieve woordenschat verstaan we de woorden die iemand zelf gebruikt, dus tijdens de taalvaardigheden spreken en schrijven.

In dit onderzoek staat niet de algemene actieve woordenschat centraal, maar draait het om de actieve Friese woordenschat. Hiervoor kan dus niet de algemene definitie van ‘actieve woordenschat’ gebruikt worden. Met de actieve Friese woordenschat in dit onderzoek worden de Friese woorden die iemand zelf tijdens het spreken en schrijven kan gebruiken bedoeld. Hierbij wordt er in het bijzonder gedoeld op de taalvaardigheid spreken.

Al deze woorden, passief en actief, worden opgeslagen in het mentale lexicon. Dit gebeurt niet in losse elementen, maar in net werken van woorden die bij elkaar passen. Bij de taalvaardigheden spreken, luisteren, lezen en schrijven maken we gebruik van die mentale lexicon. Woorden die regelmatig en vaak voorkomen, kunnen sneller worden opgespoord in een lexicon dan onbekende woorden of minder frequente woorden. Hoe meer een woord gebruikt wordt, hoe meer relaties en netwerken er worden opgebouwd, waardoor het woord beter te onthouden is en een diepere betekenis heeft voor een persoon.

2.2 Wat is er in de kerndoelen Basisonderwijs opgenomen over het actieve Friese woordenschatonderwijs?

In de kerndoelen Primair Onderwijs zijn per vakgebied doelen opgenomen waar basisscholen in Nederland zich aan moeten houden. Het zijn streefdoelen die een leerling aan het eind van groep 8 moet kennen en kunnen. Scholen zijn verplicht een onderwijsaanbod te realiseren dat voldoet aan deze kerndoelen. Hiernaast krijgen scholen nog ruimte om eigen invulling te geven aan de onderwijsinhoud op hun school. De kerndoelen Primair Onderwijs werden ingevoerd, omdat er behoefte was naar meer eenheid binnen het onderwijs. Tot 1993 waren er geen afspraken over de inhoud van het onderwijs en hierdoor ontstonden er te grote verschillen tussen de basisscholen. De kerndoelen uit 1993 zijn in 1998 en in 2006 opnieuw verbeterd.

Voor Friese taal zijn zes kerndoelen¹ opgesteld. Deze doelen zijn verdeeld in drie domeinen: mondeling taalonderwijs, schriftelijk taalonderwijs en taalbeschouwing, waaronder strategieën. Fries aan bod (2005) geeft aan dat basisscholen in de provincie Fryslân onderwijs in de Friese taal dienen op te nemen in hun aanbod op grond van artikel 9 lid 4 van de Wet op het Primair onderwijs: 'Op de scholen in de provincie Fryslân wordt tevens onderwijs gegeven in de Friese taal, tenzij gedeputeerde staten op verzoek van het bevoegd gezag ontheffing van deze verplichting hebben verleend'.

De kerndoelen Friese taal luiden als volgt:

Mondelinge taal

17. De leerlingen ontwikkelen een positieve attitude ten opzichte van het gebruik van Fries door henzelf en anderen.

18. De leerlingen leren informatie te verwerken uit gesproken Fries. Het gaat om teksten die informatie geven, plezier verschaffen, meningen of aanwijzingen bevatten over hen bekende onderwerpen.

19. De leerlingen leren zich naar inhoud en vorm in het Fries uit te drukken in situaties uit hun dagelijks leven waarin zij informatie vragen of geven over een onderwerp waarmee zij vertrouwd zijn.

Schriftelijk taalonderwijs

20. De leerlingen leren informatie te verwerven uit teksten in het Fries in frequent voorkomende teksttypen (zoals artikelen in jeugdrubrieken, liedjes, verhalen).

21. De leerlingen leren eenvoudige teksten in het Fries te schrijven over alledaagse onderwerpen met het doel met anderen over die onderwerpen te communiceren.

Taalbeschouwing, waaronder strategieën

22. De leerlingen verwerven een woordenschat van frequent gebruikte Friese woorden en strategieën voor het begrijpen van voor hen onbekende woorden.

Binnen de kerndoelen Friese taal is er één kerndoel relevant voor dit onderzoek, namelijk kerndoel 22:

22. De leerlingen verwerven een woordenschat van frequent gebruikte Friese woorden en strategieën voor het begrijpen van voor hen onbekende woorden.

¹ Deze kerndoelen zijn afkomstig van de site: SLO (2013). *Kerndoelen : Friese taal*. Geraadpleegd op 21 oktober 2013 via <http://tule.slo.nl/FrieseTaal/F-KDFrieseTaal.html>

2.3 Wat is er in de tussendoelen woordenschat opgenomen over het actieve Friese woordenschatonderwijs?

De Nationale Onderwijsgids zegt het volgende over tussendoelen: leerlijnen en tussendoelen zijn bedoeld om scholen te helpen bij de vertaling van kerndoelen naar onderwijs. Leerlijnen geven per leergebied het traject van een leerling aan van het begin van het onderwijs tot het behalen van de kerndoelen. Tussendoelen zijn bepaalde momenten in deze leerlijnen. Op deze manier hebben docenten een hulpmiddel om de ontwikkeling van leerlingen te volgen. De leerlijnen en tussendoelen zijn in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap ontwikkeld door de Stichting Leerplanontwikkeling (SLO).

Kerndoel 22, relevant voor het actieve Friese woordenschatonderwijs, is uitgewerkt in leerlijnen voor elke groep, maar omdat dit onderzoek draait om groep 4 van de School X, wordt de leerlijn woordenschat voor groep 3/4 behandeld. Daarbij wordt eerst de leerlijn voor groep 1/2 weergegeven, omdat deze leerlijn ook beheerst moet worden door de groepen 3 en 4. Deze twee leerlijnen volgen elkaar dus op.

Leerlijn 22 luidt als volgt:

Leerlijn 22 – groep 1 en 2²:

- Beheersen van een basiswoordenschat
- Conceptuele netwerken ervaringsgericht uitbreiden
- Nieuwe woordbetekenissen (uit verhalen) afleiden met behulp van de strategie: gebruik maken van contextinformatie en/of illustraties uit het boek.
- Woorden actief leren gebruiken
- Onderscheid tussen vorm- en betekenisaspecten van woorden
- Reflectie op woordbetekenissen

Leerlijn 22 – groep 3 en 4³:

- Eigen woordenschat opbouwen
- Doelgericht in en buiten de klas nieuwe woorden afleiden
- Betekenisrelaties die woorden kunnen hebben, zoals onderschikking, bovenschikken, tegenstelling, synoniem
- Uitbreiden van conceptuele netwerken, zodat diepe woordbetekenissen ontstaan
- Interpreteren van eenvoudig figuurlijk taalgebruik
- Strategieën toepassen voor het afleiden van de betekenis van woorden uit de tekst:
 - Gebruik maken van contextinformatie en/of illustraties uit het boek
 - Gebruik maken van woordvorm: van eenvoudige samengestelde woorden aangeven uit welke woorden ze bestaan
- Strategieën toepassen voor het onthouden van nieuwe woorden:
 - Het woord herhalen en opschrijven
 - Het woord ophalen uit het geheugen
 - Het woord produceren

² Deze leerlijn is afkomstig van de site: SLO (2013). *Kerndoelen : Friese taal*. Geraadpleegd op 21 oktober 2013 via <http://tule.slo.nl/FrieseTaal/F-L22.html>.

³ Deze leerlijn is afkomstig van de site: SLO (2013). *Kerndoelen : Friese taal*. Geraadpleegd op 21 oktober 2013 via <http://tule.slo.nl/FrieseTaal/F-L22.html>.

2.4 Welke woordenschatdidactiek(en) kunnen worden ingezet bij het actieve Friese woordenschatonderwijs in groep 4B van de School X?

Een didactische cyclus voor het onderwijzen van woordenschat is de Viertakt, ontworpen door Verhallen. De Viertakt sluit nauw aan bij het natuurlijke verloop van het woordleerproces. Verhallen (1994) gebruikt een didactische basisregel: *het leren van het woord zal wel nooit in één keer gebeuren. Er moet een aantal fasen doorlopen worden voordat we kunnen zeggen: 'de leerling kent het woord'. De verschillende fasen kunnen kort of lang zijn, afhankelijk van de voorkennis van de leerling, het leerdoel en de leerlast.*

Binnen de Viertakt⁴ wordt onderscheid gemaakt tussen de volgende vier fasen:

Fase 1 – voorbereiden

Bij voorbereiden gaat het om het creëren van een gunstige beginsituatie. Dat betekent het organiseren van een juiste context, het activeren van voorkennis en het betrokken maken van de leerlingen; in het gunstige geval slaagt de leerkracht erin bij de leerlingen een leerbehoefte te scheppen.

Fase 2 – semantiseren

In de gecreëerde context wordt het te leren woord voor het eerst aangeboden. Bij semantiseren wordt de woordbetekenis duidelijk gemaakt. Het gaat dus om het uitleggen en toelichten van de betekenis.

Fase 3 – consolideren

Als leerlingen de betekenis van een woord begrijpen, moet het woord met de betekenis nog worden onthouden. Bij consolideren worden het woord en de behandelde betekenis ingeoefend. Het gaat om inbedding in het mentale lexicon of, anders gezegd, om inprenting in het geheugen.

Fase 4 – controleren

Om te checken of de te leren woorden ook werkelijk onthouden zijn, moet de leerkracht elk woord terugvragen. Controleren is nagaan of het woord en de behandelende betekenissen verworven zijn.

Verhallen (1994) geeft een toelichting op de Viertakt: de Viertakt is niet alleen van toepassing op nieuw te leren woorden, maar ook op nieuw te leren betekenissen. We weten immers dat woorden zelden in één keer helemaal begrepen kunnen worden. Woordbegrip moet groeien en om een woord in de volle betekenisbreedte te begrijpen, moet een leerling ervaringen opdoen met het woord in verschillende contexten. Het is voor een leerkracht een onbegonnen taak om de betekenis van een woord zo te presenteren, dat meteen alle mogelijke betekenissen en betekenisnuances belicht worden. En dat is ook helemaal niet nodig. Een woord kan in eerste instantie in de op dat moment relevante betekenis worden uitgelegd. Later, als het woord in een andere betekenis aan de orde komt, wordt er opnieuw gesemantiseerd in een andere context. De cyclus van de viertakt begint dan als het ware opnieuw. Semantiseren kan dus betrekking hebben op nieuwe woorden, maar ook op nieuwe betekenissen van al eerder geleerde woorden. Een voorbeeld: het woord 'licht' in de betekenis van 'lamp' ('doe het licht aan') en als bijvoeglijk naamwoord in de betekenis van 'niet donker' en in de betekenis van 'niet zwaar' kan in drie verschillende viertaktronden worden behandeld. Het gaat dan om drie verschillende contexten, drie semantiseringen, die soorten consolideringsoefeningen en drie controles.

⁴ De weergave van de Viertakt is afkomstig uit het boek: Verhallen, M. & Verhallen, S. (1994). *Woorden leren woorden onderwijzen*. Groningen: TextCase.

Hieronder zullen de verschillende fasen van de Viertakt nader uitgelegd worden. De Viertakt wordt beschreven in vier aparte fasen, maar in de praktijk lopen de verschillende fasen bijna altijd in elkaar over.

2.4.1 Voorbewerken

Regelmatig is terug te zien dat het voorbewerken binnen een les overgeslagen wordt in de onderwijspraktijk. Dit is jammer, want deze fase dient een aantal nodige doelen. Ten eerste is het belangrijk om de aan te bieden woorden op de juiste wijze te koppelen aan ervaringen en aan de al aanwezige taalkennis van de leerlingen. Er moet een betekenisvolle situatie ontstaan, waarin het woordleerproces op gang komt. Daarnaast zijn sommige woorden al in een bepaalde vorm aanwezig in het geheugen. Deze woorden moeten door de leerlingen geactiveerd worden en het voorbewerken is daar een geschikte manier voor. Als laatste moet de leerling geprikkeld worden om actief mee te doen.

Verhallen (1994) geeft een aantal mogelijkheden voor het voorbewerken van een tekst:

- De leerlingen lezen een tekst over het onderwerp voor zichzelf. In de tekst heeft de leerkracht enkele woorden onderstreept. Vooraf is duidelijk aangegeven dat de onderstreepte woorden straks behandeld zullen worden. Voordat de leerkracht uitlegt, wordt het thema van de tekst klassikaal besproken. De leerkracht controleert of alle leerlingen in ieder geval het thema of het onderwerp kennen. De leerkracht kan ook na het stillezen woorden uit de tekst behandelen die het onderwerp voldoende raken en die de leerlingen al kennen.
- De leerlingen luisteren naar een voorgelezen verhaal waar een plaat bij hoort; de geselecteerde woorden zijn op de plaat gemarkeerd.
- De leerkracht geeft een tekst op als huiswerk om thuis vast te lezen. De opdracht erbij is dat de leerlingen de onderstreepte woorden uit de tekst al vast in hun schrift schrijven. Op deze manier hebben ze een eerste kennismaking met de geschreven vorm van de woorden.
- De leerkracht stelt voorafgaand aan het lezen van een tekst enkele vragen aan de klas om de voorkennis op te roepen. Bij bijvoorbeeld een tekst over Eskimo's kan een leerkracht vooraf de volgende vragen stellen: 'Wie weet in wat voor soort huizen Eskimo's wonen?', 'Wie weet wat Eskimo's eten?', 'Wie weet waar Eskimo's mee reizen?'. De kernbegrippen worden alvast op het bord geschreven. Daarna wordt de tekst gelezen en worden de geselecteerde doelwoorden behaald.
- De leerlingen krijgen de opdracht een stukje tekst te lezen en woorden de onderstrepen die ze niet kennen. Deze opdracht kan alleen bij teksten die begrijpelijk zijn. Afgezien van de te leren woorden, moet de tekst weinig tot geen 'nieuwe' woorden bevatten.
- De leerkracht gaat een woord aanbieden dat past bij woorden die eerder zijn uitgelegd en ingeoeft. Eerst worden de eerder behandelende woorden en betekenissen opgerakeld, dan wordt het nieuwe woord erbij genomen (mondeling en schriftelijk).

2.4.2 Semantiseren

Al eerder is genoemd dat semantiseren draait om het overdragen van de betekenis van een woord. Dit is lastig, omdat woordbetekenissen niet waarneembaar zijn en daardoor niet direct kunnen worden doorgegeven.

Er zijn een aantal middelen die de leerkracht kan gebruiken voor het verduidelijken van betekenisaspecten:

- Semantiseren met niet-verbale middelen wordt vooral gebruikt bij het semantiseren van concrete woorden of handelingen. Door het gebruiken van voorwerpen, foto's, plaatjes en tekeningen krijgt de leerling meteen een beeld van datgene waar het woord naar kan

verwijzen. Belangrijk hierbij is om de relevante kenmerken duidelijk te benadrukken en eventueel uit te leggen, omdat er ook vaak kenmerken aanwezig zijn in het middel die niet relevant zijn voor de betekenis.

- Semantiseren met verbale middelen houdt in dat er een verbale context wordt gegeven. Dit kan door de woordbetekenis te analyseren; 'Wat wordt verstaan onder het woord?'. Ook kan het semantiseren plaats vinden door het woord in voorbeeldzin(nen) aan het bieden. De leerlingen moeten dan zelf de betekenis van het woord achterhalen. De laatste manier is om het nieuwe woord te vertalen in de moedertaal. Dit is een zeer snelle manier om een soort basisbetekenis te geven.

Een overzicht⁵:

Niet-verbale middelen	Verbale middelen
- Het object/de handeling laten zien; - Het object/de handeling laten voelen, ruiken, proeven; - Gebaren; - Voordoen, uitbeelden; - Gebruik van foto's; - Gebruik van tekeningen; - Gebruik van diagrammen; - Plaatjes uit boeken.	- Algemene definitie; - Voorbeelden, contexten geven; - Vertalen in eigen taal.

Daarnaast is het handig om onderscheid te maken tussen drie verschillende woordleersituaties (Graves, 2006):

1. Leerlingen leren een nieuwe woordvorm bij een bekend begrip.
Het gaat dan om het leren van een label bij een kant-en-klaar concept. Je hoeft als leerkracht bij het semantiseren de betekenis van een woord niet extra uit te leggen.
2. Leerlingen leren nieuwe betekenisaspecten bij een bekend woord.
Het gaat dan om uitbreiding van het achterliggende concept, anders gezegd om het verdiepen van woordkennis.
3. Leerlingen leren een nieuwe woordvorm en een nieuw concept.
De leerlingen moeten het woord en het achterliggende concept leren. Deze situatie komt het meest voor in het onderwijs. Woorden leren, netwerkopbouw en kennisverwerving vallen hier samen.

Samenvattend in een schema⁶ ziet het er als volgt uit:

	Verbreden woordenschat	Kennis- verwerving	Verdiepen woordenschat
Situatie 1 Nieuwe woordvorm/bekend concept	X	-	-
Situatie 2 Bekende woordvorm/uitbreiding concept	-	X	X
Situatie 3 Nieuwe woordvorm/nieuw concept	X	X	X

⁵ Overzicht is overgenomen uit het boek: Verhallen, M. & Verhallen, S. (1994). *Woorden leren woorden onderwijzen*. Groningen: TextCase.

⁶ Schema is overgenomen uit het boek: Nulft, D. van den. & Verhallen, M. (2009). *Met woorden in de weer: praktijkboek voor het basisonderwijs*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

2.4.3 Middelen om te semantiseren

Labelen

Van den Nuft & Verhallen, (2009) geven aan dat er een aantal manieren zijn om te semantiseren. De bekendste is *labelen* en volstaat uitstekend bij situatie 1: leerlingen kennen het concept al en moeten bij dit concept een nieuwe woordvorm leren. Je zult het labelen vaak gebruiken in de onderbouw (dit is een 'vlag'; dit noem je de 'kaft' van het boek; voel eens: dit is 'vochtig'). Bedenk wel dat de techniek van *labelen* niet zozeer tot diepere kennisverwerving bij de leerlingen leidt: de woordenschat wordt vooral verbreed.

De drie uitjes

Een diepe semantisering maak je met behulp van drie uitjes. De betekenissen van woorden kun je niet zomaar vastpakken om ze vervolgens aan te reiken en over te dragen aan je leerlingen in de klas. De betekenis van een woord is een *concept*: een brokje kennis, een idee. Bij de semantisering gaat het erom de betekenis voor de leerlingen te verduidelijken. Hier is *labelen* niet voldoende, want er is nog geen duidelijk begrip van wat het object is. Bij het concept 'atlas' moeten leerlingen niet alleen weten hoe een atlas eruitziet, maar ook wat erin staat en hoe je zoiets als een atlas kunt gebruiken: allemaal betekenisaspecten van het woord 'atlas' die overgedragen moeten worden. *De drie uitjes* helpen de leerkracht om elk woord op een verantwoorde manier te semantiseren. Het gaat om uitbeelden, uitleggen en uitbreiden. Hieronder wordt elk *uitje* afzonderlijk besproken. In werkelijkheid zijn ze altijd sterk verstrengeld en komen zij afwisselend voor.

1. ***Uitbeelden***

Bij semantisering moet je de betekenissen van woorden zo veel mogelijk zichtbaar maken. Plaatjes zijn krachtige geheugensteuntjes. Maar in de midden- en bovenbouw kan ook een korte typerende contextzin bij het woord op het bord zo'n functie vervullen. (gebaren, aanwijzen, voordoen, uitspelen laten ervaren);

2. ***Uitleggen***

Bij het semantiseren trek je alles uit de kast om de betekenis van een woord over te dragen. De uitbeelding moet dan vanzelfsprekend vergezeld gaan van een talige omschrijving, zodat de leerling de betekenis ook verbaal uitgelegd krijgen. Het uitje van uitleggen betekent dus dat je altijd zegt wat het woord betekent. Het is belangrijk om de uitleg kort en krachtig te houden en je te concentreren op de belangrijkste betekenisaspecten. (vertellen, verduidelijken);

3. ***Uitbreiden***

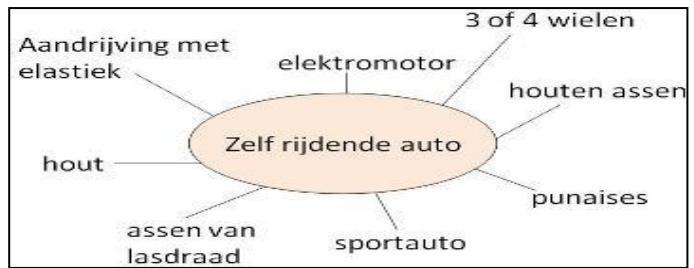
Uitbreiden betekent dat we niet uitgaan van één enkel woord, maar dat we denken in clusters. Woorden zijn geen losse eenheden, ze zijn geclusterd in het netwerk van de woordenschat. Ze kunnen dus ook het beste in clusters gesemantiseerd worden, waarbij meteen ook de betekenisnuances en betekenisverbindingen tot hun recht komen. Het uitje van uitbreiden betekent dus dat je meerdere woorden tegelijk meeneemt in je semantisering. (koppelen aan andere woorden die betekenisverbindingen hebben met het woord).

Graphic organizers

Ook met de zogenoemde *graphic organizers* kun je bij het semantiseren vele betekenisverbindingen in beeld brengen. Het is een grafische weergave van netwerkstructuren. Hieronder zullen de verschillende *graphic organizers* uitgewerkt worden:

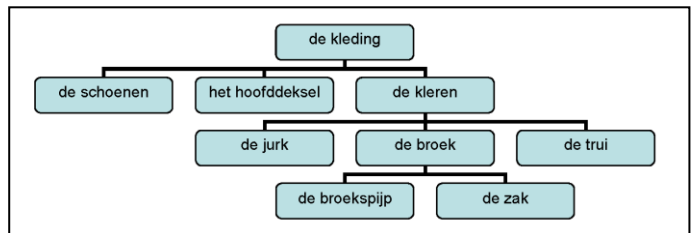
De woordspin

De woordspin wordt ook wel een woordveld genoemd en is de bekendste en meest gebruikte onder de *graphic organizers*. Woordspinnen laten zien dat woorden een bepaalde betekenisverbinding hebben; het zijn woorden die bij elkaar horen. De woordspin leent zich ook goed voor de onderbouw, want er kunnen naast woorden ook beelden in worden opgenomen.

De woordparachute

De woordparachute is een handig hulpmiddel om hiërarchische betekenisrelaties in beeld te krijgen. Met het zichtbaar maken van de hiërarchische relaties bereik je als leerkracht twee doelen: je oefent de belangrijke schoolse betekenisverbindingen én je brengt structuur aan in de opslag van woorden.

De woordkast

De woordkast kan op twee manieren gebruikt worden door de leerkracht. Aan de ene kant kunnen woorden opgenomen worden in de woordkast die geen tegengestelde woorden van elkaar zijn. Het voordeel is dat er veel ruimte is om de specifieke kenmerken van een woord op te sommen. Aan de andere kant leent de woordkast zich perfect wanneer je als leerkracht woorden wilt aanbieden die tegengesteld zijn aan elkaar.

De woordtrap

Een woordtrap leent zich perfect voor het weergeven van een ontwikkeling, verandering of gradatie. De woorden in de woordtrap volgen elkaar trapsgewijs op en beelden op die manier een ontwikkeling uit. Op elke trede staat een woord.

2.4.4 Consolidieren

Verhallen (1994) stelt dat deze fase nog te vaak wordt overgeslagen in de onderwijspraktijk. Dit is een gemiste kans, want als het woord na het semantiseren niet wordt geconsolideerd, dan is er een grote kans dat de leeropbrengst verloren gaat. Een woord dat slechts één keer behandeld is, wordt zo weer vergeten. In verschillende studies bij uiteenlopende leeftijdsgroepen in diverse woordleersituaties komen onderzoekers uit op een gemiddelde van zeven keer herhalen totdat een woord standhoudt in het geheugen van een leerling (Verhallen, S. 1991).

Bij consolideren is het de bedoeling dat er een netwerk wordt opgebouwd, met in dit netwerk allerlei verbindingen met andere woorden. Door steeds weer te herhalen, wordt de bestaande verbindingen versterkt. Een goede manier is het beginnen bij passieve oefeningen, zoals het bij elkaar zoeken van woordparen. Als de leerlingen de ingeoefende woorden passief goed kennen, dan kan er een langzame overgang worden gemaakt naar actieve oefeningen. Oude woordpaarrijtjes kunnen bijvoorbeeld opnieuw gepresenteerd worden als kleine invoeloefeningen. Ook oefeningen met het vinden van woordclusters schijnt erg nuttig te zijn, omdat de leerlingen de aandacht moeten richten op specifieke relaties tussen woorden.

Van den Nuft & Verhallen (2009) geven een aantal regels waar je je als leerkracht aan houdt tijdens het consolideren:

Consolideerregel 1

Ga net zolang door met consolideren totdat de leerlingen het woord kennen.

Consolideerregel 2

De kern van het consolideren is veel, gevarieerd en speels herhalen.

Consolideerregel 3

Bij het consolideren zijn de woorden zichtbaar in de klas aanwezig.

2.4.5 Controleren

In de Viertakt wordt de fase controleren apart behandeld, maar in de praktijk valt deze fase vaak samen met consolideren. Tijdens de oefening is de leerkracht constant alert op voortgang. Echter moet wel in het achterhoofd worden gehouden, dat controle op de langere termijn ook erg belangrijk is om na te gaan wat er aan kennis is blijven hangen.

Verhallen (1994) geeft de volgende aandachtspunten die van belang zijn voor de controlefase:

- Zoals gezegd zal de controle vaak een onderdeel –het laatste onderdeel- van de consolidatie/herhaling zijn. In ieder geval moet iedere leerkracht er rekening mee houden dat controle kort na de oefenronden alleen niet voldoende is. Na enige tijd zijn de leerlingen de woorden deels weer vergeten. Herhalen en controleren moeten dus over de tijd uitgesmeerd worden.
- Het is de vraag of de controle moet plaatsvinden in hetzelfde soort oefeningen en in dezelfde contexten als waarin zij aangeboden en behandeld zijn. Ook hier geldt dat variatie geboden is en dat er natuurlijk sprake moet zijn van een opklimmende moeilijkheidsgraad: eerst een bekende en dan een onbekende context, eerst een passieve en dan een actieve controletaak, eerst mondeling en daarna schriftelijk, eerst globaal en dan heel specifiek en in detail enzovoort.
- Wat doet een leerkracht met de opbrengst van de controletaken? Als de leerlingen de woorden kennen zoals ze bevraagd zijn, is er niets aan de hand. Maar wat moet er gebeuren als de leerlingen de woorden niet kunnen reproduceren of gebruiken? Meestal zal het voldoende zijn om die woorden nog eens in herhalingsoefeningen te laten terugkomen. Soms moeten woorden opnieuw een semantiseerronde krijgen. En verder ligt het voor de hand dat er allerlei individuele verschillen naar voren komen.
- Bij de controle of leerlingen de behandelde woorden beheersen, geldt als uitgangspunt dat de leerkracht datgene terugvraagt wat als leerdoel is gesteld. Dat betekent dat er op verschillende aspecten of op een combinatie van aspecten kan worden gecontroleerd:
 - Alleen de betekenis (actief of passief);
 - De juiste schrijfwijze en/of uitspraak (actief of passief);
 - In een contextzin of apart (actief of passief);

- In een combinatie met andere woorden uit hetzelfde semantische veld of los.
- In het voorgaande is vooral ingegaan op docentactiviteiten. Een groot deel van de controle kan echter in handen van de leerlingen gelegd worden. De leerkracht controleert daarbij voornamelijk of de leerlingen de zelfwerkprocedures goed beheersen. De controle van de opbrengst van het woordleren kan dan meer steekproefsgewijze plaatsvinden.

2.5 Welke woorden moeten geselecteerd worden voor groep 4b van de School X?

Voorafgaand aan het ontwerpen van de les, moet eerst worden geselecteerd welke woorden behandeld worden in de les. Voor een groot deel zal de selectie door de leerkracht zelf worden uitgevoerd, maar belangrijk is om die selectie af te stemmen op keuzen van leerkrachten van de verschillende jaargroepen en keuzen in verband met verschillende vakken binnen het jaarplan.

Verhallen (1994) geeft de volgende kernvragen voor woordselectie:

1. Welke woorden moeten de leerlingen *in ieder geval* kennen?

De woorden die de leerlingen in ieder geval moeten kennen zijn de meest voorkomende woorden. Dit zijn de woorden die de leerlingen in veel voorkomende situaties nodig hebben.

2. Welke woorden moeten de leerlingen kennen om *bepaalde onderwijsdoelen* te halen?

Dit houdt de basis- of minimum woordkennis in die voldoende is om aan het onderwijs in het algemeen of taalgebruik in het algemeen deel te nemen.

3. Welke woorden moeten de leerlingen kennen om *bepaalde lesdoelen* te halen?

Het gaat hier om de vraag: 'Welke woorden zullen de leerlingen moeten kennen om te kunnen zeggen dat het lesdoel gehaald is?'.

4. Welke woorden hoeven de leerlingen *niet* te kennen?

Soms is bekend dat woorden in een andere les uitgebreid behandeld zullen worden. Soms maken leerkrachten samen afspraken over welke woorden bij welk van hen zullen worden uitgelegd en behandeld. Soms weet men van tevoren dat een woord in een tekst maar één keer voorkomt; dan is het beter om dat woord niet aan de hand van deze tekst te bespreken, maar bij een andere tekst.

5. Welke *betekenis* van de woorden moeten de leerlingen beheersen?

Men zal zich moeten realiseren dat er een bepaalde betekenis gekozen wordt en dat het betreffende woord slechts gedeeltelijk behandeld is.

6. Wat moeten de leerlingen *van dat woord* nog meer kennen?

Dit hangt af van het leerdoel dat geselecteerd is bij elk gekozen woord. Men kan bijvoorbeeld beslissen om eerst de klank en later de schrijfwijze aan te leren, of andersom, of beide. Men kan van een woord onmiddellijk laten leren in welke gevallen het woord wel en wanneer het niet gebruikt kan worden, enzovoort.

7. Welke woorden willen de leerlingen *zelf graag* leren?

Het kan zijn dat leerlingen zelf gemis in hun woordenschat ervaren. Het is noodzaak om hier als leerkracht ook aandacht aan te geven.

De genoemde vragen zullen leiden tot twee categorieën woorden:

- 1. Algemene woorden**, die men zou moeten kiezen omdat ze nu eenmaal veel voorkomen in onze taal of omdat ze veel gebruikt worden op school.
(Ontleend aan de bovenstaande vragen 1 en 2)
- 2. Specifieke woorden**, die in het onderwijs nodig zijn omdat ze noodzakelijke kernstof weergeven of omdat men anders niet kan voldoen aan de lesdoelen en aan de communicatieve behoeften van de leerlingen.
(Ontleend aan de bovenstaande vragen 2, 3 en 7)

Na het selecteren van de te leren woorden kan de leerkracht verder met het ontwerpen van de les.

2.6 Welke methodieken passen bij het actieve Friese woordenschatonderwijs van groep 4b van de School X?

Aan de hand van de Viertakt, zijn er verschillende methodieken die leerkrachten kunnen gebruiken wanneer zij nieuwe woorden of nieuwe woordbetekenissen aanleren. Het is belangrijk om steeds opnieuw na te gaan voor welk onderdeel van de Viertakt bepaalde methodieken, oefeningen of hulpmiddelen kunnen worden ingezet. Verhallen (1994) zet ze op een rij:

Gebruik van afbeeldingen en concrete voorwerpen

Er zijn veel verschillende afbeeldingen te gebruiken als hulpmiddel bij woordenschatonderwijs: plaatjes, bordplaten, tekeningen, strips, foto's, dia's, cartoons, animaties enzovoort. Deze hulpmiddelen hebben een groot voordeel boven 'verbale' of 'talige' middelen.

De combinatie beeld en geluid is tevens een geschikt didactisch middel voor het verklaren van betekenissen en dient daarbij ook als hulp voor de opslag in het woordgeheugen. Hieronder worden de voordelen en nadelen van het gebruik van afbeeldingen en concrete voorwerpen genoemd:

Voordelen	Nadelen
Leerlingen kunnen bij de betekenis, de klanken en de schrijfwijze van het woord ook een visuele representatie in het geheugen opnemen.	Bij veel woorden komt er maar een beperkt betekenisfacet in de afbeelding naar voren.
Vaak kan met een afbeelding in één keer de betekenis worden overgedragen.	Afbeeldingen kunnen verkeerde afleidingen veroorzaken.
	Tekeningen en foto's kunnen maar een beperkt aantal woorden tonen.

Mime, spel en spreektaal

Mime is een goede manier voor het overdragen van de betekenis van werkwoorden. De leerkracht kan handelingswerkwoorden goed semantiseren door voordoen. Hetzelfde geldt voor veel zogenaamd 'abstracte' gevoelswoorden, zoals 'somber', 'opgewekt' of 'verbaasd'. Dergelijke oefeningen kan de leerkracht ook door leerlingen -individueel, in paren of in groepjes- laten uitvoeren.

Rollenspellen hebben vooral zin als ze een duidelijk communicatief doel hebben. Een communicatief doel komt tot stand door verschillende spelers rollen te geven met een communicatieve intentie die zij niet van elkaar kennen.

Recycling: hergebruik van aanbod- en oefenmateriaal

Al eerder werd aangegeven dat herhalen van eenmaal gesemantiseerde woorden noodzakelijk is. Hergebruik van een exact dezelfde oefening is voor leerlingen die dat door hebben misschien niet zo stimulerend. Toch kan het soms erg zinvol zijn. Een oefening die nogal veel moeilijkheden opleverde, kan later best nog eens gebruikt worden, op voorwaarde dat dezelfde woorden in de tussentijd ook op andere manieren zijn geoefend. Leerlingen kunnen een verbetering bij zichzelf zien; de tweede keer hebben zij minder problemen dan de eerste keer. Verhallen (1994) stelt dat een tweede en een derde keer omgaan met woorden van een bepaald thema een reeks nieuwe handelingen en indrukken oplevert, waardoor de woorden beter worden ingebed. Daarbij is het aan te raden per keer te variëren in opdracht en uitvoering. Hierbij kan men denken aan:

- Andere woorden gebruiken;
- Minder tijd aan de opdracht besteden;
- 'Oudere' woorden aanvullen met nieuwe woorden;
- In plaats van klassikaal de tweede keer individueel of in tweetallen.

Zelfstandige activiteiten van de leerling

Meestal gebeurt het woordleren in de les, maar leerlingen kunnen er veel winst aan hebben, wanneer ze buiten de klas bewust woordleerstrategieën kunnen toepassen. Er zijn allerlei oefenvormen die de aandacht richten op woordgebruik buiten de klas en op het leren van uitbreidende woordbetekenissen op andere plaatsen dan in de klas of in de taalles. Dit kan bereikt worden door leerlingen veel oefenmateriaal aan te bieden dat lijkt op wat ze buiten de klas tegenkomen. Denk hierbij aan woordspelletjes die op tv voorkomen; door het geluid weg te zappen als er een woord wordt gezocht, kan dit in de huiskamer na worden gespeeld.

Ook het laten bijhouden van een 'woordschriftje' is een activiteit die leerlingen zelfstandig kunnen uitvoeren. Voor herhaling/consolidatie is dit erg geschikt, want veel van de woorden komen ook aan bod wanneer de leerkracht een thema behandelt. Je kunt denken aan een geschreven woordenlijst met verzamelingen als 'Wat ik lekker vind', 'Wat ik zielig vind', 'De dieren die ik leuk vind' enzovoort. Hierna kunnen de woordenlijsten uitgewerkt worden met definities, antoniemen, synoniemen enzovoort. Door de leerlingen aan te sporen om een tekeningetje, symbool, voorbeeld of een toepasselijke sticker toe te voegen, ontstaat er nog meer betekenis voor de leerling.

De 5-10-minutenoefeningen

Dit zijn korte oefeningen die een geleerd aspect 'ophalen'. Ook deze oefeningen zijn geschikt voor herhaling/consolidatie. Taalverwerving is immers een cyclisch proces: geen enkele vaardigheid of deelvaardigheid kan in één keer ontwikkeld worden. Deze korte oefeningen kunnen gebruikt worden tijdens de overgang naar andere lesonderdelen, maar ook aan het begin of einde van een les.

Verhallen (1994) geeft een aantal voorbeelden van kleine oefeningen:

- Een synoniemen-, antoniemen- of sorteeroefening op het bord;
- Het bevragen van de betekenis van woorden die op een vel aan de muur hangen;
- Een korte invuloefening op het bord of op papier;
- Een spelletje galgje;
- Een woorddictee om het schriftbeeld te herhalen;
- Een kleine woordkruispuzzel;
- Een reeks woorden met gehusselde letters die de leerlingen moeten verbeteren;
- Een omgekeerde definitieoefening ('Een ... is een meubelstuk met vier poten waar je op kunt zitten');
- Maak een zin met het volgende woord: ...;
- Handelingen (werkwoorden) vragen: 'Welke dingen kun je doen met je hoofd?';
- Een gerechtenoefening, bijvoorbeeld: maak een lunchmaaltijd klaar met zoveel mogelijk gerechten en soorten broodbeleg die van melk zijn gemaakt;
- Een rijmoefening;
- Welke woorden kennen jullie die beginnen met 'slag-'? Welke woorden kennen jullie die beginnen met 'hand-'?
- Een kettinggedicht maken (het laatste woord van de ene regel is het eerste van de volgende regel);
- Doorfluisteren van woord + betekenis of contextzin;
- Alle vogels vliegen;
- Ik ga op reis en neem mee;

Deelvragen praktijk

2.7 Wat is er in het taalbeleid van de School X opgenomen over het actieve Friese woordenschatonderwijs?

De School X heeft geen taalbeleid. Wel is er in het schoolplan een deel opgenomen over taal, lezen en spelling. In het schoolplan 2011-2015 staat voor de groepen 1 t/m 4 vermeld dat Fries wordt gegeven door middel van versjes, liedjes en prentenboeken. Dit is echter niet kerndoelen dekkend. Er zijn afspraken gemaakt ter bevordering van de continuïteit en doorgaande lijn.

Gezien de behoefte van de schoolbevolking zet de School X extra lestijd in voor taal, lezen en rekenen/wiskunde. In alle groepen wordt $\pm 60\%$ van de lestijd besteed aan deze vakgebieden. Hierdoor blijft er simpelweg niet veel tijd meer over voor de overige vakken rondom wereldoriëntatie, waaronder Fries toegeschreven staat door de school.

2.8 Wat wordt er in groep 4B van de School X gedaan aan actieve Friese woordenschat?

De Friese les staat ingeroosterd voor 15 minuten op dinsdagmiddag. Dit is het enige lesmoment voor Fries in de week. Tijdens deze les wordt er vooral aandacht besteed aan de actieve en passieve Friese woordenschat van de leerlingen. De onderwerpen liggen dicht bij de belevingswereld van de leerlingen en ook de actualiteit wordt regelmatig betrokken bij de les.

Buiten de Friese woordenschatlessen om, worden de woorden en betekenissen regelmatig herhaald door de leerkracht. Deze momenten staan niet vast, maar worden geïntegreerd in andere vakgebieden.

2.9 Op welke wijze wordt een les actieve Friese woordenschat gegeven in groep 4B van de School X?

Al eerder is aangegeven dat de Friese les ingepland staat in het huidige rooster op dinsdagmiddag, gedurende 15 minuten. Tijdens deze les biedt de leerkracht het onderwerp van de les en de gekozen woordbetekenissen aan in de vorm van een verhaal, lied, of versje. De les begint met het voorlezen, zingen of opzeggen van het verhaal, lied of versje. De leerkracht zoekt dit verhaal, lied of versje zo uit, dat het passend is bij de belevingswereld van de leerlingen. Hierna worden een aantal woorden uit dat verhaal, lied of versje uitgelicht en verduidelijkt. De leerkracht stelt open en gesloten vragen waarop de leerlingen kunnen reageren door aan te geven dat zij een beurt willen. Hierdoor worden zij betrokken bij de inhoud en denken zij mee met de leerkracht. Er is weinig ruimte voor eigen verwerking van de leerlingen tijdens de huidige les. Zij gaan weinig zelfstandig, in tweetallen of in groepjes met een opdracht bezig. De afsluiting van de les is een kort gesprek over het verhaal, waarbij de leerlingen eigen ervaringen kwijt kunnen.

2.10 Welke methode voor Fries wordt er in groep 4B van de School X gebruikt?

In groep 4B van de School X wordt geen methode voor Fries gebruikt. De reden hiervoor is dat er nog geen passende methode gevonden is voor het niveau en de werkwijze van de groep. Op dit moment maken de leerkrachten gebruik van een werkwijze die zij, wanneer mogelijk, elke dinsdag tijdens de Friese les gebruiken. In de les staat een Fries verhaal, lied of versje centraal dat aangeboden wordt door de leerkracht en hierna klassikaal behandeld wordt. De verhalen van onder andere 'Tomke' en 'Marten de Mûs' zijn hier een voorbeeld van.

2.11 Welke didactiek voor woordenschatonderwijs wordt er in groep 4B van de School X gebruikt?

In groep 4B van de School X wordt geen gebruik gemaakt van een aparte methode voor woordenschatonderwijs. Binnen de taalmethode 'Taaljournaal' die gebruikt wordt in de groep, is een groot gedeelte woordenschat opgenomen. Dit gedeelte wordt binnen de groep gebruikt voor het woordenschatonderwijs.

Elke eerste les van de week bestaat uit doelen voor woordenschat. De doelen die zijn opgenomen in het gedeelte woordenschat van de methode 'Taaljournaal' zijn:

5.1 Kinderen breiden de bestaande woordenschat uit met nieuwe woordenschat.

5.2 Kinderen herhalen nieuwe geleerde woordenschat.

5.3 Kinderen herhalen reeds bekende woordenschat.

5.4 Kinderen leren strategieën om zelf de betekenis van nieuwe/onbekende woorden te ontdekken.

5.4.1 Kinderen leren de betekenis van een woord voorspellen.

5.4.2 Kinderen leren de betekenis van een woord afleiden uit de context.

5.4.3 Kinderen leren de betekenis van een woord door stukken uit het woord te analyseren.

5.4.4 Kinderen leren de betekenis van een woord door te associëren op basis van reeds bekende woorden of woorddelen.

5.4.5 Kinderen leren de betekenis van een woord door de betekenis op te zoeken in een (eenvoudig) woordenboek.

5.4.6 Kinderen leren de betekenis van een woord door uitleg te vragen.

5.5 Kinderen leren verschillende soorten betekenisverbindingen die het onthouden van woorden bevorderen.

5.5.1 Kinderen leren betekenisverbinding: coördinatie (reeksen).

5.5.2 Kinderen leren betekenisverbinding: collocatie (harde feiten).

5.5.3 Kinderen leren betekenisverbinding: synoniemen.

5.5.4 Kinderen leren betekenisverbinding: antonymie.

5.5.5 Kinderen leren betekenisverbinding: superordinatie.

5.5.6 Kinderen leren betekenisverbinding: gradatie.

5.6 Kinderen kunnen nieuwe betekenissen toevoegen aan reeds bekende woorden (verdieping).

5.7 Kinderen reflecteren over woorden.

5.7.1 Kinderen leren dat woorden een gevoelswaarde hebben (connotatie) en dat niet elk woord in gelijk elke context kan worden gebruikt.

5.7.2 Kinderen leren dat eenzelfde woord meer dan één betekenis kan hebben.

5.7.3 Kinderen leren dat woorden een figuurlijke betekenis kunnen hebben.

5.7.4 Kinderen leren dat je in verschillende talen hetzelfde kunt uitdrukken met andere woorden.

5.7.5 Kinderen leren dat eenzelfde begrip in verschillende talen met verschillende labels kan worden aangeduid.

Naast het woordenschatonderwijs dat terugkomt tijdens de taallessen uit de taalmethode 'Taaljournaal', vindt er in groep 4B ook veel woordenschatonderwijs plaats geïntegreerd in de overige vakken. Regelmatig worden er woorden uitgelicht die de leerkracht of leerlingen tegenkomen in het overige onderwijs.

2.12 Wat is de rol van de leerkracht in een les actieve Friese woordenschat in groep 4B van de School X?

De leerkracht speelt binnen het woordenschatonderwijs een grote rol. Hij is diegene die de leerlingen moet opvangen en verder moet helpen ontwikkelen wanneer zij op de basisschool komen. De grote verschillen in gebruik van woordenschat tussen leerlingen zijn namelijk al bij binnenkomst op school te constateren. Alle leerlingen hebben, voordat ze op school kwamen, in hun eigen omgeving op een natuurlijk manier geleerd in interactie met hun omgeving. Een goede taaldidactiek, gegeven door de leerkracht, maakt gebruik van deze natuurlijke manier van woorden leren. Het leren van woordkennis is deels een spontaan proces, maar ook deels een gepland proces waarin de leerkracht de geselecteerde woorden bewust aanbiedt.

Hieronder volgen een aantal taken (Paus, 2010) die de leerkracht kan vervullen binnen een Friese woordenschatles. Onder de taak wordt aangegeven of de taak terug was te zien bij de betreffende leerkracht tijdens de observatie die plaatsvond op 29 oktober 2013 tijdens de Friese woordenschatles in groep 4B van de School X.

De leerkracht begeleidt de leerlingen

Dit is regelmatig terug te zien tijdens de Friese woordenschatles. De leerkracht begeleidt de leerlingen bij het kiezen van een passend woord en het geven van een correcte woordbetekenis.

De leerkracht motiveert de leerlingen

Dit is goed te zien tijdens de les. De leerkracht reageert positief op de inbreng van de leerlingen. Ook al klopt het gegeven antwoord niet, toch komt duidelijk naar voren dat de leerkracht de inbreng waardeert. De leerkracht daagt de leerlingen uit om een antwoord te geven en om actief mee te doen.

De leerkracht is zelf betrokken

Dit is goed terug te zien tijdens de les. Het is waarneembaar dat de leerkracht zelf positief is tegenover het productief gebruiken van de Friese taal en de leerkracht stimuleert de leerlingen om Friese woorden te gebruiken. Ook is duidelijk terug te zien dat de leerkracht het verhaal goed heeft voorbereid.

De leerkracht stemt het taalaanbod af op het niveau van de leerlingen

Het taalaanbod binnen de les is afgestemd op het gemiddelde niveau van de groep. Het merendeel van de leerlingen heeft de Nederlandse taal als thuistaal en aan de hand van dit niveau heeft de leerkracht de les gegeven. Echter zijn er ook twee leerlingen die de Friese taal als thuistaal hebben. Deze twee leerlingen zijn sterk in de Friese taal. Het is terug te zien in de les dat zij uitdaging missen binnen de Friese woordenschatles. Zij proberen de kennis die zij hebben te delen, maar dit past niet goed binnen het huidige niveau van de les. Hier wordt nog te weinig rekening mee gehouden door de leerkracht.

De leerkracht zorgt voor een rijke leeromgeving

Er wordt weinig aan de leeromgeving van de leerlingen gedaan. Er wordt geen gebruik gemaakt van afbeeldingen, voorwerpen etc. Wel wordt de les gekoppeld aan het thema waar de leerlingen op dat moment mee aan het werk zijn.

De leerkracht maakt gebruik van interactie

Dit is vaak terug te zien binnen de Friese woordenschatles. De leerkracht stelt veel vragen, waarop de leerlingen weer reageren. De leerlingen hebben veel kans om een eigen inbreng te geven binnen de les. Hier wordt positief op gereageerd door de leerkracht.

Er is geen ruimte voor interactie tussen de leerlingen onderling. De communicatie verloopt tussen de leerkracht en de leerlingen.

De leerkracht maakt gebruik van gevarieerde werkvormen

Binnen deze les werd alleen gebruik gemaakt van een verhaal, waarin de woorden behandeld worden. Een andere werkvorm is tijdens deze les niet van toepassing. Volgens leerkracht J. Posthumus wordt er wel gevarieerd in werkvormen tijdens andere Friese woordenschatlessen. Zo wordt er regelmatig gebruik gemaakt van een opzegversje of een lied.

2.13 Wat is de rol van de leerlingen in een les actieve Friese woordenschat in groep 4B van de School X?

Hieronder volgen een aantal rollen die de leerlingen kunnen vervullen tijdens een Friese woordenschatles (Paus, 2010). Gedurende de observatie van de Friese woordenschatles in groep 4B op 29 oktober 2013, zijn deze rollen beoordeeld door de observator. Deze beoordeling wordt hieronder uitgewerkt.

De leerlingen zijn vooral actief bezig

Tijdens de les werden de leerlingen uitgedaagd om actief mee te denken. Er werden vragen gesteld waarop redelijk veel reactie kwam. Echter waren de leerlingen weinig actief bezig tijdens de rest van de les. De werkvorm leende zich hier niet goed voor.

De leerlingen zijn vooral passief bezig

De werkvorm binnen deze les, het voorlezen van een Fries verhaal, leent zich ervoor dat de leerlingen vooral passief bezig zijn. De leerlingen krijgen veel mogelijkheid tot nadenken over het verhaal en de Friese woorden. Echter werden de leerlingen wel uitgedaagd om de vragen te beantwoorden, waardoor zij weer een iets actievere rol kregen.

Er is gelegenheid tot samenwerken

De werkvorm in deze les leende zich niet tot samenwerken. Hier was dus geen sprake van.

Er is ruimte voor eigen inbreng

De ruimte voor eigen inbreng is redelijk groot binnen deze Friese woordenschatles. De leerlingen reageren vaak en hier wordt veel aandacht aan besteed door de leerkracht. De leerlingen hadden binnen deze woordenschatles geen invloed op de opbouw en inhoud van de les.

De leerlingen kunnen op eigen niveau werken

Dit was weinig terug te zien binnen de Friese woordenschatles. De les sloot goed aan op het niveau van gemiddelde leerling in de groep, maar de sterkere leerling werd te weinig uitgedaagd. Met deze leerlingen werd nog te weinig rekening gehouden.

De leerlingen kunnen zelfstandig aan het werk

De werkvorm in deze les leende zich niet tot zelfstandig werken. Hier was dus geen sprake van.

2.14 Op welke wijze is het huidige lesprogramma van groep 4B van de School X vormgegeven?

Groep 4B van de School X heeft een vast weekrooster dat, waar mogelijk, wordt opgevolgd. Vanzelfsprekend wordt er flexibel met dit rooster gewerkt wanneer er iets anders tussen komt, maar over het algemeen wordt dit rooster opgevolgd.

Het weekrooster ziet er als volgt uit:

Maandag	Activiteit:	Bijzonderheden:
8.30 uur	Kringgesprek	
8.45 uur	Rekenen	
9.45 uur	Pauze	
10.00 uur	Catechese	Eten en drinken
10.15 uur	Taal	Aanbieden nieuwe woorden Boekles 1
11.00 uur	Estafette	
13.15 uur	Schrijven & werk afmaken	
13.30 uur	Spelling	Aanbieden nieuwe woorden/verhaal Bloon 1
13.50 uur	Naar gym	
15.00 uur	Drama/soemo	

Dinsdag	Activiteit:	Bijzonderheden:
8.30 uur	Stillezen	
8.45 uur	Rekenen	
9.45 uur	Pauze	
10.00 uur	Catechese/voorlezen	Eten en drinken
10.15 uur	Taal	Aanbieden nieuwe woorden Boekles 2
11.00 uur	Estafette	
13.15 uur	Schrijven	
13.35 uur	Spelling	Zinnen Bloon 2
14.15 uur	Fries	
14.30 uur	Wereld oriëntatie	
14.45 uur	Handvaardigheid/tekenen	

Woensdag	Activiteit:	Bijzonderheden:
8.30 uur	Stillezen	
8.45 uur	Rekenen	
9.45 uur	Pauze	
10.00 uur	Catechese	Eten en drinken
10.15 uur	Taal	Herhaling werkwoorden, verwerking woordenschat
11.45 uur	Estafette	
11.30 uur	Tekenen/knutselen	

Donderdag	Activiteit:	Bijzonderheden:
8.30 uur	Stillezen	
8.45 uur	Rekenen	
9.45 uur	Pauze	
10.00 uur	Muziek	Eten en drinken
10.10 uur	Taal/spelling	Zinnendictee/woorddictee Bloon 3
11.00 uur	Estafette	
13.15 uur	Schrijven	Werk afmaken/verbeteren
13.35 uur	Lopen naar het zwembad	
15.00 uur	Wereld oriëntatie	HBB onderwerp

Vrijdag	Activiteit:	Bijzonderheden:
8.30 uur	Stillezen	
8.45 uur	Rekenen	
9.45 uur	Pauze	
10.00 uur	Catechese/voorlezen	Eten en drinken
10.15 uur	Taal	Woordjes oefenen - Twee wekelijkse toets - Mixtoets
11.00 uur	Spelling	
11.30 uur	Weekafsluiting	

Met de rode kleur is het moment voor de les Friese woordenschat aangegeven.

2.15 Op welke wijze kan de actieve Friese woordenschat geïntegreerd worden in het bestaande lesprogramma?

Fries aan bod (2005) geeft aan dat het Fries vanaf 1980 een verplicht vak op school wordt. Het gebruik van het Fries als voertaal is facultatief. Aan de positie van het Fries op school worden geen beperkingen gesteld. Er mag bijvoorbeeld evenveel tijd aan het Fries als vak worden besteed als aan het Nederlands. Scholen zijn ook vrij om te bepalen hoe groot het aandeel van het Fries als voertaal is. In de praktijk blijkt echter dat er grote verschillen zijn in het leerstofaanbod Fries en Nederlands; het Nederlands heeft een veel grotere rol dan het Fries. Aan het vak Fries wordt gemiddeld 30 à 45 minuten per week besteed door basisscholen in Nederland. Als voertaal wordt het Fries vaak alleen in de onderbouw gebruikt.

Al eerder is het huidige weekrooster van groep 4B van de School X getoond in dit onderzoeksverslag. In dit rooster is terug te zien dat ook in groep 4B van de School X het vak Nederlands een grotere rol krijgt dan het vak Fries. Het vak Fries staat voor 15 minuten ingeroosterd op dinsdag in het weekrooster. Wanneer dit wordt vergeleken met het gemiddelde van 30 à 40 minuten Friese les per week is dit een redelijk groot verschil.

Er zijn een aantal opties binnen het weekrooster die het mogelijk maken om het vak Fries regelmatig terug te laten komen binnen het onderwijs in groep 4B. Ten eerste zou er, naast de dinsdag, later in de week, op bijvoorbeeld donderdag of vrijdag, nog een moment kunnen worden ingelast om het vak Fries te behandelen. Het eerste moment in de week, op dinsdag, kan dan gebruikt worden voor het aanleren van nieuwe Friese woorden. Tijdens het tweede moment in de week, op donderdag of vrijdag, kunnen deze Friese woorden herhaald worden in bijvoorbeeld een andere context of een andere werkvorm. Dit wordt dan het consolidatiemoment. Al eerder werd immers aangegeven door Verhallen (1994) dat herhaling binnen de woordenschat erg waardevol is voor het woordenschatproces. Wanneer deze beide lessen 15 minuten duren, komt de groep dicht bij het gemiddelde van zo'n 30 minuten per week. Nog beter zou het zijn om deze twee momenten uit te breiden naar elk een duur van 30 minuten.

Ten tweede zou er een dag in de week, of meerdere dagen in de week, om 10.00 uur plaats kunnen worden gemaakt voor het vak Fries. Op het huidige rooster staat op dit moment catechese of voorlezen ingepland. Deze momenten zouden ook goed kunnen dienen als consolidatiemoment voor de Friese woordenschat, waarbij de woorden in gevarieerde contexten en werkvormen herhaald kunnen worden.

Naast deze vaste momenten voor het vak Fries in de week, zou er ook over nagedacht kunnen worden om het Fries te integreren in andere vakken. Zo zouden de wereld georiënteerde vakken, handenarbeid of beweging in het Fries gegeven kunnen worden, waardoor de leerlingen bewust, maar ook onbewust veel Friese woordenschat opdoen. Ook zou het Fries nog op andere kleine momenten voor kunnen komen in het lesprogramma. Denk hierbij aan een Fries versje, een Fries prentenboek of een Fries verhaal tijdens bijvoorbeeld de leswisselingen.

2.16 Wat is het huidige niveau van de actieve Friese woordenschat van de leerlingen uit groep 4B van de School X?

De School X maakt in groep 4B geen gebruik van toetsen om het niveau van de actieve Friese woordenschat van de leerlingen te meten. Daarom heb ik zelf een toets in elkaar gezet aan de hand van de toets CITO woordenschat, groep 4. De vraagopzet van de toets CITO woordenschat, groep 4 heb ik gebruikt om de toets voor het bepalen van het huidige niveau van de actieve Friese woordenschat van de leerlingen uit groep 4B te ontwerpen.

Deze toets heb ik afgenomen op dinsdag 5 november 2013 in groep 4B. Dit is op een toetsende manier gebeurt, waarbij de leerlingen in een toetsopstelling zaten en niet met elkaar mochten overleggen. Hieruit kwam naar voren dat geen enkele leerling de toets foutloos kon maken. Ook was terug te zien dat het niveauverschil tussen de leerlingen redelijk groot is.

De resultaten van deze toets zijn in 'Hoofdstuk 4: Resultaten' van dit onderzoeksverslag te vinden.

2.17 Wat is de thuistaal van de leerlingen uit groep 4B van de School X?

Onder de thuistaal van de leerlingen verstaan we de taal die zij thuis spreken met ouders, broertjes en zusjes en vrienden en vriendinnen (Fries aan bod, 2005).

Om achter de thuistaal van de leerlingen te komen, heb ik een vraag hierover verwerkt in de enquête die ik afnam op 29 oktober 2013 onder de leerlingen uit groep 4B van de School X. Zij konden in deze enquête invullen welke taal zij spreken met ouders en eventuele broers en zussen.

Uit de enquêteresultaten kwam naar voren dat het merendeel van de leerlingen uit groep 4B het Nederlands als thuistaal heeft. Deze leerlingen spreken thuis Nederlands met de ouders en eventuele broers en zussen. Dit zijn 15 van de 19 leerlingen. Daarnaast is er een klein aantal leerlingen die de Friese taal als thuistaal heeft, namelijk 2 van de 19 leerlingen. Zij spreken thuis Fries met de ouders en eventuele broertjes en zusjes. De overige 2 leerlingen geven aan dat zij thuis zowel Nederlands als Fries spreken met ouders en eventuele broertjes en zusjes.

De resultaten van deze enquête zijn terug te vinden in 'Hoofdstuk 4: Resultaten' van dit onderzoeksverslag.

2.18 Wat is het huidige motivatieniveau van de leerlingen uit groep 4B van de School X ten aanzien van actieve Fries woordenschat?

Om het huidige motivatieniveau van de leerlingen ten aanzien van de actieve Friese woordenschat te meten, heb ik een enquête afgenomen onder de leerlingen. Binnen deze enquête heb ik gewerkt met stellingen, waarbij de leerlingen aan de hand van smileys konden aangeven of zij het eens of oneens waren met de stelling.

De afname van deze enquête verliep op toetsende wijze, waarbij de leerlingen in een toetsopstelling zaten en niet met elkaar konden en mochten overleggen. In de enquête werd aandacht besteed aan de attitude ten aanzien van de Friese taal, maar behandelde ook welke werkvorm de voorkeur van de leerlingen heeft.

Uit de resultaten kwam naar voren dat de houding van de leerlingen tegenover het Fries over het algemeen positief is. Zij gaven aan dat zij graag nog meer Friese woorden willen leren. Ook kwam er uit naar voren dat de leerlingen graag samenwerken en dat zij het werken met afbeeldingen als positief ervaren.

De resultaten van deze enquête zijn terug te vinden in 'Hoofdstuk 4: Resultaten' van dit onderzoeksverslag.

2.19 Op welke wijze kan actieve Friese woordenschat uitdagend worden voor de leerlingen en leerkracht van de School X?

Er zijn een aantal manieren om het actieve Friese woordenschatonderwijs uitdagend te maken voor de leerlingen. Deze manieren worden hieronder één voor één uitgewerkt:

- krachtige leeromgeving;
- actief leren;
- naaste ontwikkeling.

2.19.1 Krachtige leeromgeving

Ten eerste zou de inrichting van de leeromgeving van de leerlingen uit groep 4B krachtiger kunnen worden gemaakt. Simons (1998) omschrijft een krachtige leeromgeving als leeromgevingen die “enerzijds voldoende ruimte laten voor het zelfstandig exploreren van leertaken en projecten in wisselwerking met medeleerlingen, maar tegelijk voldoende systematische begeleiding bieden rekening houdend met individuele mogelijkheden en behoeften van elke leerling”. Simons & Lodewijks (1999) geven een aantal kenmerken van krachtige leeromgevingen:

Kenmerken van krachtige leeromgevingen:

- Ze moeten compleet en rijk zijn;
- Ze moeten uitnodigen tot activiteit;
- Ze moeten realistisch zijn of ergens naar verwijzen (leren is situatie- en inhoudsgebonden);
- Ze moeten modellen bevatten en voorzien in coaching (de leraar of de leeromgeving demonstreert welke leer- en denkactiviteiten kunnen worden ingezet);
- Ze moeten navigatie langzamerhand overlaten aan de lerende (van veel sturing aan het begin van het leerproces naar meer ruimte voor zelfsturing van de leerling);
- Ze moeten systematisch het besef van eigen bekwaamheid van de leerling ontwikkelen (van tijd tot tijd het leren afzetten tegen normen geeft de leerling zicht op het ontwikkelen van zijn competenties: het besef van eigen bekwaamheid speelt een motiverende rol).

(Simons & Lodewijks, 1999)

Ook ontwierpen Simons & Lodewijks (1999) een aantal kwaliteitscriteria waar de leeractiviteiten in een krachtige leeromgeving aan moeten voldoen:

Criteria voor leeractiviteiten in krachtige leeromgevingen

- Bevordert de leeromgeving de aangeboren nieuwsgierigheid, daagt dat de lerende uit?
- Wordt er voldoende informatie aangeboden?
- Wordt er niet teveel informatie aangeboden?
- Wordt de lerende aangezet tot eigen denkactiviteiten en meningsvorming?
- Is er ruimte voor gemeenschappelijke betekenisconstructie?
- Is er ondersteuning bij het vormen van een totaalbeeld en het leggen van verbanden?
- Is er aandacht voor het vastleggen van het geleerde en het reflecteren?
- Is er gelegenheid voor het toepassen en gebruiken en voor het opsporen van toepassingsmogelijkheden en condities?

(Simons & Lodewijks, 1999)

De Friese woordenschat is in het huidige onderwijs nog weinig terug te zien binnen de klas van groep 4B van de School X. Dit kan op verschillende manieren gerealiseerd worden. Een voorbeeld zijn woordkaarten die een vaste, zichtbare plaats in de klas krijgen. De leerlingen kunnen dan op verschillende momenten een blik laten vallen op de woordkaarten met de geleerde woorden en hierdoor ontstaan weer herhaalmomenten. Ook kan er worden gedacht aan voorwerpen of afbeeldingen die centraal stonden in de Friese woordenschatles. Deze voorwerpen of afbeeldingen kunnen tevens een zichtbare plaats in de klas krijgen. Daarnaast geeft het duidelijkheid aan de leerling om aan te geven dat tijdens de Friese les, waar mogelijk, Fries wordt gesproken. Dit kan zichtbaar worden gemaakt door bijvoorbeeld een Fries vlaggetje op te hangen tijdens de Friese les. Zulke kleine aanpassingen kunnen een grote waarde toevoegen aan de leeromgeving van de leerlingen. Door dit in stappen en in overleg met de leerlingen en eventuele collega's toe te voegen, krijgen de aanpassingen van de leeromgeving een duidelijke plaats tijdens de Friese les.

2.19.2 Actief leren

Een tweede eventuele toepassing op de huidige lessen actieve Friese woordenschat in groep 4B is het actief leren. Als leerlingen zelf aan de slag gaan met het verwerken van de leerstof, is er sprake van actief leren. Dit zou zorgen voor een meer uitdagende leersituatie voor de leerlingen. Op deze manier kan er tevens worden aangesloten bij de leerbehoeften en interesses van de leerling en wordt de ontwikkeling van sociale vaardigheden van en verantwoordelijkheidsbesef bij de leerlingen gestimuleerd. Simons en Lodewijks (1999) hebben beschreven wat actief leren inhoudt. Het gaat om de betekenis, waarbij wordt verwezen naar het actiever en daardoor beter uitvoeren van taken. Kenmerken van deze vormen van actief leren zijn:

- zelf kwesties uitzoeken;
- zelfstandig werken;
- actief sturend;
- inhoudelijk samenwerken met medeleerlingen;
- nadenken bij het uitvoeren van de taak.

2.19.3 Naaste ontwikkeling

Een derde eventuele toepassing heeft te maken met het niveau van de actieve Friese woordenschat van de leerlingen. Binnen groep 4B zijn er grote verschillen in het niveau van de Friese woordenschat tussen de leerlingen te onderscheiden. In het huidige Friese woordenschat onderwijs richt de leerkracht zich op de gemiddelde leerling, waardoor de sterkere leerlingen uitdaging missen. Een oplossing hiervoor zou kunnen zijn om te werken volgens de zone van naaste ontwikkeling, waardoor naast de gemiddelde leerling, ook de sterkere leerling aan zijn/haar trekken komt. Van Parreren (1983) baseert zich op de Russische leerpsychologen Vygotsky en Gal'perin. Hij geeft aan dat er doelen gesteld moeten worden in de zone van naaste ontwikkeling. De doelen moeten aansluiten bij de ontwikkeling van leerlingen en steeds gericht zijn op wat de leerlingen nog (net) niet beheersen. Om deze doelen te behalen, leren de leerlingen eerst aan de hand van concrete materialen, totdat zij inzicht hebben verkregen in de achterliggende principes. Daarna worden de leeractiviteiten steeds abstracter en worden de noodzakelijke handelingen door de leerlingen verinnerlijkt.

Hoofdstuk 3: Methodologie

3.1 Onderzoeksontwerp

Voor dit onderzoek is gekozen voor een pre-experimenteel onderzoek. De redenen voor de keuze tot dit experiment worden hier toegelicht. Ten eerste is er bij dit pre-experimenteel onderzoek sprake van een voormeting en een nameting bij één bestaande groep, namelijk groep 4B van de Sint Maartenschool. Er is geen gebruik gemaakt van een controlegroep. De voormeting bestaat uit een toets die wordt afgenomen in groep 4B. Deze toets meet het niveau van de Friese woordenschat van de leerlingen. De toets wordt gebruikt om de beginsituatie voor de interventie te bepalen. De beginsituatie is het niveau dat de leerlingen al beheersen voordat de leerkracht begint met de les. Met het bepalen van de beginsituatie kan de leerkracht rekening houden met het niveau van de leerlingen en de lesstof laten aansluiten bij de kennis en vaardigheden die de leerlingen al hebben. Na het bepalen van de beginsituatie vindt de interventie plaats, bestaande uit zes interventielessen Friese woordenschat. Meer informatie over de interventie is elders te vinden in dit onderzoeksverslag, onder het kopje 'Interventie'. Als nameting wordt dezelfde toets Friese woordenschat nogmaals afgenomen in de groep, waarna hij dient als controlemiddel voor de interventie.

In een pre-experimenteel onderzoek wordt de causale invloed aangetoond van een onafhankelijke variabele op een afhankelijke variabele. In dit onderzoek is de onafhankelijke variabele het aanbod van de actieve Friese woordenschat en de afhankelijke variabele het niveau van de actieve Friese woordenschat van de leerlingen. Hierbij wordt verwacht dat de onafhankelijke variabele (het aanbod van de actieve Friese woordenschat) effect heeft op de afhankelijke variabele (het niveau van de actieve Friese woordenschat).

3.2 Populatie

Voor dit onderzoek geldt $N=n$, wat inhoudt dat de populatie (N) en de steekproef (n) dezelfde eenheden vormen. Er is geen steekproef getrokken, omdat dit onderzoek alleen betrekking heeft op de leerlingen uit groep 4B van de School X. Deze populatie omvat negentien leerlingen. Alle elementen uit de populatie worden in het onderzoek betrokken.

3.3 Operationalisering

In dit onderzoek zijn drie verschillende kenmerken gemeten. Deze drie kenmerken zijn geoperationaliseerd, in meetbare termen vertaald. Deze operationalisering worden hieronder toegelicht.

Het niveau van de actieve Friese woordenschat van de leerlingen

Definiëring 'actieve Friese woordenschat'

Onder de actieve Friese woordenschat verstaan we de Friese woorden die iemand zelf gebruikt, dus tijdens de taalvaardigheden spreken en schrijven (Paus, 2010).

Om het niveau van de actieve Friese woordenschat van de leerlingen in groep 4B van de School X te bepalen, wordt er een toets afgenomen. Deze toets vormt het meetinstrument van dit kenmerk. De reden om tot de keuze van dit meetinstrument te komen is dat een toets als meetinstrument de meest objectieve, betrouwbare informatie geeft over het niveau van de actieve Friese woordenschat van de leerlingen. Doordat er geen geschikte toets aanwezig is om dit niveau te meten, is er zelf een toets ontworpen aan de hand van de 'CITO toets woordenschat, groep 4'. De vragen uit de toets 'Actieve Friese woordenschat' zijn gebaseerd op de vragen uit de 'CITO toets woordenschat, groep 4'. De woorden die aan bod komen in de 'CITO toets woordenschat, groep 4' zijn geselecteerd uit een woordfrequentielijst. Dit zijn woorden

die voorkomen onder andere in lesmethoden, jeugdboeken en in het taalaanbod van de leerkracht. De toetsen bevatten opgaven rondom betekenis en betekenisrelaties. Om deze reden is er voor de 'CITO toets woordenschat, groep 4' gekozen, zodat de woorden in de toets 'Actieve Friese woordenschat' geschikt zijn voor de leerlingen uit groep 4B. De toets 'Aktive Fryske wurdschat' is elders in dit onderzoeksverslag te vinden, in bijlage I.

Voorbeelden van vragen uit de toets zijn:

5. Maak de zin af.
Een **toskedokter** is iemand die ...

- A. in een winkel werkt
- B. lesgeeft op een school
- C. je tanden controleert
- D. voor anderen kookt

7. Wat is het tegengestelde van **stadich**?

- A klear
- B sleau
- C hastich
- D betiid

Afname toets

De toets is afgenomen in groep 4B op dinsdag 5 november 2013 om 13.15 uur in groep 4B op de School X. Dit gebeurde op een klassikale wijze, wat inhoudt dat de leerlingen aan hun eigen tafel zitten en individueel de toets maken. Alle tafels staan in toetsopstelling, in rijen achter elkaar. Bij de toetsafname mogen de leerlingen alleen een potlood en gum gebruiken.

De toetsafname verloopt als volgt: na een korte instructie, waarbij de leerkracht de toets inleidt, begint de afname, waarbij niet gepraat of gespiekt mag worden. De leerkracht leest de vraag en de antwoorden voor, waarna de leerlingen individueel het goede antwoord omcirkelen. Wanneer de leerkracht opmerkt dat alle leerlingen de vraag hebben beantwoord, wordt op dezelfde manier de volgende vraag behandeld. Zo wordt de toets verder afgerond. Na de laatste vraag leggen de leerlingen de toets dicht boven aan de tafel en hierna haalt de leerkracht de toetsen persoonlijk op.

Meetniveau

De meting van het niveau van de Friese actieve woordenschat van de leerlingen is nominaal van karakter. De enquête-inhoud is gebaseerd op categorische gegevens; de leerlingen kunnen kiezen uit meerkeuze antwoorden A, B, C of D. Daarvan is één antwoord goed, de andere antwoorden zijn fout. Daarnaast is er geen sprake van een ordening.

Het motivatieniveau van de leerlingen ten aanzien van de Friese taal

Definiëring 'motivatie'

Motivatie is de bereidheid tot het verrichten van bepaald gedrag (Ensie, 2013).

Om het motivatieniveau van de leerlingen ten aanzien van de Friese taal te bepalen, wordt er een schriftelijk interview afgenomen bij de leerlingen. Dit interview vormt het meetinstrument voor dit kenmerk. De keuze tot het afnemen van een schriftelijk interview is gebaseerd op het argument dat een het een geschikt middel is om meer te weten te komen over gevoelens, attitudes, kennis, houdingen en opinies van de populatie. Het interview is zelf ontworpen, waarin vijf algemene vragen en zeven specifieke vragen zijn opgenomen. Meer informatie over het schriftelijk interview is elders in dit onderzoeksverslag te vinden, in bijlage II.

Voorbeelden van specifieke vragen uit het schriftelijk interview zijn:

"Friese woorden vind ik leerzaam".

"Ik gebruik de Friese woorden die ik leer op school ook thuis".

"Ik werk graag samen met anderen".

Afname enquête

De enquête is afgenomen op dinsdag 29 oktober 2013 om 13.15 uur in groep 4B op de School X. Dit gebeurde op een klassikale wijze, wat inhoudt dat de leerlingen aan hun eigen tafel zitten en individueel de enquête invullen. Alle tafels staan in toetsopstelling, in rijen achter elkaar. Bij de afname van de enquête mogen de leerlingen alleen een potlood en gum gebruiken.

De afname van de enquête verloopt als volgt: de leerkracht leest de vragen één voor één voor, waarna de leerlingen een antwoord invullen. De eerste vijf vragen zijn algemene vragen, waarbij de leerlingen een antwoord moeten invullen. De laatste zeven vragen zijn specifieke vragen, waarbij de leerlingen aangeven of zij het eens of oneens zijn met de stelling door de passende smiley in te kleuren. De smiley met het blij gezicht geeft aan dat je eens bent met de stelling en de smiley met het treurig gezicht geeft aan dat je het oneens bent met de stelling. Wanneer alle vragen zijn behandeld, leggen de leerlingen de enquête boven aan hun tafel en hierna haalt de leerkracht de enquêtes persoonlijk op.

Meetniveau

De meting van het motivatieniveau van de leerlingen ten aanzien van de Friese taal is nominaal van karakter. De enquête-inhoud is gebaseerd op categorische gegevens; de leerlingen kunnen kiezen tussen een blij smiley, wat aangeeft dat zij het eens zijn met de stelling, en tussen een treurig smiley, wat aangeeft dat zij het oneens zijn met de stelling. Er zijn met andere woorden maar twee antwoordkeuzes. Daarnaast is er geen sprake van een ordening in de antwoorden.

Het huidige Friese woordenschatonderwijs in groep 4B

Definiëring 'huidige Friese woordenschatonderwijs'

Met het huidige Friese woordenschatonderwijs wordt het Friese woordenschat onderwijs bedoeld dat voorafgaand aan dit onderzoek werd gegeven. Hieronder verstaan we met andere woorden het Friese woordenschatonderwijs waar dit onderzoek nog geen invloed op heeft gehad.

Om het huidige Friese woordenschatonderwijs te meten, wordt er een observatie gedaan bij een Friese les van de huidige leerkracht. Hierdoor krijgt de onderzoeker een goede, feitelijke indruk van het huidige Friese onderwijs in groep 4B van de School X en van het gedrag van de leerkracht tijdens deze les. De observatie wordt afgenomen aan de hand van een observatieformulier. In dit observatieformulier zijn alle fasen van de Viertakt (Verhallen, 1994) verwerkt, met verschillende indicatoren erbij. Tijdens de les wordt geobserveerd of deze indicatoren helemaal niet, bijna niet, soms, regelmatig of vaak terug te zien zijn in de les. Het observatieformulier is elders in dit onderzoeksverslag, in bijlage III terug te vinden.

Een indicatie van het observatieformulier is hieronder te zien:

Voorbewerken

De leerkracht activeert de voorkennis van de leerlingen	1	2	3	4	5
De leerkracht maakt de leerlingen betrokken bij het te leren woord	1	2	3	4	5
De leerlingen worden geprikkeld om actief mee te doen	1	2	3	4	5

Consolideren

Het te leren woord wordt minimaal zeven keer herhaald	1	2	3	4	5
De leerkracht gebruikt het te leren woord in verschillende situaties	1	2	3	4	5
De leerkracht biedt het woord op verschillende speelse manieren aan	1	2	3	4	5
Het te leren woord is zichtbaar in de klas aanwezig	1	2	3	4	5

Afname observatie

De observatie vond plaats op dinsdag 29 oktober 2013 om 14.15 uur in groep 4B van de School X. De observatie vindt plaats op een gestructureerde wijze; van tevoren is vast gesteld wat precies moet worden geobserveerd. Deze indicatoren zijn verwerkt op het observatieformulier, te zien in bijlage III van dit onderzoeksverslag.

De observatie verloopt als volgt: de huidige leerkracht in de klas geeft, zoals gewoonlijk, de Friese les. De observator zit achterin de klas, waar hij/zij iedere leerling en de leerkracht goed kan zien. Aan de hand van het observatieformulier gaat de observator alle indicatoren na en beantwoordt deze met de scoringen: helemaal niet, bijna niet, soms, regelmatig of vaak. Wanneer de les afgelopen is, moeten alle indicatoren beantwoord zijn met een passende scoring.

Meetniveau

De meting van het huidige Friese woordenschatonderwijs in groep 4B is ordinaal van karakter. Op het observatieformulier dat wordt gebruikt tijdens de observatie zijn scoringen waartussen de observator kan kiezen, zonder dat de onderlinge verschillen tussen de categorieën in een getal zijn uit te drukken. Er is dus sprake van een onderscheid tussen de verschillende keuzes en een ordening in deze keuzes. De scoring waartussen de observator kan kiezen aan de hand van het observatieformulier zijn:

- helemaal niet;
- bijna niet;
- soms;
- regelmatig;
- vaak.

Al deze data is op een gestructureerde manier verzameld. Voorafgaand aan het onderzoek was precies bekend wat voor informatie nodig was. Er zijn tijdens het onderzoek gerichte vragen gesteld en er is gericht geobserveerd.

3.4 Betrouwbaarheid en validiteit

Het is algemeen bekend dat het bij onderzoek belangrijk is om na te gaan hoe betrouwbaar en valide de metingen zijn. Hoe minder de meting afhankelijk is van toeval, des te betrouwbaarder de meting is. Een aantal factoren geven in dit onderzoek aan dat de metingen in dit onderzoek betrouwbaar en valide zijn uitgevoerd. Deze factoren worden hieronder op een rijtje gezet.

Ten eerste is de toets om het niveau van de actieve Friese woordenschat te meten en het schriftelijk interview om het motivatieniveau van de leerlingen ten aanzien van de Friese taal te meten in eenzelfde omgeving afgenomen. De leerlingen zaten in toetsopstelling, er mocht niet worden gepraat en de tijdstippen van de afnamen komen met elkaar overeen, namelijk in de middag na de lunchpauze. Daar komt nog bij dat de verschillende afnamen door één en dezelfde persoon zijn afgenomen. In de verschillende afnamen speelt ook homogeniteit een belangrijke rol. De verschillende vragen sluiten aan bij de definitie van het begrip en daardoor meten zij in principe allemaal hetzelfde. Hierdoor kunnen de scores goed met elkaar worden opgeteld en met elkaar worden vergeleken.

Naast dat de gegevens betrouwbaar moeten zijn, moeten zij ook valide zijn. Dat wil zeggen dat je dát gemeten moet hebben, wat je beoogde te meten. In dit onderzoek kwam dit naar voren in een voorspellende waarde. Vooraf is er samen met de huidige leerkracht voorspelt hoe de leerlingen zouden presteren tijdens de toetsafname. Deze voorspelling kwam redelijk goed overeen met de toetsresultaten. Daarnaast komen de resultaten van de toetsafname en het schriftelijk interview overeen met dat wat wordt gezien in de praktijk bij de leerlingen.

3.5 Interventie

De interventie van dit onderzoek bestaat uit zes lessen Fryske wurdskat, gegeven in groep 4B van de School X. De interventielessen bestaan allemaal uit dezelfde opzet, ontworpen en gegeven aan de hand van de Viertakt (Verhallen, 1994). Hierdoor bestaat iedere les uit een logische, herkenbare opbouw en bevatten ze alle fasen die belangrijk zijn voor het aanleren van nieuwe woorden en begrippen.

Binnen de Viertakt (Verhallen, 1994) wordt onderscheid gemaakt tussen de volgende vier fasen:

Fase 1 – voorbereken

Bij voorbereken gaat het om het creëren van een gunstige beginsituatie. Dat betekent het organiseren van een juiste context, het activeren van voorkennis en het betrokken maken van de leerlingen; in het gunstige geval slaagt de leerkracht erin bij de leerlingen een leerbehoefte te scheppen.

Fase 2 – semantiseren

In de gecreëerde context wordt het te leren woord voor het eerst aangeboden. Bij semantiseren wordt de woordbetekenis duidelijk gemaakt. Het gaat dus om het uitleggen en toelichten van de betekenis.

Fase 3 – consolideren

Als leerlingen de betekenis van een woord begrijpen, moet het woord met de betekenis nog worden onthouden. Bij consolideren worden het woord en de behandelde betekenis ingeoefend. Het gaat om inbedding in het mentale lexicon of, anders gezegd, om inprenting in het geheugen.

Fase 4 – controleren

Om te checken of de te leren woorden ook werkelijk onthouden zijn, moet de leerkracht elk woord terugvragen. Controleren is nagaan of het woord en de behandelende betekenissen verworven zijn.

De interventieperiode bestaat uit vier weken, waarin de zes interventielessen zijn verdeeld. Hierdoor is er genoeg tijd en ruimte tussen de interventielessen voor herhaling van de te leren woorden en begrippen. Hieronder is een overzicht opgenomen over de precieze data en tijden van de interventielessen. De volledige uitwerking van de interventielessen is elders te vinden in dit onderzoeksverslag, in bijlage IV tot en met bijlage IX.

Datum	Tijdstip	Interventieles
Dinsdag 19 november 2013	13.15 – 14.00 uur	Les 1 'Myn eigen lichem'
Donderdag 21 november 2013	13.15 – 14.00 uur	Les 2 'Fan hjir nei dêr'
Dinsdag 26 november 2013	13.15 – 14.00 uur	Les 3 'It falt út 'e loft'
Donderdag 28 november 2013	13.15 – 14.00 uur	Les 4 'Grut en lyts'
Dinsdag 3 december 2013	13.15 – 14.00 uur	Les 5 'Wêr komt it wei?'
Maandag 9 december 2013	13.15 – 14.00 uur	Les 6 'Wa soarget foar my?'

Hier is een voorbeeld van een willekeurige uitgewerkte interventieles te zien. De les is verdeeld in een inleiding, kern en slot, waarin de fasen van de Viertakt (Verhallen, 1994) zijn verwerkt. De verschillende onderdelen van de les zullen onder de lesuitwerking één voor één toegelicht worden.

Interventieles 1

Lesdoel:	De leerlingen leren de betekenis van de onderstaande woorden.
De te leren woorden:	tonge – priuwe noas – rûke eagen – sjen earen – hearre
Bron:	Hoogland, R. & Bangma, J. (1999). <i>Ikke</i> . Franeker: Telenga bv. Hoofdstuk 1 – Myn lichem
Materialen:	Het versje 'Net ferjitte' Woordkaart Werkblad
Inleiding:	Vorbewerken De woordkaart van deze les behandelen door de afbeeldingen en woorden kort na te lopen met de leerlingen. De leerkracht leest het versje 'Net ferjitte' voor. Elk couplet wordt voorgelezen en daarna meteen behandeld, waarbij de betekenis van de te leren woorden duidelijk naar voren komen. De leerlingen worden betrokken bij het onderwerp en doen actief mee. De voorkennis wordt geactiveerd. De leerkracht stelt vragen na elk couplet.
Kern:	Semantiseren De woordbetekenissen worden behandeld aan de hand van de drie <i>uitjes</i> (uitleggen, uitbeelden, uitbreiden). De woorden van de woordkaart worden één voor één behandeld. De leerlingen de woorden laten herhalen, door het vragen naar een zin met een woord van de woordkaart erin. Consolideren De te leren woorden worden ingeoefend met het lied 'holle, skouders, knibbels en teannen'. De leerkracht zegt het lied eerst een aantal keren op. Daarna zingen de leerlingen mee. Ondertussen de bewegingen uitvoeren.
Slot:	Controleren De leerlingen krijgen allemaal een werkblad met een afbeelding van een gezicht (opdracht 1), waarbij zij de goede woorden bij de goede onderdelen van het gezicht moeten invullen. De goede woorden staan in willekeurige volgorde naast de afbeelding. De leerlingen moeten drie opdrachten uitvoeren: 1. Schrijf het goede Nederlandse woord bij elke pijl 2. Schrijf het goede Friese woord bij elke pijl 3. Schrijf het goede werkwoord bij elke pijl Hierna kort nakijken, waarbij de goede antwoorden te zien zijn op het digibord.

Lesdoel/ de te leren woorden

Het lesdoel geeft aan wat de leerkracht tijdens de les wil bereiken. De te leren woorden zijn de woorden die in de les centraal staan. Deze woorden moeten de leerlingen aan het eind van de les kennen. De woorden zijn weergegeven op de woordkaart van de les.

Bron

Het boek 'Ikke', geschreven door Riemkje Hoogland-Pitstra en Jelle Bangma vormt het uitgangspunt voor alle interventielessen. Elke interventieles wordt behandeld aan de hand van een thema uit het boek. De exacte bronvermelding van dit boek is elders opgenomen in dit onderzoeksverslag, onder het kopje 'Literatuur'.

Materialen

De materialen zijn voor iedere interventieles verschillend. De materialen die gebruikt zijn tijdens de interventielessen worden hieronder toegelicht. De materialen zelf zijn opgenomen in bijlage IV tot en met bijlage IX van dit onderzoeksverslag

Woordkaart

Bij iedere interventieles hoort een woordkaart. Op de woordkaart zijn de te leren woorden weergegeven die in de betreffende les centraal staan. De woordkaart wordt tijdens de les toegelicht en krijgt daarna een centrale plaats in de klas.

Verhaal/versje

Iedere interventieles wordt ingeleid met een verhaal of versje uit het boek 'Ikke'. Door middel van dit verhaal of versje worden de leerlingen ingeleid in het thema van de betreffende les.

Werkblad

Bij een aantal interventielessen hoort een werkblad. Dit werkblad wordt gebruikt als verwerking in de kern van de les. Op het werkblad zijn opdrachten opgenomen passend bij het thema van de betreffende les. Deze opdrachten kunnen de leerlingen, na een korte instructie, zelfstandig uitvoeren.

Kaartjes rollenspel

Bij interventieles 6 is in de kern van de les sprake van een rollenspel. Bij dit rollenspel horen kaartjes waarop de rollen voor de groepjes leerlingen zijn opgenomen.

Inleiding

Tijdens de inleiding worden de leerlingen gemotiveerd en geactiveerd voor het vervolg van de les. Het thema van de les wordt geïntroduceerd. Tijdens de interventielessen werd de les ingeleid aan de hand van een verhaal of versje over het betreffende thema. De fase uit de Viertakt (Verhallen, 1994) die hierbij past, is de fase van het voorbereiden.

Kern

Tijdens de kern van een les vindt de verwerking plaats. De leerlingen krijgen de te leren woorden aangereikt en gaan deze inoefenen aan de hand van verschillende opdrachten. De fase van het semantiseren en consolideren uit de Viertakt (Verhallen, 1994) zien we hierin terug.

Slot

Het slot van de les geeft het einde van de les aan. Tijdens het slot wordt er terug geblikt op de les: 'Wat is er allemaal geleerd?', 'wat hebben we gedaan?'. Ook kan er een vooruitblik worden gegeven: 'Wat gaan we de volgende keer doen?'. Daarnaast gaat de leerkracht na of het lesdoel behaald is tijdens de les. Dit zien we terug in de controlefase van de Viertakt (Verhallen, 1994). De leerkracht doet een controle om na te gaan of iedere leerling de te leren woorden kent.

Tussen de interventielessen door wordt de hulp ingeschakeld van de huidige leerkracht van groep 4B J. Posthuma voor het geven van consolideeroefeningen gedurende zo'n vijf tot tien minuten. Verhallen (1994) stelde immers dat een woord dat één keer behandeld is niet wordt onthouden, waardoor de leeropbrengst verloren gaat. Hieronder is een overzicht opgenomen met de consolideeroefeningen die gedaan zijn in groep 4B met de precieze data en tijdstippen erbij. Een overzicht van de consolideeroefeningen waaruit J. Posthuma kon kiezen is elders in dit onderzoeksverslag opgenomen, in bijlage IV tot en met bijlage IX.

Datum	Tijd	Consolideeroefening
Woensdag 20 november 2013	10.00 – 10.15 uur	<u>Les 1</u> : oefening 1, 3 en 4
Maandag 25 november 2013	10.00 – 10.30 uur 13.15 – 13.30 uur	<u>Les 1</u> : oefening 1, 3 en 4 <u>Les 2</u> : oefening 1, 3 en 4
Dinsdag 26 november 2013	10.00 – 10.15 uur	<u>Les 1</u> : oefening 1 <u>Les 2</u> : oefening 4

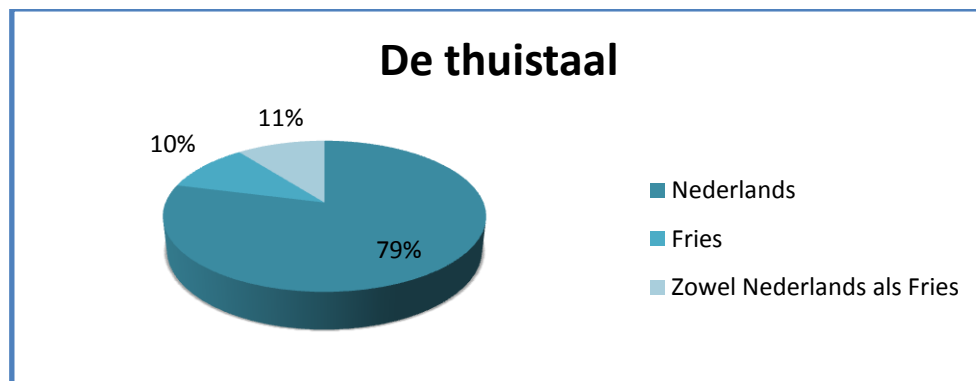
Woensdag 27 november 2013	8.45 – 8.50 uur 10.00 – 10.15 uur	<u>Les 3</u> : seizoenen herhaald <u>Les 3</u> : oefening 1 en 3
Maandag 2 december 2013	15.20 – 15.30 uur 14.00 – 14.45 uur <i>Tijdens gymles</i>	<u>Les 4</u> : oefening 2 <u>Les 1</u> : oefening 4 <u>Les 4</u> : oefening 4
Dinsdag 3 december 2012	10.00 – 10.05 uur	<u>Les 4</u> : oefening 3
Woensdag 4 december 2012	10.00 – 10.05 uur	<u>Les 5</u> : oefening 1
Dinsdag 10 december 2012	15.15 – 15.25 uur	<u>Les 6</u> : oefening 3
Woensdag 11 december 2012	10.00 – 10.15 uur 12.00 – 12.10 uur	<u>Les 6</u> : oefening 1 Woordkaarten nalopen

Hoofdstuk 4: Resultaten

4.1 Resultaten enquête

Figuur 4.1 tot en met 4.9 geven de resultaten weer van de enquête die is afgenomen in groep 4B op dinsdag 29 oktober 2013 (N = 19). Deze enquête is elders in dit onderzoeksverslag opgenomen, in bijlage II. De enquête begint met twee algemene vragen om een aantal basisgegevens van de leerlingen helder weer te geven. Hierna volgen zeven stellingen, waarop de leerlingen kunnen antwoorden door een smiley met een blij gezicht aan te kruisen of door de smiley met een treurig gezicht aan te kruisen. De smiley met het blij gezicht geeft aan dat de leerling het eens is met de stelling en de smiley met het treurige gezicht geeft aan dat de leerling het oneens is met de stelling.

De figuur geeft weer welke antwoorden de leerlingen hebben gekozen tijdens de enquêteafname. Deze gegevens zijn uitgedrukt in procenten. In de legenda zijn de antwoorden waaruit de leerlingen kunnen kiezen tijdens het maken van de enquête opgenomen.

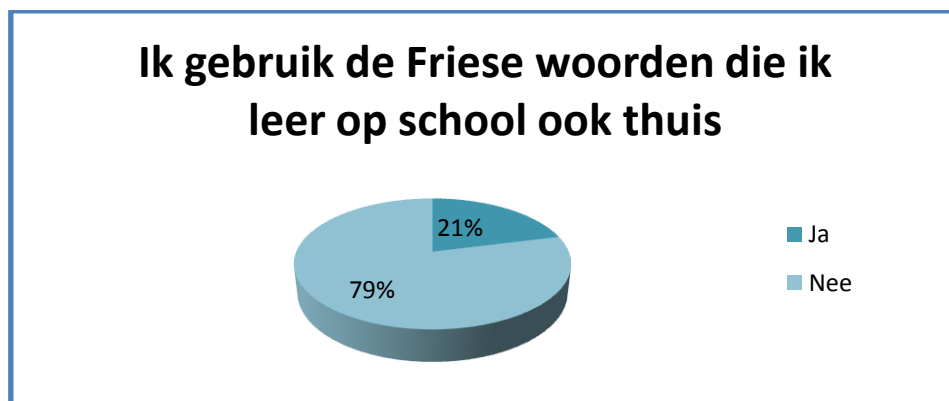
Figuur 4.1 Overzicht van de antwoorden op de vraag 'Welke taal spreek je thuis met ouders en broertjes en zusjes?'. Deze vraag is gesteld in de enquête 'Fryske wurdskat' tijdens de enquêteafname in groep 4B (N = 19).

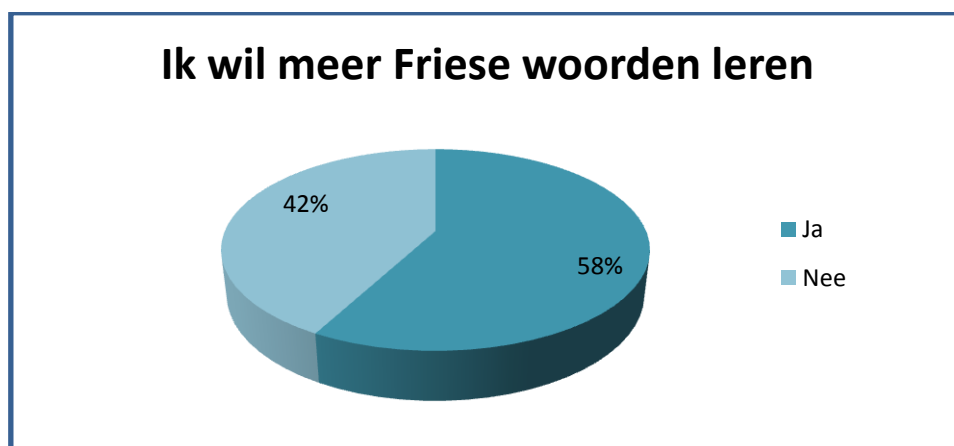
Figuur 4.2 Overzicht van de antwoorden op de vraag 'Welke taal spreek je met vrienden en vriendinnen?'. Deze vraag is gesteld in de enquête 'Fryske wurdskat' tijdens de enquêteafname in groep 4B (N = 19).

Figuur 4.3 Overzicht van de antwoorden op de stelling 'Friese woorden leren vind ik leerzaam'. Deze stelling is voorgelegd in de enquête 'Fryske wurdskat' tijdens de enquêteafname in groep 4B (N = 19).

Figuur 4.4 Overzicht van de antwoorden op de stelling 'Ik gebruik de Friese woorden die ik leer op school ook thuis'. Deze stelling is voorgelegd in de enquête 'Fryske wurdskat' tijdens de enquêteafname in groep 4B (N = 19).

Figuur 4.5 Overzicht van de antwoorden op de stelling 'Ik wil meer Friese woorden leren'. Deze stelling is voorgelegd in de enquête 'Fryske wurdskat' tijdens de enquêteafname in groep 4B (N = 19).

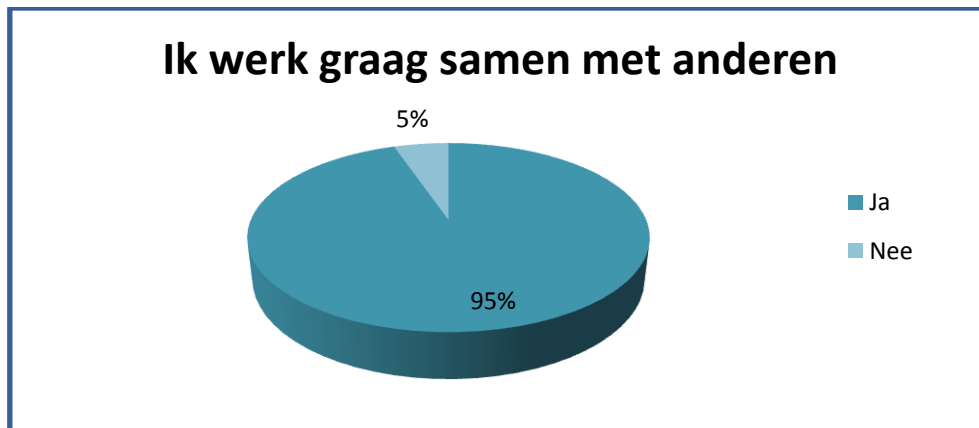
Figuur 4.6 Overzicht van de antwoorden op de stelling 'Het werken met plaatjes, afbeeldingen heeft mijn voorkeur'. Deze stelling is voorgelegd in de enquête 'Fryske wurdskat' tijdens de enquêteafname in groep 4B (N = 19).

Figuur 4.7 Overzicht van de antwoorden op de stelling 'Iets met mijn handen doen heeft mijn voorkeur'. Deze stelling is voorgelegd in de enquête 'Fryske wurdskat' tijdens de enquêteafname in groep 4B (N = 19).

Figuur 4.8 Overzicht van de antwoorden op de stelling 'Ik werk graag zelfstandig'. Deze stelling is voorgelegd in de enquête 'Fryske wurdskat' tijdens de enquêteafname in groep 4B (N = 19).

Figuur 4.9 Overzicht van de antwoorden op de stelling 'Ik werk graag samen met anderen'. Deze stelling is voorgelegd in de enquête 'Fryske wurdskat' tijdens de enquêteafname in groep 4B (N = 19).

4.2 Toelichting resultaten enquête

Hier volgt een toelichting op de resultaten van de vragen die gesteld werden in de enquête. Uit de eerste vraag komt naar voren welke taal de leerlingen thuis met ouders en eventuele broertjes en zusjes spreken. 10% van de leerlingen geeft aan thuis Fries te spreken, tegenover 79% van de leerlingen die aangeeft het Nederlands als thuistaal te hebben. 11% spreekt zowel Nederlands als Fries met ouders en eventuele broertjes en zusjes. Hierna volgt een vraag over de taal die de leerlingen spreken met vrienden en vriendinnen. Het merendeel van de leerlingen, zo'n 90%, zegt Nederlands te spreken met vrienden en vriendinnen, 5% spreekt Fries met vrienden en vriendinnen en 5% spreekt zowel Nederlands als Fries met vrienden en vriendinnen.

Na de eerste twee vragen die meer algemeen van aard waren, volgen de specifiekere vragen die zich richten op de Friese taal. 58% van de leerlingen geeft aan het leerzaam te vinden om Friese woorden te leren, 42% van de leerlingen vindt het niet leerzaam om Friese woorden te leren. De Friese woorden die de leerlingen leren op school gebruikt 79% wel thuis, tegenover 21% van de leerlingen die de woorden niet thuis gebruikt. Op de vraag of de leerlingen meer Friese woorden willen leren, geeft 58% van de leerlingen aan dit wel te willen en 42% van de leerlingen geeft aan dit niet te willen.

De laatste vier vragen zijn gericht op de favoriete leer- en werkwijze van de leerlingen. Het merendeel van de leerlingen, namelijk 84% geeft aan dat het werken met plaatjes en afbeeldingen de voorkeur heeft. Hier tegenover staat 16% van de leerlingen die liever niet met plaatjes en afbeeldingen werkt. 95% van de leerlingen geeft aan graag met de handen te werken, tegenover 5% van de leerlingen die liever niet met de handen werkt. Op de stelling 'ik werk graag zelfstandig' geeft 58% van de leerling het antwoord 'ja', tegenover 42% van de leerlingen die het antwoord 'nee' geven. De laatste vraag gaat over het samenwerken met anderen. 95% van de leerlingen geeft aan dit graag te doen, tegenover 5% die dit liever niet doet.

4.3 Resultaten voormeting en nameting

Figuur 4.10 tot en met figuur 4.24 geven de resultaten weer van de voormeting en nameting van dit onderzoek. Deze voormeting en nameting werden afgenomen aan de hand van de toets 'Fryske wurdskat'. De voormeting vond plaats op dinsdag 5 november 2013, om 13.15 uur. De nameting vond plaats op donderdag 12 december 2013, om 13.15 uur. De toets 'Active Fryske wurdskat' is elders in dit onderzoeksverslag opgenomen, in bijlage I. Ieder figuur geeft de resultaten van een vraag uit de toets weer. De betreffende vraag vormt de titel van de figuur. Hieronder zullen verschillende aspecten van de figuren toegelicht worden.

Y-as

Op de Y-as zijn het aantal leerlingen opgenomen. Aan de hand van deze as is af te lezen hoeveel leerlingen een bepaalde keuzemogelijkheid heeft gemaakt tijdens de twee toetsafnamen. N = 19.

X-as

Op de X-as zijn de keuzemogelijkheden opgenomen die de leerlingen hebben tijdens de toetsafnamen. Iedere vraag bestaat uit de keuzemogelijkheid A, B, C of D. De staven boven de keuzemogelijkheden A, B, C en geven weer hoeveel leerlingen voor de betreffende keuze kiezen.

Toetsafname 1

De staaf met de titel 'toetsafname 1' heeft betrekking op de voormeting, die plaats vindt voorafgaand aan de interventie.

Toetsafname 2

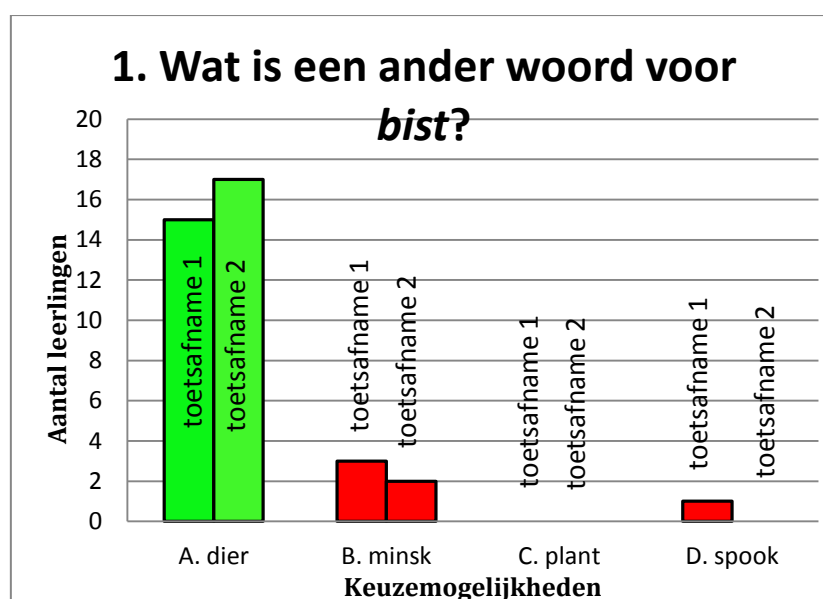
De staaf met de titel 'toetsafname 2' heeft betrekking op de nameting, die plaats vindt na de interventie.

Groen

De staven met de groene kleur geven het goede antwoord weer op de vraag.

Rood

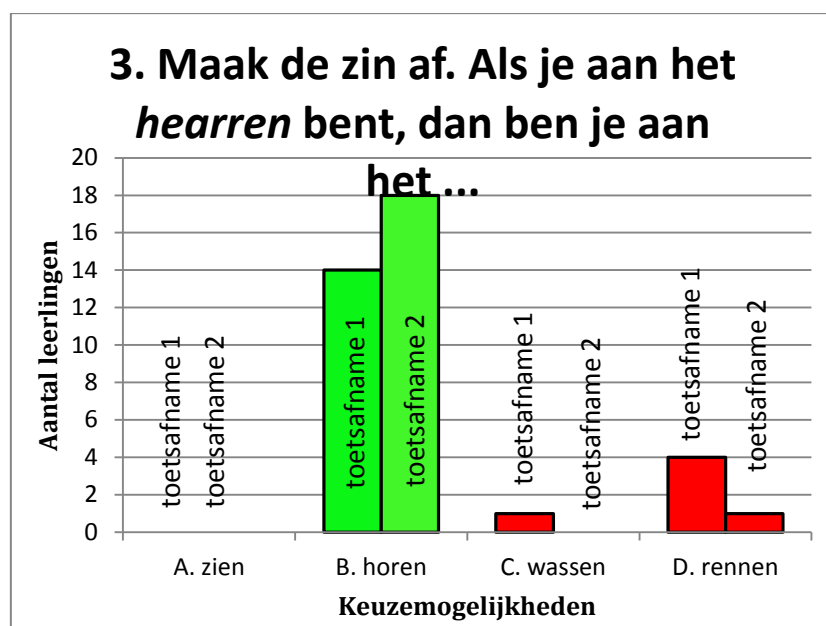
De staven met de rode kleur geven de foute antwoorden weer op de vraag.

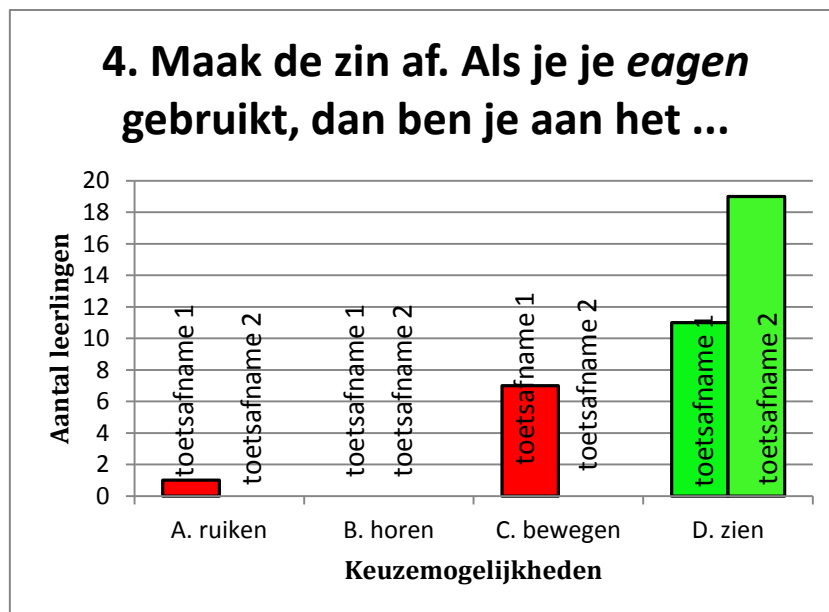
Figuur 4.10 Overzicht van de antwoorden op de vraag 'Wat is een ander woord voor bist?' Deze vraag is gesteld in de toets 'Fryske Wurdskat', tijdens toetsafname 1 en toetsafname 2 in groep 4B (N = 19).

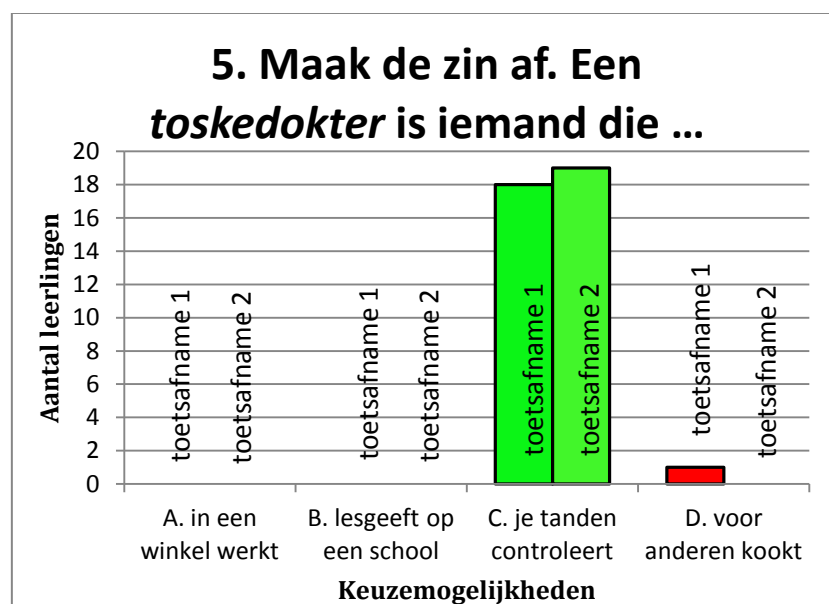
Figuur 4.11 Overzicht van de antwoorden op de vraag 'Wat past het beste bij *snie*?'. Deze vraag is gesteld in de toets 'Fryske Wurdskat', tijdens toetsafname 1 en toetsafname 2 in groep 4B (N = 19).

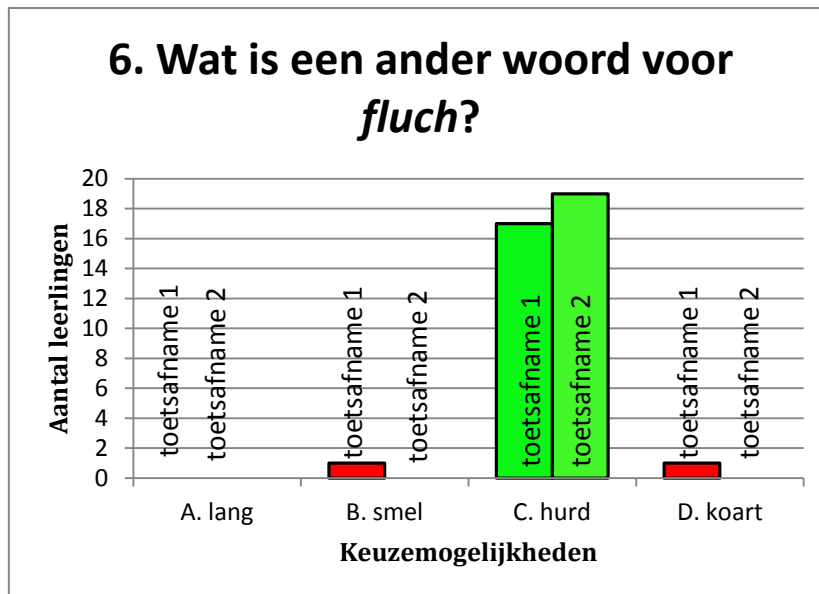
Figuur 4.12 Overzicht van de antwoorden op de vraag 'Maak de zin af. Als je aan het *hearren* bent, dan ben je aan het ...'. Deze vraag is gesteld in de toets 'Fryske Wurdskat', tijdens toetsafname 1 en toetsafname 2 in groep 4B (N = 19).

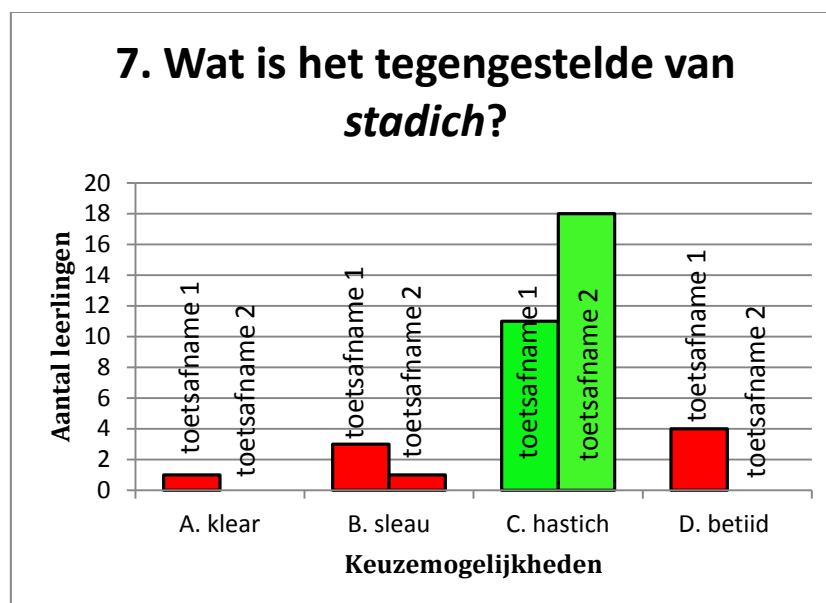
Figuur 4.13 Overzicht van de antwoorden op de vraag 'Maak de zin af. Als je je *eagen* gebruikt, dan ben je aan het ...' Deze vraag is gesteld in de toets 'Fryske Wurdskat', tijdens toetsafname 1 en toetsafname 2 in groep 4B (N = 19).

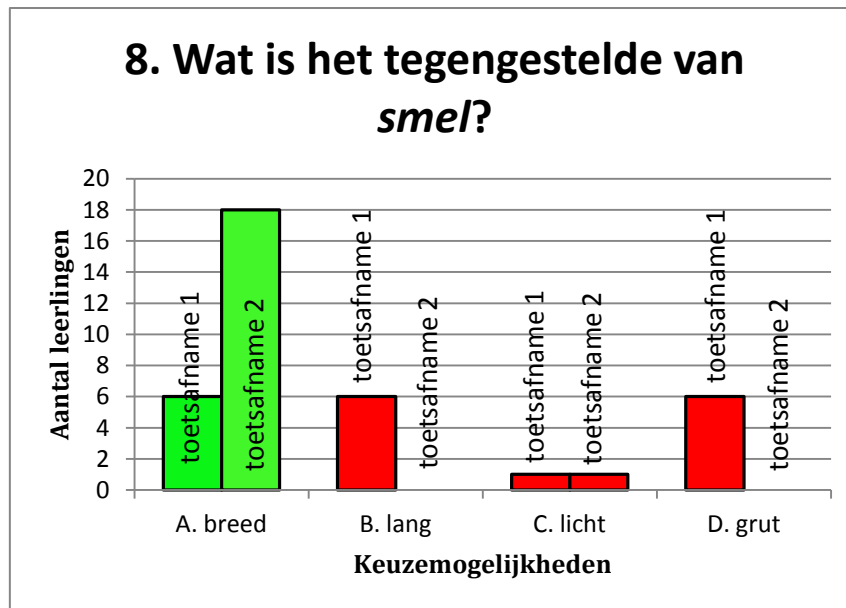
Figuur 4.14 Overzicht van de antwoorden op de vraag 'Maak de zin af. Een *toskedokter* is iemand die...' Deze vraag is gesteld in de toets 'Fryske Wurdskat', tijdens toetsafname 1 en toetsafname 2 in groep 4B (N = 19).

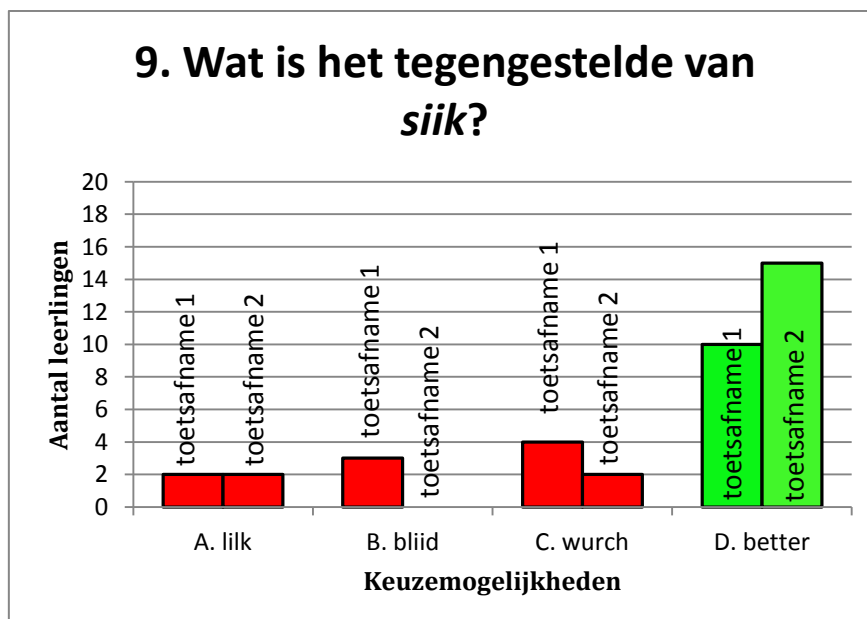
Figuur 4.15 Overzicht van de antwoorden op de vraag 'Wat is een ander woord voor *fluch*?' Deze vraag is gesteld in de toets 'Fryske Wurdskat', tijdens toetsafname 1 en toetsafname 2 in groep 4B (N = 19).

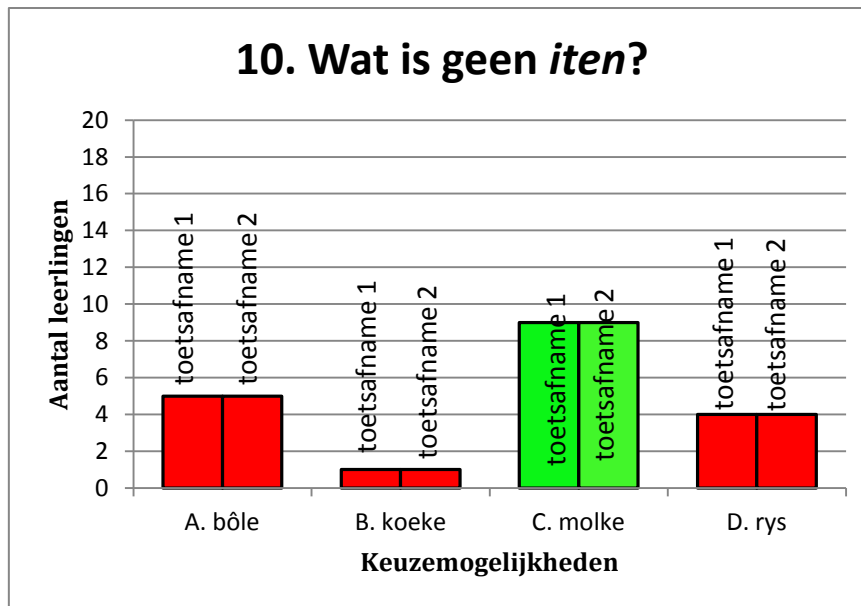
Figuur 4.16 Overzicht van de antwoorden op de vraag 'Wat is het tegengestelde van *stadich*?' Deze vraag is gesteld in de toets 'Fryske Wurdskat', tijdens toetsafname 1 en toetsafname 2 in groep 4B (N = 19).

Figuur 4.17 Overzicht van de antwoorden op de vraag 'Wat is het tegengestelde van *smel*?' Deze vraag is gesteld in de toets 'Fryske Wurdskat', tijdens toetsafname 1 en toetsafname 2 in groep 4B (N = 19).

Figuur 4.18 Overzicht van de antwoorden op de vraag 'Wat is het tegengestelde van *siik*?' Deze vraag is gesteld in de toets 'Fryske Wurdskat', tijdens toetsafname 1 en toetsafname 2 in groep 4B (N = 19).

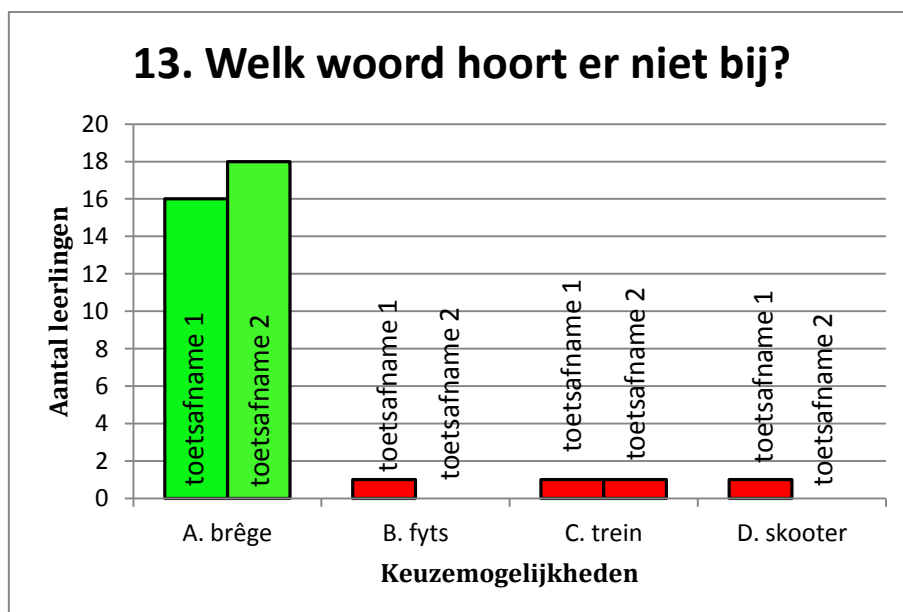
Figuur 4.19 Overzicht van de antwoorden op de vraag 'Wat is geen *iten*?' Deze vraag is gesteld in de toets 'Fryske Wurdskat', tijdens toetsafname 1 en toetsafname 2 in groep 4B (N = 19).

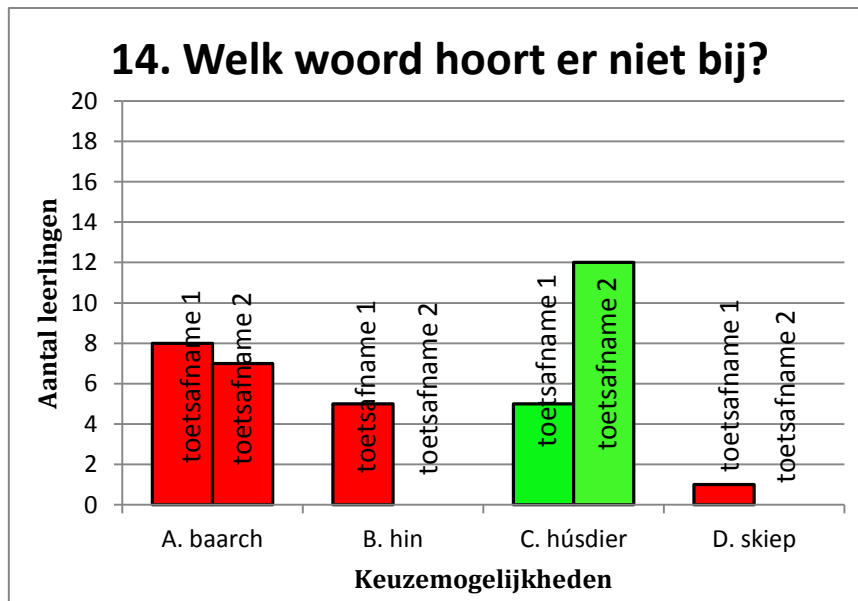
Figuur 4.20 Overzicht van de antwoorden op de vraag 'Waar gaat het bij *foarsichtich* vooral om?' Deze vraag is gesteld in de toets 'Fryske Wurdskat', tijdens toetsafname 1 en toetsafname 2 in groep 4B (N = 19).

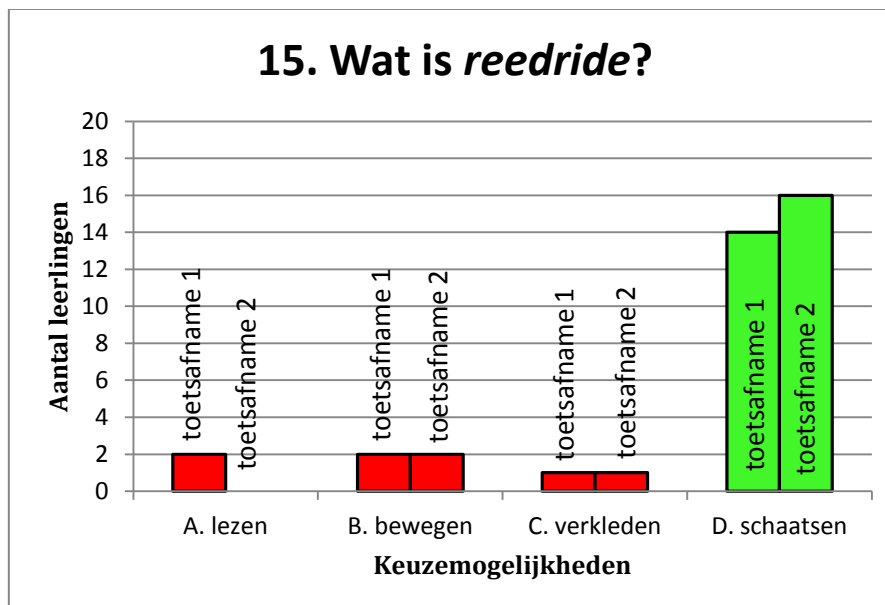
Figuur 4.21 Overzicht van de antwoorden op de vraag 'Waar gaat het bij *simmer* vooral om?' Deze vraag is gesteld in de toets 'Fryske Wurdskat', tijdens toetsafname 1 en toetsafname 2 in groep 4B (N = 19).

Figuur 4.22 Overzicht van de antwoorden op de vraag 'Welk woord hoort er niet bij?' Deze vraag is gesteld in de toets 'Fryske Wurdskat', tijdens toetsafname 1 en toetsafname 2 in groep 4B (N = 19).

Figuur 4.23 Overzicht van de antwoorden op de vraag 'Welk woord hoort er niet bij?' Deze vraag is gesteld in de toets 'Fryske Wurdskat', tijdens toetsafname 1 en toetsafname 2 in groep 4B (N = 19).

Figuur 4.24 Overzicht van de antwoorden op de vraag 'Wat is *reedride*?' Deze vraag is gesteld in de toets 'Fryske Wurdskat', tijdens toetsafname 1 en toetsafname 2 in groep 4B (N = 19).

4.4 Toelichting resultaten voormeting en nameting

Hier zal per vraag, gesteld in toetsafname 1 en toetsafname 2 een toelichting worden gegeven. Uit vraag 1 (figuur 4.10) komt naar voren dat het merendeel van de leerlingen het goede antwoord B heeft gegeven op de vraag 'Wat is een ander woord voor *bist*?'. Dit waren tijdens toetsafname 1 15 van de 19 leerlingen en tijdens toetsafname 2 17 van de 19 leerlingen. Slechts 3 leerlingen kozen voor antwoord B tijdens toetsafname 1 en 2 leerlingen tijdens toetsafname 2. 1 leerling koos tijdens toetsafname 1 voor antwoord D. Tijdens toetsafname 2 koos geen enkele leerling voor dit antwoord.

Ook op vraag 2 (figuur 4.11) 'Wat past het beste bij *snie*?' koos het merendeel van de leerlingen voor het goede antwoord D, namelijk 12 van de 19 leerlingen tijdens toetsafname 1 en 18 van de 19 leerlingen tijdens toetsafname 2. De andere leerlingen kozen tijdens toetsafname 1 voor antwoord A, B of C. Tijdens toetsafname 2 koos slechts 1 leerling voor antwoord C.

Bij vraag 3 (figuur 4.12) koos geen enkele leerling voor antwoord A. De meeste leerlingen kozen voor het goede antwoord B tijdens toetsafname 1 (14 van de 19 leerlingen) en toetsafname 2 (18 van de 19 leerlingen). De overige leerlingen kozen voor de antwoorden C en D.

Figuur 4.13 laat zien dat wederom het merendeel van de leerlingen voor het goede antwoord D koos bij vraag 4. Tijdens toetsafname 1 waren dit 11 leerlingen en tijdens toetsafname 2 de gehele populatie, namelijk 19 leerlingen. De overige leerlingen kozen tijdens toetsafname 1 voor antwoord A (1 van de 19 leerlingen) en antwoord C (7 van de 19 leerlingen).

Bij vraag 5 (figuur 4.14) koos bijna iedereen voor het goede antwoord C. Slechts 1 leerling koos tijdens toetsafname 1 voor antwoord D. Tijdens toetsafname 2 koos iedereen voor het goede antwoord C. Dit geldt tevens voor vraag 6 (figuur 4.15), waarbij weer bijna iedereen voor het goede antwoord C koos. Tijdens toetsafname 1 waren dit 17 van de 19 leerlingen en tijdens toetsafname 2 waren dit wederom alle 19 leerlingen.

Vragen 7, 8 en 9 (figuren 4.16, 4.17 en 4.18) richten zich op het tegengestelde van bepaalde woorden. Bij vraag 7 wordt het tegengestelde van het woord *stadich* gevraagd. Hier gaven tijdens toetsafname 1 11 van de 19 leerlingen het goede antwoord en tijdens toetsafname 2 18 van de 19 leerlingen het goede antwoord. De overige leerlingen beantwoordden de vraag met één van de overige antwoorden. Bij vraag 8 wordt het tegengestelde gevraagd van het woord *smel*. Tijdens toetsafname 1 gaven slechts 6 leerlingen het goede antwoord A, maar tijdens toetsafname 2 stijgt dit aantal naar 18 van de 19 leerlingen. Tijdens toetsafname 1 kozen er ook 6 van de 19 leerlingen voor de antwoorden B en D. 1 leerling koos tijdens toetsafname 1 en toetsafname 2 voor antwoord C. Bij vraag 9 wordt het tegengestelde van het woord *siik* gevraagd. Het merendeel beantwoordde de vraag met het goede antwoord D, namelijk 12 van de 19 leerlingen tijdens toetsafname 1 en 15 van de 19 leerlingen tijdens toetsafname 2. De overige leerlingen kozen voor de antwoorden A, B en C.

Figuur 4.19 geeft de antwoorden weer op de vraag 'Wat is geen *iten*?'. Tijdens toetsafname 1 en 2 kozen 9 van de 19 leerlingen voor het goede antwoord. 5 leerlingen kozen voor antwoord A, 1 leerling koos voor antwoord B en 4 leerlingen kozen voor antwoord C.

Wederom koos het merendeel bij vraag 11 (figuur 4.20) voor het goede antwoord A. Tijdens toetsafname 1 waren dit 13 van de 19 leerlingen en tijdens toetsafname 2 waren dit 17 van de 19 leerlingen. De overige leerlingen kozen voor de antwoorden B, C en D.

Vraag 12 (figuur 4.21) gaat over het woord '*simmer*'. Tijdens toetsafname 1 kozen 12 van de 19 leerlingen voor het goede antwoord B. Tijdens toetsafname 2 verhoogde dit aantal naar 17 van de 19 leerlingen. De overige leerlingen kozen voor de antwoorden A, B en C tijdens toetsafname 1 en voor het antwoord D tijdens toetsafname 2.

Bij vraag 13 (figuur 4.22) koos bijna iedere leerling voor het goede antwoord A tijdens toetsafname 1 en toetsafname 2. Slechts 1 van de 19 leerlingen koos tijdens toetsafname 2 voor het antwoord C.

Figuur 4.23 laat een stijging zien bij de beantwoording van vraag 14. Tijdens toetsafname 1 kozen slechts 5 van de 19 leerlingen voor het goede antwoord C en tijdens toetsafname 2 steeg dit aantal naar 12 van de 19 leerlingen. De overige leerlingen kozen bij toetsafname 2 voor antwoord A.

Vraag 15 (figuur 2.24) bestond uit de vraag 'Wat is *reedride*?'. De meeste leerlingen beantwoordde deze vraag met het goede antwoord D, namelijk 14 van de 19 leerlingen tijdens toetsafname 1 en 16 van de 19 leerlingen tijdens toetsafname 2. De overige leerlingen kozen voor de antwoorden A, B en C.

4.5 Resultaten observatie

Hieronder zijn de resultaten te zien van de observatie die is afgenomen op dinsdag 29 oktober 2014 om 14.15 uur in groep 4B van de School X. Deze observatie wordt afgenomen om het huidige Friese woordenschatonderwijs in de groep te inventariseren. De observatie vindt plaats op een structurele wijze aan de hand van een observatieformulier. De leerkracht van groep 4B geeft de les zoals gewoonlijk wordt gegeven. De observator neemt plaats achterin de klas waar hij een overzichtelijk blik op de leerkracht en leerlingen heeft. De observator observeert aan de hand van het observatieformulier.

Op het observatieformulier zijn verschillende indicatoren opgenomen die verdeeld zijn over de fasen van de Viertakt: 'voorbewerken', 'semantiseren', 'consolideren', 'controleren'. De overige indicatoren gaan over de rol van de leerkracht en de rol van de leerlingen in de betreffende les.

Deze indicatoren worden beoordeeld door de observator met de volgende beoordelingen:

- 1 = helemaal niet
- 2 = bijna niet
- 3 = soms
- 4 = regelmatig
- 5 = vaak

Op de volgende twee pagina's is het observatieformulier te zien dat is ingevuld door de observator tijdens de observatie die plaatsvond op dinsdag 29 oktober 2013 om 14.15 uur. De resultaten van deze observatie komen uit één geobserveerde les Friese woordenschatles. Hierdoor is het mogelijk dat een aantal van de indicatoren tijdens deze geobserveerde les niet naar voren kwamen, maar dat deze indicatoren wel in andere lessen voorkomen.

Naam observant	Julia
Datum	Dinsdag 29 oktober 2013
Activiteit	Friese woordenschatles
Reden activiteit	Observatie van het gebruik van de Viertakt (Verhallen, 1994) in de les, rol van de leerkracht en rol van de leerlingen.
De leerkracht gebruikt een methode	ja / nee

1 = helemaal niet

2 = bijna niet

3 = soms

4 = regelmatig

5 = vaak

Gebruik van de Viertakt (1994)

Voorbewerken

De leerkracht activeert de voorkennis van de leerlingen	1	2	3	4	5
De leerkracht maakt de leerlingen betrokken bij het te leren woord	1	2	3	4	5
De leerlingen worden geprikkeld om actief mee te doen	1	2	3	4	5

Semantiseren

De leerkracht maakt de betekenis van het woord helder bij de leerlingen	1	2	3	4	5
De leerkracht gebruikt de context waarin het woord aan de orde is	1	2	3	4	5
Het te leren woord wordt behandeld in woordclusters	1	2	3	4	5
De leerlingen begrijpen het woord	1	2	3	4	5

Consolideren

Het te leren woord wordt minimaal zeven keer herhaald	1	2	3	4	5
De leerkracht gebruikt het te leren woord in verschillende situaties	1	2	3	4	5
De leerkracht biedt het woord op verschillende speelse manieren aan	1	2	3	4	5
Het te leren woord is zichtbaar in de klas aanwezig	1	2	3	4	5

Controleren

De leerkracht houdt tijdens het semantiseren en consolideren in de gaten of het leerdoel wordt bereikt	1	2	3	4	5
De leerkracht is alert op de voortgang van alle leerlingen	1	2	3	4	5
De leerkracht controleert of de leerlingen het te leren woord passief kennen	1	2	3	4	5
De leerkracht controleert of de leerlingen het te leren woord actief kennen	1	2	3	4	5
De leerkracht controleert op korte termijn	1	2	3	4	5
De leerkracht controleert op lange termijn	1	2	3	4	5

De rol van de leerkracht

De leerkracht begeleidt de leerlingen	1	2	3	4	5
De leerkracht motiveert de leerlingen	1	2	3	4	5
De leerkracht is zelf betrokken	1	2	3	4	5
De leerkracht stemt het taalaanbod af op het niveau van de leerlingen	1	2	3	4	5
De leerkracht zorgt voor een rijke leeromgeving	1	2	3	4	5
De leerkracht maakt gebruik van interactie	1	2	3	4	5
De leerkracht maakt gebruik van gevarieerde werkvormen	1	2	3	4	5

De rol van de leerlingen

De leerlingen zijn vooral actief bezig	1	2	3	4	5
De leerlingen zijn vooral passief bezig	1	2	3	4	5
Er is gelegenheid tot samenwerken	1	2	3	4	5
Er is ruimte voor eigen inbreng	1	2	3	4	5
De leerlingen kunnen op eigen niveau werken	1	2	3	4	5
De leerlingen kunnen zelfstandig aan het werk	1	2	3	4	5

Verhallen, M. & Verhallen, S. (1994). *Woorden leren woorden onderwijzen*. Groningen: TextCase.

4.6 Toelichting resultaten observatie

Hier worden de indicatoren uit de observatie verder toegelicht.

Voorbewerken

De indicatoren die betrekking hebben op de fase 'voorbewerken' uit de Viertakt (Verhallen, 1994) zijn goed gescoord door de observator tijdens de observatie. De leerlingen worden betrokken bij het te leren woord en worden geprikkeld om actief mee te doen. Het activeren van de voorkennis bij de leerlingen komt soms voor.

Semantiseren

De betekenis van het woord wordt tijdens de semantiseerfase van de Viertakt (Verhallen, 1994) helder gemaakt door de leerkracht, waarbij gebruik wordt gemaakt van de context. De leerlingen begrijpen het woord hierdoor goed. Echter wordt er geen gebruik gemaakt van woordclusters waarin het te leren woord behandeld wordt.

Consolideren

De indicatoren die betrekking hebben op de fase 'consolideren' uit de Viertakt (Verhallen, 1994) scoren betrekkelijk lager. Hier komt naar voren dat het woord niet minimaal zeven keer wordt herhaald, terwijl dit een voorwaarde is in de consolideerfase volgens Verhallen (1994). Daarnaast wordt het te leren woord weinig gebruikt in verschillende situaties en wordt het amper op verschillende speelse manieren aangeboden. Ook is het woord niet zichtbaar aanwezig in de klas.

Controleren

Tijdens de controleerfase van de Viertakt (Verhallen, 1994) houdt de leerkracht tijdens het semantiseren en consolideren vaak in de gaten of het leerdoel wordt bereikt. Hiernaast is de leerkracht ook erg alert op de voortgang van alle leerlingen. Dit wordt goed gecontroleerd op korte én op lange termijn. De controle of de leerlingen het woord passief kennen is prima. De controle of de leerlingen het woord actief kennen is iets minder.

De rol van de leerkracht

Wanneer er wordt gekeken naar de rol van de leerkracht tijdens de Friese woordenschatles is deze rol over het algemeen erg goed. De leerkracht beleid en motiveert de leerlingen regelmatig en is zelf betrokken bij de les. Het zorgen voor een rijke leeromgeving is er echter bijna niet. Ook is er weinig sprake van gevarieerde werkvormen. Daarentegen gebruikt de leerkracht wel veel interactie.

De rol van de leerlingen

Uit de indicatoren over de rol van de leerlingen komt naar voren dat er tijdens deze les weinig gelegenheid was tot samenwerken of zelfstandig werken. Dit komt omdat er gebruik werd gemaakt van een klassikale setting tijdens deze les. Dit brengt tevens met zich mee dat de leerlingen bijna niet op eigen niveau kunnen werken en weinig eigen inbreng hebben in de les. Zij zijn vooral passief bezig.

Hoofdstuk 5: Conclusie en aanbeveling

5.1 Conclusie

De onderzoeksvraag die in dit artikel beantwoord wordt, luidt als volgt:

Op welke wijze kan de actieve Friese woordenschat bevorderd worden binnen groep 4B van de School X?

Uit dit onderzoek blijkt dat het gebruik van de Viertakt (Verhallen, 1994) een geschikte methode is wanneer er wordt gekeken naar de bevordering van de actieve Friese woordenschat binnen groep 4B van de School X. Een groot voordeel is dat de Viertakt (Verhallen, 1994) zowel bij nieuw te leren woorden als nieuw te leren betekenissen kan worden gebruikt. Dit houdt in dat de methode ruim inzetbaar is, waardoor niet in één keer alle betekenisnuances van een woord moeten worden aangeleerd. Door het gebruiken van de Viertakt (Verhallen, 1994) kan er bij het aanleren van een nieuwe betekenisnuance weer opnieuw worden gesemantiseerd.

Nog een groot voordeel is dat de Viertakt (Verhallen, 1994) het te leren woord of de te leren betekenis in verschillende contexten behandelt. Verhallen (1994) stelde immers dat woordbegrip moet groeien en om een woord in de volle betekenisbreedte te begrijpen, moet een leerling ervaringen opdoen met het woord in verschillende contexten. De Viertakt (Verhallen, 1994) helpt de leerkracht om deze verschillende contexten in een zo breed mogelijke zin aan te bieden. Daarnaast is er veel sprake van herhaling binnen het gebruik van deze methode, wat juist zo belangrijk is voor het onthouden van woorden en woordbetekenissen.

De verschillende fasen (voorbewerken, semantiseren, consolideren en controleren) van de Viertakt (Verhallen, 1994) geven houvast aan de leerkracht en de leerling. Dit kwam naar voren tijdens de interventie van dit onderzoek. Door iedere les op te bouwen volgens het principe van de Viertakt (Verhallen, 1994) wist de leerkracht, maar ook de leerlingen tijdens de interventie wat er van ze verwacht werd tijdens de les. Iedere fase in de Viertakt (Verhallen, 1994) heeft een duidelijk doel. Door de Friese lessen rondom deze fasen te ontwerpen, is de leerkracht er zeker van dat ieder doel van de fasen en het uiteindelijke lesdoel behaald wordt.

5.2 Aanbeveling

Uit bovenstaande conclusie komt al naar voren dat ik van mening ben dat de leerkrachten van groep 4B er goed aan doen om de Viertakt (Verhallen, 1994) te gaan verwerken in de lessen Fries. Door de goede structuur van de methode, krijgen de leerlingen van groep 4B de optimale kansen om nieuwe Friese woorden en Friese woordbetekenissen te leren. Op dit moment is er erg weinig tijd en ruimte ingepland voor de Friese les in het weekrooster. Volgens mij zou het een goede zet zijn om dit ene moment uit te breiden naar meerdere momenten in de week. Dit zou een extra les in de week kunnen zijn, maar het zou ook behaald kunnen worden door de Friese les te integreren met de andere vakken die worden gegeven in groep 4B.

Tijdens de Friese lessen zouden de leerkrachten van groep 4B nog iets meer rekening met de sterkere leerlingen kunnen houden, zodat ook zij uitdaging blijven houden in de Friese lessen. Zij zouden bijvoorbeeld aparte taken kunnen krijgen ten aanzien van de gemiddelde leerling. Ook zou tijdens de les meer gebruik gemaakt kunnen worden van verschillende werkvormen. Tijdens het huidige Friese onderwijs zijn de leerlingen vooral passief bezig, terwijl een leerling nog meer leert wanneer hij/zij veel actief bezig is. Als laatste zou ik de te leren woorden en betekenissen zichtbaar aanwezig maken in de klas. Dit werkt erg bevorderend voor de leerlingen, omdat zij hierdoor regelmatig gewezen worden op het woord en hierdoor wordt het verhaal weer vaker herhaald.

Wanneer de leerkrachten van groep 4B zich gaan houden aan de volgende drie consolideerregels, zullen zij in één keer grote stappen naar het optimale Friese onderwijs maken.

1. Ga net zolang door totdat de leerlingen het woord kennen.
2. De kern van het consolideren is veel, gevarieerd en speels herhalen.
3. Bij het consolideren zijn de woorden zichtbaar in de klas aanwezig.

Geraadpleegde literatuur

Boeken:

Baarda, D. B. & Goede, M. P. M. de (2006). *Basisboek Methoden en Technieken*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

Boekaerts M. & Simons P.R.J. (2003). *Leren en instructie*. Assen: Koninklijke Van Gorcum.

Bonset, H. & Hoogeveen, M. (2010). *Woordenschatontwikkeling in het basisonderwijs: een inventarisatie van empirisch onderzoek*. Enschede: SLO, nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling.

Maas, M. van der (2010). *Een effectieve leeromgeving in het primair en voortgezet onderwijs*. 's-Hertogenbosch: KPC Groep.

Nulft, D. van den. & Verhallen, M. (2009). *Met woorden in de weer: praktijkboek voor het basisonderwijs*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

Paus, H. (2010). *Portaal*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

SLO (2005). *Fries aan bod: Leerplan Fries voor het Primair Onderwijs*. Den Haag: DeltaHage.

Verhallen, M. & Verhallen, S. (1994). *Woorden leren woorden onderwijzen*. Groningen: TextCase.

Internet:

Simons, P. R. J. (1999) *Krachtige leeromgevingen*. Geraadpleegd op 27 november 2013 via <http://dspace.library.uu.nl/handle/1874/6897>

SLO (2013). *Kerndoelen : Friese taal*. Geraadpleegd op 21 oktober 2013 via <http://tule.slo.nl/FrieseTaal/F-KDFrieseTaal.html>

Ensie (2013). *Motivatatie: Definitie en betekenis*. Geraadpleegd op 23 oktober 2013 via <http://www.ensie.nl/definitie/Motivatatie>

Bijlage I

Toets Aktive Fryske wurdskat

Ilse

Groep 4B

Myn namme is:

.....

1. Wat is een ander woord voor **bist**?

- A dier
- B minsk
- C plant
- D spook

2. Wat past het beste bij **snie**?

- A brún
- B giel
- C griis
- D wyt

3. Maak de zin af.

Als je aan het **hearren** bent, dan ben je aan het ...

- A zien
- B horen
- C wassen
- D rennen

4. Maak de zin af.

Als je je **eagen** gebruikt, dan ben je aan het ...

- A ruiken
- B horen
- C bewegen
- D zien

5. Maak de zin af.

Een **toskedokter** is iemand die ...

- A. in een winkel werkt
- B. lesgeeft op een school
- C. je tanden controleert
- D. voor anderen kookt

6. Wat is een ander woord voor **fluch**?

- A lang
- B smel
- C hurd
- D koart

7. Wat is het tegengestelde van **stadich**?

- A klear
- B sleau
- C hastich
- D betiid

8. Wat is het tegengestelde van **smel**?

- A breed
- B lang
- C licht
- D grut

9. Wat is het tegengestelde van **siik**?

- A. lilc
- B. bliid
- C. wurch
- D. better

10. Wat is geen **iten**?

- A. bôle
- B. koeke
- C. molke
- D. rys

11. Waar gaat het bij **foarsichtich** vooral om?

- A. dat je goed oplet
- B. dat je gevaarlijke dingen doet
- C. dat je veel speelt
- D. dat je je best doet

12. Waar gaat het bij **simmer** vooral om?

- A. dat het erg koud is
- B. dat het erg warm is
- C. dat er ijs ligt
- D. dat de bladeren van de bomen waaien

13. Welk woord hoort er niet bij?

- A. brêge
- B. fyts
- C. trein
- D. skooter

14. Welk woord hoort er niet bij?

- A. baarch
- B. hin
- C. húsdier
- D. skiep

15. Wat is **reedride**?

- A. lezen
- B. bewegen
- C. verkleiden
- D. schaatsen

Bijlage II

Wat is je naam?

.....

Hoe oud ben je?

.....

Welke taal spreek je thuis met je ouders en broertjes en zusjes?

.....

Welke taal spreek je met vrienden en vriendinnen?

.....

Ik spreek liever Nederlands / Fries (kruis het goede antwoord aan)

Friese woorden leren vind ik leerzaam		
Ik gebruik de Friese woorden die ik leer op school ook thuis		
Ik wil meer Friese woorden leren		
Het werken met plaatjes, afbeeldingen heeft mijn voorkeur		
Iets met mijn handen doen heeft mijn voorkeur		
Ik werk graag zelfstandig		
Ik werk graag samen met anderen		

Ik wil graag nog Friese woorden leren over de volgende dingen:

.....

.....

Bijlage III

Naam observant	
Datum	
Activiteit	
Reden activiteit	
De leerkracht gebruikt een methode	ja / nee

1 = helemaal niet

2 = bijna niet

3 = soms

4 = regelmatig

5 = vaak

Gebruik van de Viertakt (1994)

Voorbewerken

De leerkracht activeert de voorkennis van de leerlingen	1	2	3	4	5
De leerkracht maakt de leerlingen betrokken bij het te leren woord	1	2	3	4	5
De leerlingen worden geprikkeld om actief mee te doen	1	2	3	4	5

Semantiseren

De leerkracht maakt de betekenis van het woord helder bij de leerlingen	1	2	3	4	5
De leerkracht gebruikt de context waarin het woord aan de orde is	1	2	3	4	5
Het te leren woord wordt behandeld in woordclusters	1	2	3	4	5
De leerlingen begrijpen het woord	1	2	3	4	5

Consolideren

Het te leren woord wordt minimaal zeven keer herhaald	1	2	3	4	5
De leerkracht gebruikt het te leren woord in verschillende situaties	1	2	3	4	5
De leerkracht biedt het woord op verschillende speelse manieren aan	1	2	3	4	5
Het te leren woord is zichtbaar in de klas aanwezig	1	2	3	4	5

Controleren

De leerkracht houdt tijdens het semantiseren en consolideren in de gaten of het leerdoel wordt bereikt	1	2	3	4	5
De leerkracht is alert op de voortgang van alle leerlingen	1	2	3	4	5
De leerkracht controleert of de leerlingen het te leren woord passief kennen	1	2	3	4	5
De leerkracht controleert of de leerlingen het te leren woord actief kennen	1	2	3	4	5
De leerkracht controleert op korte termijn	1	2	3	4	5
De leerkracht controleert op lange termijn	1	2	3	4	5

De rol van de leerkracht

De leerkracht begeleidt de leerlingen	1	2	3	4	5
De leerkracht motiveert de leerlingen	1	2	3	4	5
De leerkracht is zelf betrokken	1	2	3	4	5
De leerkracht stemt het taalaanbod af op het niveau van de leerlingen	1	2	3	4	5
De leerkracht zorgt voor een rijke leeromgeving	1	2	3	4	5
De leerkracht maakt gebruik van interactie	1	2	3	4	5
De leerkracht maakt gebruik van gevarieerde werkvormen	1	2	3	4	5

De rol van de leerlingen

De leerlingen zijn vooral actief bezig	1	2	3	4	5
De leerlingen zijn vooral passief bezig	1	2	3	4	5
Er is gelegenheid tot samenwerken	1	2	3	4	5
Er is ruimte voor eigen inbreng	1	2	3	4	5
De leerlingen kunnen op eigen niveau werken	1	2	3	4	5
De leerlingen kunnen zelfstandig aan het werk	1	2	3	4	5

Verhallen, M. & Verhallen, S. (1994). *Woorden leren woorden onderwijzen*. Groningen: TextCase.

Interventieles 1 – lesbeschrijving

Lesdoel:	De leerlingen leren de betekenis van de onderstaande woorden:
De te leren woorden:	tonge – priuwe noas – rûke eagen – sjen earen – hearre
Bron:	Hoogland, R. & Bangma, J. (1999). <i>Ikke</i> . Franeker: Telenga bv. Hoofdstuk 1 – Myn lichem
Benodigdheden:	Het versje ‘Net ferjitte’ Woordkaart Werkblad Consolideeroefeningen (5 – 10 minuten)
Inleiding:	Voorbewerken De woordkaart van deze les behandelen door de afbeeldingen en woorden kort na te lopen met de leerlingen. De leerkracht leest het versje ‘Net ferjitte’ voor. Elk couplet wordt voorgelezen en daarna meteen behandeld, waarbij de betekenis van de te leren woorden duidelijk naar voren komen. De leerlingen worden betrokken bij het onderwerp en doen actief mee. De voorkennis wordt geactiveerd. De leerkracht stelt vragen na elk couplet.
Kern:	Semantiseren De woordbetekenissen worden behandeld aan de hand van de drie <i>uitjes</i> (uitleggen, uitbeelden, uitbreiden). De woorden van de woordkaart worden één voor één behandeld. De leerlingen de woorden laten herhalen, door het vragen naar een zin met een woord van de woordkaart er in. Consolideren De te leren woorden worden ingeoeft met het lied ‘holle, skouders, knibbels en teannen’. De leerkracht zegt het lied eerst een aantal keren op. Daarna zingen de leerlingen mee. Ondertussen de bewegingen uitvoeren.
Slot:	Controleren De leerlingen krijgen allemaal een werkblad met een afbeelding van een gezicht (opdracht 1), waarbij zij de goede woorden bij de goede onderdelen van het gezicht moeten invullen. De goede woorden staan in willekeurige volgorde naast de afbeelding. De leerlingen moeten drie opdrachten uitvoeren: 1. Schrijf het goede Nederlandse woord bij elke pijl 2. Schrijf het goede Friese woord bij elke pijl 3. Schrijf het goede werkwoord bij elke pijl Hierna kort nakijken, waarbij de goede antwoorden te zien zijn op het digibord.

Toelichting interventies 1

Het onderwerp dat centraal staat in deze les is 'Myn eigen lichem'. Er wordt aandacht besteed aan verschillende onderdelen van het lichaam, waarbij de nadruk wordt gelegd op de zintuigen en de lichaamsdelen die daarbij horen. Iedere les is verdeeld in een inleiding, een kern en een slot. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de verschillende fasen van de Viertakt (1994). Er zijn een aantal materialen die gebruikt worden in de les, die hieronder worden toegelicht.

Het versje 'Net ferjitte'

Dit versje is opgenomen in hoofdstuk 1 van het boek: Hoogland, R. & Bangma, J. (1999). *Ikke*. Franeker: Telenga bv. De leerkracht introduceert de les met dit versje, waardoor het versje het uitgangspunt vormt van de les. Het versje zorgt ervoor dat de leerlingen een goede voorstelling kunnen maken van het thema van de les. Hierdoor kunnen zij het thema koppelen aan eigen ervaringen en ideeën.

De woordkaart van het thema 'Myn eigen lichem'.

De woordkaart wordt gebruikt tijdens alle verschillende fasen in de les. Tijdens de fase van het voorbereiden, ondersteunt de woordkaart de introductie van het thema. Tijdens de semantiseerfase krijgt de woordkaart een prominente rol; de leerkracht brengt de woorden over op de leerlingen aan de hand van de woordkaart. Tijdens de rest van de les, maar ook tijdens andere momenten buiten de les om kan de woordkaart gebruikt worden voor herhalingsmomenten.

Op deze woordkaart zijn de volgende Friese woorden opgenomen:
tonge – priuwe – noas – rûke – eagen – sjen – earen – hearre

Het werkblad

Het werkblad van deze les staat centraal in de laatste fase van de les, namelijk tijdens de controle. De leerkracht kan hierdoor het werkblad gebruiken om na te gaan of het lesdoel behaald is.

Een korte uitleg bij het werkblad:

De leerlingen krijgen allemaal een werkblad met een afbeelding van een gezicht (opdracht 1), waarbij zij de goede woorden bij de goede onderdelen van het gezicht moeten invullen. De goede woorden staan in willekeurige volgorde naast de afbeelding. De leerlingen moeten drie opdrachten uitvoeren:

1. Schrijf het goede Nederlandse woord bij elke pijl
2. Schrijf het goede Friese woord bij elke pijl
3. Schrijf het goede werkwoord bij elke pijl

Consolideeroefeningen (5 – 10 minuten)

De behorende consolideeroefeningen bij deze les staan verderop uitgewerkt. Deze vier oefeningen kunnen gebruikt worden na de les, verspreid over de hele week als herhalingsopdrachten. Het advies is om iedere dag tenminste één oefening uit te voeren met de leerlingen. Dit kan op klassikale wijze, in groepjes of individueel. Bij iedere oefening staat een korte uitleg voor de leerkracht.

Myn eigen lichem

tonge - tong

priuwe - proeven

noas - neus

rûke - ruiken

eagen - ogen

sjen - zien

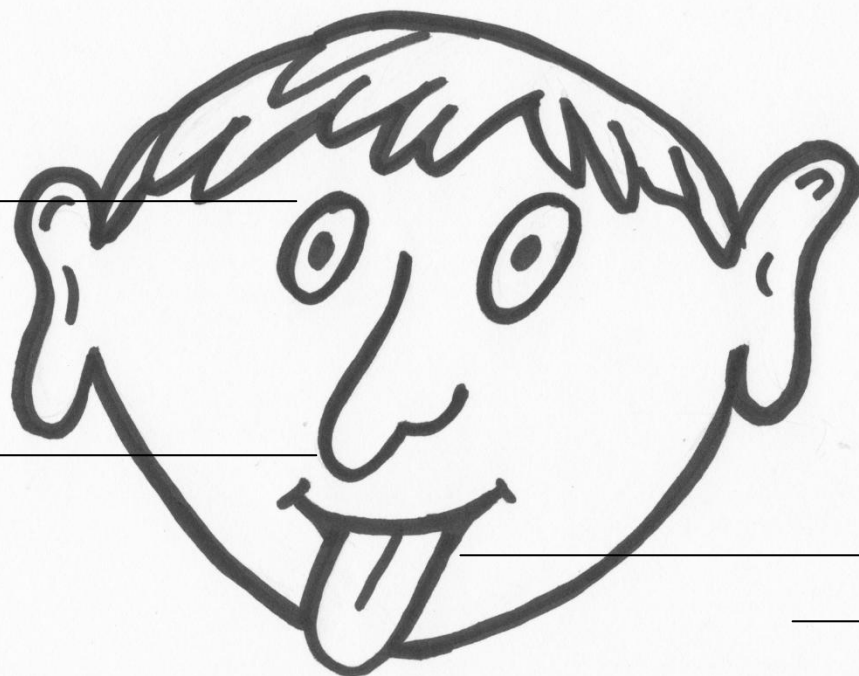

earen - oren

hearre - horen

Werkblad

namme:.....

**Vul de volgende
woorden in:**

ogen
oren
neus
tong
noas
tonge
eagen
earen
priuwe
rûke
sjen
hearre

Consolideeroefeningen (5 – 10 minuten)

Oefening 1

De leerkracht geeft raadseltjes aan de leerlingen, in een klassikale opzet. De leerlingen lossen deze raadsels op en geven het antwoord wanneer ze een beurt krijgen. Het is belangrijk dat de leerlingen het Friese begrip als antwoord geven.

Voorbeelden van raadsels kunnen zijn:

- Sjen dochst mei de ... (eagen)
- Bij it iten fan in ijsko brûkst dyn ... (tonge)
- Ast dyn earen brûkst, dan bist oan it ... (hearren)
- Ik rûk in lekker geurke, dat rûk ik mei myn ... (noas)
- At myn broerke in goal scoort, dan kin ik dat hearre mei myn ... (earen)

Oefening 2

De leerlingen verbinden de goede woorden met elkaar. De leerkracht kiest een manier uit: de oefening is te zien op het digibord en één voor één komt er een leerling naar voren om een lijn tussen de woorden te zetten of de leerlingen krijgen de opdracht op papier en maken hem individueel of in tweetallen.

De volgende verbindingsoefening kan worden gebruikt:

oren	noas	rûke
tong	eagen	sjen
neus	earen	priuwe
ogen	tonge	hearre

Oefening 3

Maak een zin met de onderstaande woorden. De leerkracht begeleidt de oefening en de leerlingen mogen, wanneer ze een beurt krijgen, een zin opzeggen. Wanneer het maken van een zin met één van de onderstaande woorden goed verloopt, dan kan de leerkracht vragen naar een zin met twee van onderstaande woorden.

De woorden die gebruikt kunnen worden zijn:
eagen, earen, noas, tonge, sjen, hearre, rûke, priuwe.

Oefening 4

Het herhalen van het lied 'holle, skouders, knibbels en teannen' met de bijbehorende bewegingen.

Interventieles 2 – lesbeschrijving

Lesdoel:	De leerlingen leren de betekenis van de onderstaande woorden:
De te leren woorden:	stadich – hastich foarsichtich – gefaarlik ferkear fyts – rinnende
Bron:	Hoogland, R. & Bangma, J. (1999). <i>Ikke</i> . Franeker: Telenga bv. Hoofdstuk 5 – Fan hjir nei dêr
Benodigdheden:	Verhaal ‘Op ‘e skooter’ Woordkaart Werkblad 1 Consolideeroefeningen (5 – 10 minuten)
Inleiding:	Vorbewerken De woordkaart van deze les wordt behandeld door de afbeeldingen en woorden kort na te lopen met de leerlingen. De leerkracht leidt de leerlingen kort in op het onderwerp van het verhaal. Daarna wordt het verhaal voorgelezen. Tijdens het voorlezen stelt de leerkracht vragen aan de leerlingen, zodat zij actief mee denken. De leerlingen worden betrokken bij het onderwerp en doen actief mee. De voorkennis wordt geactiveerd.
Kern:	Semantiseren De betekenis van de woorden die centraal staan in deze les worden aan de leerlingen uitgelegd aan de hand van de woordkaart in een interactieve situatie. Dit gebeurt via de didactiek van de drie <i>uitjes</i> (uitlebben, uitbeelden, uitbreiden). De leerlingen die woorden laten herhalen, door ze een zin te laten maken met een woord van de woordkaart erin. Consolideren De te leren woorden worden ingeoeft met een uitbeeldspel. Om de beurt komt er een leerling voor de klas die één van de te leren woorden ingefluisterd krijgt van de leerkracht. De leerling moet dit woord uitbeelden voor de klas en de overige leerlingen moeten raden welk woord er wordt uitgebeeld.
Slot:	Controleren De leerkracht controleert de betekenis van de te leren woorden bij de leerlingen door de te leren woorden van de woordkaart langs te gaan. De leerkracht stelt een vraag over een woord, de leerlingen geven hier antwoord op wanneer ze een beurt krijgen.

Toelichting interventieles 2

Het onderwerp dat centraal staat in deze les is 'Fan hjir nei dêr'. Er wordt aandacht besteed aan verschillende onderdelen van het verkeer en vervoeren. Iedere les is verdeeld in een inleiding, een kern en een slot. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de verschillende fasen van de Viertakt (1994). Er zijn een aantal materialen die gebruikt worden in de les, die hieronder worden toegelicht.

Het verhaal 'Op 'e skooter'

Dit verhaal is opgenomen in hoofdstuk 5 van het boek: Hoogland, R. & Bangma, J. (1999). *Ikke*. Franeker: Telenga bv. De leerkracht introduceert de les met dit verhaal, waardoor het verhaal het uitgangspunt vormt van de les. Het verhaal zorgt ervoor dat de leerlingen een goede voorstelling kunnen maken van het thema van de les. Hierdoor kunnen zij het thema koppelen aan eigen ervaringen en ideeën.

De woordkaart van het thema 'Fan hjir nei dêr'.

De woordkaart wordt gebruikt tijdens alle verschillende fasen in de les. Tijdens de fase van het voorbereiden, ondersteunt de woordkaart de introductie van het thema. Tijdens de semantiseerfase krijgt de woordkaart een prominente rol; de leerkracht brengt de woorden over op de leerlingen aan de hand van de woordkaart. Tijdens de rest van de les, maar ook tijdens andere momenten buiten de les om kan de woordkaart gebruikt worden voor herhalingsmomenten.

Op deze woordkaart zijn de volgende Friese woorden opgenomen:
stadich – hastich – foarsichtich – gefaarlik – ferkear – fyts – skooter – rinnende

Het werkblad

Het werkblad van deze les kan gebruikt worden tijdens oefening 2 van de consolideeroefeningen. Een korte uitleg bij het werkblad is opgenomen bij de consolideeroefeningen.

Consolideeroefeningen (5 – 10 minuten)

De behorende consolideeroefeningen bij deze les staan verderop uitgewerkt. Deze vier oefeningen kunnen gebruikt worden na de les, verspreid over de hele week als herhalingsopdrachten. Het advies is om iedere dag tenminste één oefening uit te voeren met de leerlingen. Dit kan op klassikale wijze, in groepjes of individueel. Bij iedere oefening staat een korte uitleg voor de leerkracht.

Fan hjir nei dêr

stadich - **langzaam**

hastich - **snel**

foarsichtich - **voorzichtig**

gefaarlik - **gevaarlijk**

ferkear - **verkeer**

fyts - **fiets**

skooter - **scooter**

rinnende - **lopend**

stadich hastich	
----------------------------	--

foarsichtich gefaarlik	
-----------------------------------	--

ferkear	
----------------	--

fyts	
-------------	--

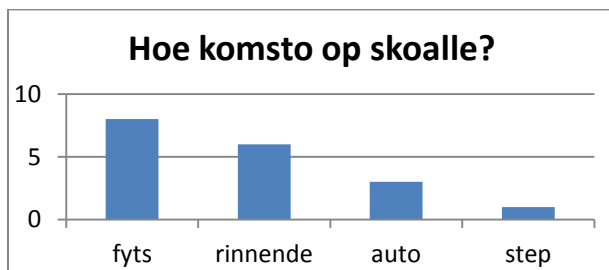
rinnende	
-----------------	--

Consolideeroefeningen (5 – 10 minuten)

Oefening 1 – Staafdiagram

Samen met de leerlingen maakt de leerkracht een staafdiagram op het bord. Bij het maken van dit staafdiagram staat de volgende vraag centraal: 'Hoe komsto op skoalle?'. De antwoorden die hieruit komen, bijvoorbeeld op de fiets, lopend, in de auto..., worden verwerkt in een staafdiagram. Belangrijk is dat de Friese begrippen hierbij worden gebruikt en bij de bijbehorende staaf worden geschreven, zodat de Friese begrippen tijdens deze oefening meerdere keren herhaald worden.

De staafdiagram zou er zo uit kunnen zien:

Oefening 2 – Woordkaart

De leerlingen maken een eigen woordkaart van de te leren woorden. Bij de te leren woorden maken de leerlingen een passende tekening.

Hierbij kan gebruikt worden gemaakt van werkblad 1.

Oefening 3 – Uitbeeldspel

Het uitbeeldspel uit de consolideerfase van de Friese woordenschatles kan worden herhaald. Waarschijnlijk heeft niet iedere leerling een beurt gekregen tijdens de les, dus nu kunnen de overige leerlingen een beurt krijgen.

De leerkracht fluistert een woord van de woordkaart in bij een leerling en die leerling beeldt het woord uit voor de klas. De overige leerlingen moeten het woord raden dat wordt uitgebeeld.

Oefening 4 – Galgje

De leerkracht begint met een galgewoord op het bord, waarbij een woord wordt uitgekozen van de woordkaart. De leerlingen moeten raden welk woord er op het bord staat. Wanneer zij het antwoord goed hebben, is het belangrijk dat de leerling ook de betekenis van het geraden woord kan geven; pas dan is het antwoord goed!

Hierna kan de leerling die het woord goed geraden heeft, verder gaan met een volgend galgewoord van de woordkaart.

Interventieles 3 – lesbeschrijving

Lesdoel:	De leerlingen leren de betekenis van de onderstaande woorden:			
De te leren woorden:	<u>Winter:</u> snie reedride kâld	<u>Maitiid:</u> blomkes lamkes peaske	<u>Simmer:</u> sinne strân waarm	<u>Hjerst:</u> rein hurde wyn beammen
Bron:	Hoogland, R. & Bangma, J. (1999). <i>Ikke</i> . Franeker: Telenga bv. Hoofdstuk 10 – ‘It falt út ‘e loft’			
Benodigdheden:	Verhaal ‘It klopjen op it rút’ Woordkaart Werkblad 1 Consolideeroefeningen (5 – 10 minuten)			
Inleiding:	Voorbewerken De woordkaart van deze les wordt behandeld door de afbeeldingen en woorden kort na te lopen met de leerlingen. De leerkracht leest het verhaal ‘It klopjen op it rút’ voor en bespreekt dit verhaal met de leerlingen. Tussen het voorlezen door, stelt de leerkracht vragen aan de leerlingen, zodat zij actief meedenken. Daarna gaan we klassikaal brainstormen door een woordspin te maken bij de seizoenen: winter, maitiid, simmer en hjerst. Dit doen we op het digibord. De leerlingen worden betrokken bij het onderwerp en doen actief mee. De voorkennis wordt geactiveerd.			
Kern:	Semantiseren De betekenis van de woorden die centraal staan in deze les worden aan de leerlingen uitgelegd aan de hand van de woordkaart in een interactieve situatie. Dit gebeurt via de didactiek van de drie <i>uitjes</i> (uitlebben, uitbeelden, uitbreiden). De leerlingen de woorden laten herhalen, door ze een zin te laten maken met een woord van de woordkaart erin. Consolideren De te leren woorden worden ingeoeft, door het maken van werkblad 1. Eerst wordt het werkblad met elkaar besproken: wat wordt er van de leerlingen gevraagd? De leerlingen ontwerpen een eigen weerbericht, waarbij zij de te leren woorden gebruiken en een tekening maken. Wanneer het merendeel van de leerlingen klaar zijn, mogen een aantal leerlingen hun weerbericht vertellen.			
Slot:	Controleren De leerkracht controleert de betekenis van de te leren woorden bij de leerlingen door de te leren woorden van de woordkaart langs te gaan. De leerkracht stelt een vraag over een woord, de leerlingen geven hier antwoord op wanneer ze een beurt krijgen.			

Toelichting interventies 3

Het onderwerp dat centraal staat in deze les is 'It falt út 'e loft'. Er wordt aandacht besteed aan de seizoenen en op de verschillende onderdelen die daarbij horen. Iedere les is verdeeld in een inleiding, een kern en een slot. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de verschillende fasen van de Viertakt (1994). Er zijn een aantal materialen die gebruikt worden in de les, die hier onder worden toelicht.

Het verhaal 'It klopjen op it rút'

Dit verhaal is opgenomen in hoofdstuk 10 van het boek: Hoogland, R. & Bangma, J. (1999). *Ikke*. Franeker: Telenga bv. De leerkracht introduceert de les met dit verhaal, waardoor het verhaal het begint vormt van de les. Het verhaal zorgt ervoor dat de leerlingen een goede voorstelling kunnen maken van het thema van de les. Hierdoor kunnen zij het thema koppelen aan eigen ervaringen en ideeën.

De woordkaart van het thema 'It falt út 'e loft'.

De woordkaart wordt gebruikt tijdens alle verschillende fasen in de les. Tijdens de fase van het voorbereiden, ondersteunt de woordkaart de introductie van het thema. Tijdens de semantiseerfase krijgt de woordkaart een prominente rol; de leerkracht brengt de woorden over op de leerlingen aan de hand van de woordkaart. Tijdens de rest van de les, maar ook tijdens andere momenten buiten de les om kan de woordkaart gebruikt worden voor herhalingsmomenten.

Op deze woordkaart zijn de volgende Friese woorden opgenomen:

<u>Winter:</u>	<u>Maitiid:</u>	<u>Simmer:</u>	<u>Hjerst:</u>
snie	blomkes	sinne	rein
reedride	lamkes	strân	hurde wyn
kâld	peaske	waarm	beammen

Het werkblad

Het werkblad van deze les staat centraal in de consolideerfase van de les. De leerlingen maken het werkblad met als doel de te leren woorden in te oefenen.

Een korte uitleg bij het werkblad:

De leerlingen ontwerpen een eigen weerbericht, waarbij zij de te leren woorden gebruiken en een tekening maken.

Consolideeroefeningen (5 – 10 minuten)

De behorende consolideeroefeningen bij deze les staan verderop uitgewerkt. Deze vier oefeningen kunnen gebruikt worden na de les, verspreid over de hele week als herhalingsopdrachten. Het advies is om iedere dag tenminste één oefening uit te voeren met de leerlingen. Dit kan op klassikale wijze, in groepjes of individueel. Bij iedere oefening staat een korte uitleg voor de leerkracht.

It falt út 'e loft

Winter

snie

reedride

kâld

Maitiid

blomkes

lamkes

peaske

Simmer

sinne

strân

waarm

Hjerst

rein

hurde wyn

beammen

It waarberjocht fan:

Sok waar krije wy hjoed:

.....

.....

.....

.....

.....

Dat kinne wy sjen oan....:

Consolideeroefeningen (5 – 10 minuten)

Oefening 1

De leerkracht maakt een keuze uit één van de onderstaande woorden en geeft dit woord aan een leerling. De leerling komt voor de klas en moet dit woord beschrijven, waarbij het woord zelf niet genoemd mag worden. De rest van de klas moet raden welk woord er beschreven wordt.

Er kan gekozen worden uit onderstaande woorden:

snie – rein – hurde wyn – sinne – waarm – kâld

Oefening 2

Waarschijnlijk zijn nog niet alle weerberichten van de leerlingen uit de consolideeroefening aan de beurt geweest tijdens de Friese woordenschatles, dus nu kan dit worden voortgezet. Een leerling presenteert zijn weerbericht in het Fries voor de klas en de rest van de leerlingen moet kunnen herhalen in het Nederlands wat voor weer het wordt.

Oefening 3

De leerkracht geeft raadseltjes aan de leerlingen, in een klassikale opzet. De leerlingen lossen deze raadsels op en geven het antwoord wanneer ze een beurt krijgen. Het is belangrijk dat de leerlingen het Friese begrip als antwoord geven.

Voorbeelden van raadsels kunnen zijn:

- Reedride dogge wy yn de ...	(winter)
- Yn de simmer fielt it hiel ... oan	(waarm)
- Yn de hjerst falle de blêden fan de ...	(beammen)
- In feest dat wy yn de maitiid fiere hjit ...	(peaske)
- Snie falt yn de ...	(winter)
- Rein en hurde wyn heart by de ...	(hjerst)

Oefening 4

Maak een Friese zin met de onderstaande woorden. De leerkracht begeleidt de oefening en de leerlingen mogen, wanneer ze een beurt krijgen, een zin opzeggen. Wanneer het maken van een zin met één van de onderstaande woorden goed verloopt, dan kan de leerkracht vragen naar een zin met twee van de onderstaande woorden.

De woorden die gebruikt kunnen worden, zijn:

(Staan op de woordkaart)

winter – kâld – reedride – simmer – waarm – strân – hurde wyn – rein – hjerst – beammen –
peaske – lamkes – blomkes – maitiid

Interventieles 4 – lesbeschrijving

Lesdoel:	De leerlingen leren de betekenis van de onderstaande woorden.
De te leren woorden:	smel – breed koart – lang lyts – grut fluch – stadich licht – swier
Bron:	Hoogland, R. & Bangma, J. (1999). <i>Ikke</i> . Franeker: Telenga bv. Hoofdstuk 6 – ‘Grut en lyts’
Benodigdheden:	Verhaal ‘It nije bêd Woordkaart Consolideeroefeningen (5 – 10 minuten)
Inleiding:	Vorbewerken Het lesdoel wordt benoemd. De leerkracht leest het verhaal ‘It nije bêd’ voor en stelt tussendoor vragen aan de leerlingen, zodat zij met het verhaal mee gaan denken. Daarna vraagt de leerkracht naar eigen ervaringen van de leerlingen: ‘Heeft iemand ook wel eens zoiets meegemaakt?’, ‘Was er eens ook wel iets te lyts, grut, smel, breed, etc.’ De leerlingen worden betrokken bij het onderwerp en doen actief mee. De voorkennis wordt geactiveerd.
Kern:	Semantiseren De betekenis van de woorden die centraal staan in deze les worden aan de leerlingen uitgelegd aan de hand van de woordkaart in een interactieve situatie. Dit gebeurt via de didactiek van de drie <i>uitjes</i> (uitleggen, uitbeelden, uitbreiden). De leerkracht laat de leerlingen de woorden herhalen door ze een zin te laten maken met een woord van de woordkaart er in. Consolideren We doen een spel waarbij de klas in drie groepjes is verdeeld. Ik geef de leerlingen een opdracht waarbij ik de woorden van de woordkaart gebruik. Voorbeeld: ‘Sykje in sa smel mooglik ding’, ‘Sykje in sa lyts mooglik ding’. Eén voor één gaat een leerling uit het groepje op zoek naar een voorwerp in de klas die voldoet aan de opdracht. De overige leerlingen uit het groepje mogen hulp bieden. Wanneer de tijd voorbij is en elk groepje een voorwerp heeft gevonden, wordt de winnaar gekozen die een punt krijgt. De puntentelling wordt bijgehouden op het bord. De zandloper op het digibord geeft de zoektijd weer.
Slot:	Controleren De leerkracht controleert de betekenis van de te leren woorden bij de leerlingen door de te leren woorden van de woordkaart langs te gaan. De leerkracht stelt een vraag over een woord, de leerlingen geven hier antwoord op wanneer ze een beurt krijgen.

Toelichting interventieles 4

Het onderwerp dat centraal staat in deze les is 'Grut en lyts'. Er wordt aandacht besteed aan verschillende bijvoeglijke naamwoorden, zoals smal en breed, kort en lang en licht en zwaar. Iedere les is verdeeld in een inleiding, een kern en een slot. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de verschillende fasen van de Viertakt (1994). Er zijn een aantal materialen die gebruikt worden in de les, die hieronder worden toegelicht.

Het verhaal 'It nije bêd'

Dit verhaal is opgenomen in hoofdstuk 6 van het boek: Hoogland, R. & Bangma, J. (1999). *Ikke*. Franeker: Telenga bv. De leerkracht introduceert de les met dit verhaal, waardoor het verhaal het begint vormt van de les. Het verhaal zorgt ervoor dat de leerlingen een goede voorstelling kunnen maken van het thema van de les. Hierdoor kunnen zij het thema koppelen aan eigen ervaringen en ideeën.

De woordkaart van het thema 'Grut en lyts'.

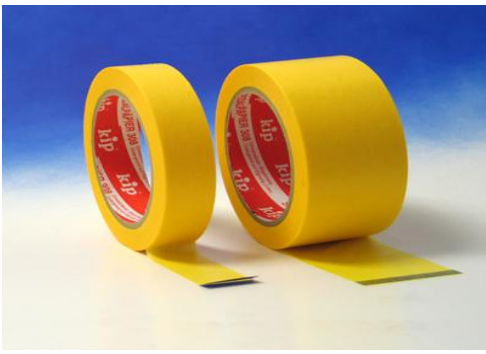
De woordkaart wordt gebruikt tijdens alle verschillende fasen in de les. Tijdens de fase van het voorbereiden, ondersteunt de woordkaart de introductie van het thema. Tijdens de semantiseerfase krijgt de woordkaart een prominente rol; de leerkracht brengt de woorden over op de leerlingen aan de hand van de woordkaart. Tijdens de rest van de les, maar ook tijdens andere momenten buiten de les om kan de woordkaart gebruikt worden voor herhalingsmomenten.

Op deze woordkaart zijn de volgende Friese woorden opgenomen:

smel – breed – koart – lang – lyts – grut – stadich – fluch – licht – swier

Consolideeroefeningen (5 – 10 minuten)

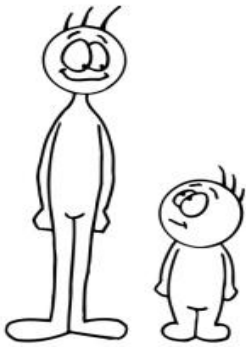
De behorende consolideeroefeningen bij deze les staan verderop uitgewerkt. Deze vier oefeningen kunnen gebruikt worden na de les, verspreid over de hele week als herhalingsopdrachten. Het advies is om iedere dag tenminste één oefening uit te voeren met de leerlingen. Dit kan op klassikale wijze, in groepjes of individueel. Bij iedere oefening staat een korte uitleg voor de leerkracht.

smel - **smal**
breed - **breed**

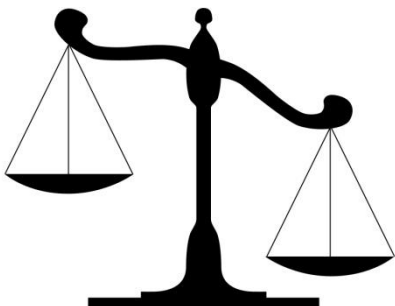
koart - **kort**
lang - **lang**

lyts - **klein**
grut - **groot**

stadich - **langzaam**
fluch - **snel**

licht - **licht**
swier - **zwaar**

Consolideeroefeningen (5 – 10 minuten)

Oefening 1

De leerkracht heeft een aantal voorwerpen verzameld, passend bij de te leren woorden van de woordkaart. Eén voor één worden de voorwerpen omhoog gehouden voor de klas door de leerkracht. De leerlingen moeten raden welk woord van de woordkaart past bij het voorwerp. Belangrijk is dat de leerling het Friese begrip benoemd!

Oefening 2

Het spel uit de consolideerfase van de les wordt herhaald. De klas is verdeeld in drie groepjes. De leerkracht geeft de leerlingen opdrachten, bijvoorbeeld:

- Sykje in sa smel mooglik ding
- Sykje in sa lyts mooglik ding
- Sykje in sa breed mooglik ding
- Etc.

Eén voor één gaat een leerling uit het groepje op zoek naar een voorwerp in de klas die voldoet aan de gegeven opdracht. De overige leerlingen uit het groepje mogen hulp bieden. Wanneer de tijd voorbij is en elk groepje een voorwerp heeft gevonden, wordt de winnaar gekozen die een punt krijgt.

De tijd kan worden aangegeven met de zandloper op het digibord.
De punten kunnen per groepje worden bijgehouden op het bord.

Oefening 3

De leerkracht schrijft één woord van de tegenstellingen op het bord. De leerlingen moeten het goede andere woord geven wat bij de tegenstelling hoort. Belangrijk dat de leerlingen het Friese begrip zeggen. De tegenstellingen kunnen ook omgedraaid worden aangeboden.

Een voorbeeld kan zijn:

Smel en ...	(breed)
Koart en ...	(lang)
Lyts en ...	(grut)
Fluch en ...	(stadich)
Licht en ...	(swier)

Oefening 4

De te leren woorden van de woordkaart kunnen worden gebruikt in de gymzaal of op het schoolplein tijdens een bewegingsles. Dit kan herhaald worden in verschillende bewegingsvormen (lopen, rennen, huppelen, hinkelen, etc.)

Voorbeelden kunnen zijn:

- Meitsje in hiel grut rundsje
- Meitsje in hiel lyts rundsje
- Draaf hiel stadich
- Draaf hiel hastich
- Meitsje dy sa koart mooglik
- Meitsje dy sa lang mooglik

Interventieles 5 – lesbeschrijving

Lesdoel:	De leerlingen leren de betekenis van de onderstaande woorden.
De te leren woorden:	Bist Ko – kealtsje – molke Hin – pykje – aai Baarch – bigge – fleis Skiep – lamke – wol
Bron:	Hoogland, R. & Bangma, J. (1999). <i>Ikke</i> . Franeker: Telenga bv. Hoofdstuk 11 – ‘Wêr komt it wei?’
Benodigdheden:	Verhaal ‘Karla kin gjin aai lizze’ Woordkaart Memoryspel Consolideeroefeningen (5 – 10 minuten)
Inleiding:	Voorbewerken Het lesdoel wordt benoemd. De leerkracht leest het verhaal ‘Karla kin gjin aai lizze’ voor en stelt tussendoor vragen aan de leerlingen, zodat zij met het verhaal mee gaan denken. Daarna vraagt de leerkracht naar eigen ervaringen van de leerlingen: ‘Welke dieren kennen/hebben de leerlingen van de boerderij?’ De leerlingen worden betrokken bij het onderwerp en doen actief mee. De voorkennis wordt geactiveerd.
Kern:	Semantiseren De betekenis van de woorden die centraal staan in deze les worden aan de leerlingen uitgelegd aan de hand van de woordkaart in een interactieve situatie. Dit gebeurt via de didactiek van de drie <i>uitjes</i> (uitleggen, uitbeelden, uitbreiden). De leerkracht laat de leerlingen de woorden herhalen door ze een zin te laten maken met een woord van de woordkaart er in. Consolideren Klassikaal een woordspel spelen. De leerkracht begint met een dier van de woordkaart, bijvoorbeeld ‘ko’. De leerkracht noemt dan een willekeurige naam van een leerling in de klas, die het bijpassende jonge dier moet noemen, ‘kealtsje’. Deze leerling noemt wederom een willekeurige naam van een leerling die het woordspel eindigt met het goede product, ‘molke’. Hierna start de leerkracht het woordspelletje weer opnieuw door een volgend dier te noemen. Zijn alle woorden van de woordkaart geweest, dan is het spel afgelopen en kan het eventueel nog een keer opnieuw gespeeld worden. De woordkaart is op het digibord te zien.
Slot:	Controleren De leerkracht controleert de betekenis van de te leren woorden bij de leerlingen door de te leren woorden van de woordkaart langs te gaan. De leerkracht stelt een vraag over een woord, de leerlingen geven hier antwoord op wanneer ze een beurt krijgen.

Toelichting interventieles 5

Het onderwerp dat centraal staat in deze les is 'Wêr komt it wei?'. Er wordt aandacht besteed aan verschillende producten en afkomst daarvan. Iedere les is verdeeld in een inleiding, een kern en een slot. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de verschillende fasen van de Viertakt (1994). Er zijn een aantal materialen die gebruikt worden in de les, die hieronder worden toegelicht.

Het verhaal 'Karla kin gjin aai lizze'

Dit verhaal is opgenomen in hoofdstuk 11 van het boek: Hoogland, R. & Bangma, J. (1999). *Ikke*. Franeker: Telenga bv. De leerkracht introduceert de les met dit verhaal, waardoor het verhaal het begin vormt van de les. Het verhaal zorgt ervoor dat de leerlingen een goede voorstelling kunnen maken van het thema van de les. Hierdoor kunnen zij het thema koppelen aan eigen ervaringen en ideeën.

De woordkaart van het thema 'Wêr komt it wei?'

De woordkaart wordt gebruikt tijdens alle verschillende fasen in de les. Tijdens de fase van het voorbereiden, ondersteunt de woordkaart de introductie van het thema. Tijdens de semantiseerfase krijgt de woordkaart een prominente rol; de leerkracht brengt de woorden over op de leerlingen aan de hand van de woordkaart. Tijdens de rest van de les, maar ook tijdens andere momenten buiten de les om kan de woordkaart gebruikt worden voor herhalingsmomenten.

Op deze woordkaart zijn de volgende Friese woorden opgenomen:

Bist – jong bist – produkt

Ko – kealtsje – molke

Hin – pykje – aai

Baarch – bigge – fleis

Skiep – lamke – wol

Het memoryspel

Het memoryspel is opgenomen in oefening 2 van de consolideeroefeningen die bij deze les horen.

Een korte uitleg bij het werkblad:

Dit is een oefening die kan worden gedaan door een klein groepje leerlingen (ca. 3) als klaaropdracht, extra opdracht, etc. De kaartjes worden allemaal uitgeknipt, hierna kan het memoryspel gespeeld worden. De leerlingen zoeken het goede woord bij de goede afbeelding door om de beurt twee kaartjes om te draaien. Zijn er twee kaartjes omgedraaid die bij elkaar horen, dan mag de betreffende leerling deze kaartjes hebben. Wie de meeste kaartjes verzameld heeft, heeft het spel gewonnen.

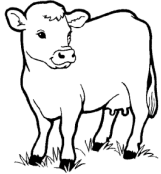
Consolideeroefeningen (5 – 10 minuten)

De behorende consolideeroefeningen bij deze les staan verderop uitgewerkt. Deze vier oefeningen kunnen gebruikt worden na de les, verspreid over de hele week als herhalingsopdrachten. Het advies is om iedere dag tenminste één oefening uit te voeren met de leerlingen. Dit kan op klassikale wijze, in groepjes of individueel. Bij iedere oefening staat een korte uitleg voor de leerkracht.

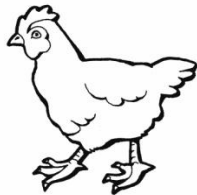
Wêr komt it wei?

bist – dier

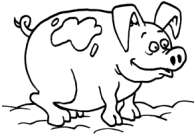
ko

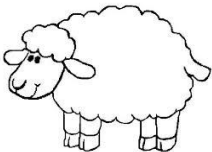
hin

baarch

skiep

jong bist

kealtsje

pykje

bigge

lamke

produkt

molke

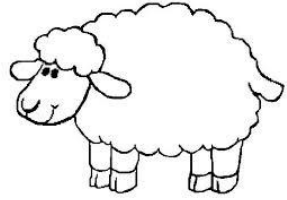
aai

fleis

wol

Memoryspel

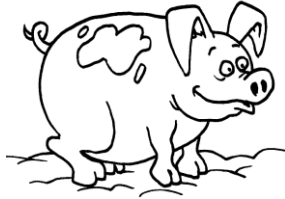
skiep

lamke

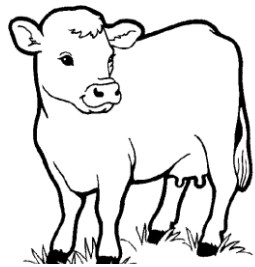
baarch

bigge

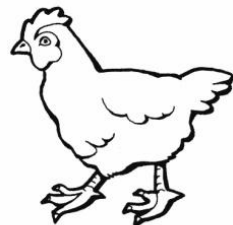
ko

kealtsje

hin

pykje

Oefening 1

De leerkracht stelt vragen, zoals onderstaande, aan de leerlingen. De leerlingen reageren hierop wanneer zij het goede antwoord weten.

Vragen die gesteld kunnen worden zijn:

- Hokker jong bist krijt in ko?	Kealtsje
- Hokker jong bist krijt in hin?	Pykje
- Ut hokker bist komt in lamke?	Skiep
- Hokker produkt krije wy fan in skiep?	Wol
- Hokker produkt krije wy fan in ko?	Molke
- Hokker produkt krije wy fan in baarch?	Bigge

Oefening 2

Dit is een oefening die kan worden gedaan door een klein groepje leerlingen (ca. 3) als klaaropdracht, extra opdracht, etc. De kaartjes worden allemaal uitgeknipt, hierna kan het memoryspel gespeeld worden. De leerlingen zoeken het goede woord bij de goede afbeelding door om de beurt twee kaartjes om te draaien. Zijn er twee kaartjes omgedraaid die bij elkaar horen, dan mag de betreffende leerling deze kaartjes hebben. Wie de meeste kaartjes verzameld heeft, heeft het spel gewonnen.

Voor de kaartjes zie het knipblad.

Oefening 3

Dit spel kan klassikaal gespeeld worden en is een herhaling uit de consolideerfase uit de les. De leerkracht start met een dier van de woordkaart, bijvoorbeeld 'ko'. De leerkracht noemt dan een willekeurige naam van een leerling in de klas, die het bijpassende jonge dier moet noemen, 'kealtsje'. Deze leerling noemt wederom een willekeurige naam van een leerling die het woordspel eindigt met het goede product, 'molke'. Hierna start de leerkracht het woordspelletje weer opnieuw door een volgend dier te noemen. Zijn alle woorden van de woordkaart geweest, dan is het spel afgelopen en kan het eventueel nog een keer opnieuw gespeeld worden.

Oefening 4

De leerlingen moeten de goede woorden bij elkaar zoeken en verbinden door een lijn tussen de woorden te zetten. Deze oefening kan individueel op papier gemaakt worden, of klassikaal op het digibord.

De oefening die hiervoor gebruikt kan worden:

baarch	lamke	wol
ko	kealtsje	aai
skiep	pykje	fleis
hin	bigge	molke

Interventieles 6 – lesbeschrijving

Lesdoel:	De leerlingen leren de betekenis van de onderstaande woorden.
De te leren woorden:	dokter – siik – better toskedokter – pine – mûle plysje – boeven – sel brânwar – fjoer - blusse
Bron:	Hoogland, R. & Bangma, J. (1999). <i>Ikke</i> . Franeker: Telenga bv. Hoofdstuk 13 – ‘Wa soarget foar my?’
Benodigdheden:	Verhaal ‘Boeven’ Woordkaart Kaarten rollenspel Consolideeroefeningen (5 – 10 minuten)
Inleiding:	Vorbewerken Het lesdoel wordt benoemd. De leerkracht leest het verhaal ‘Boeven’ voor en stelt tussendoor vragen aan de leerlingen, zodat zij met het verhaal mee gaan denken. Daarna maakt de leerkracht samen met de leerlingen een woordparachute met de woorden ‘dokter’, ‘toskedokter’, ‘plysje’ en ‘brânwar’ op het digibord. De leerlingen worden betrokken bij het onderwerp en doen actief mee. De voorkennis wordt geactiveerd.
Kern:	Semantiseren De betekenis van de woorden die centraal staan in deze les worden aan de leerlingen uitgelegd aan de hand van de woordkaart in een interactieve situatie. Dit gebeurt via de didactiek van de drie <i>uitjes</i> (uitleggen, uitbeelden, uitbreiden). De leerkracht laat de leerlingen de woorden herhalen door ze een zin te laten maken met een woord van de woordkaart er in. Consolideren De leerkracht verdeelt de klas in vier groepjes van vijf leerlingen. Ieder groepje krijgt een kaartje van de leerkracht waarop de ‘hulpverlener’ plus nog een aantal woorden staan. Ieder groepje krijgt hierna 10 minuten de tijd om een kort rollenspelletje (ca. 2 min.) voor te bereiden, dat passend is bij het kaartje. De woorden van het kaartje moeten terug te zien zijn in het rollenspel. Daarnaast moet er zoveel als mogelijk Fries worden gesproken. Wanneer de 10 minuten voorbereiding voorbij zijn, komen om de beurt de groepjes voor de klas om het rollenspel uit te voeren. Het is de taak aan de rest van de klas om te raden welke hulpverlener wordt opgevoerd.
Slot:	Controleren De leerkracht evalueert samen met de klas de rollenspellen. Hierbij stelt de leerkracht verschillende vragen, waardoor gecontroleerd wordt of de leerlingen de woorden beheersen.

Toelichting interventieles 6

Het onderwerp dat centraal staat in deze les is 'Wa soarget foar my?'. Er wordt aandacht besteed aan de dokter, de tandars, de politie en de brandweer. Iedere les is verdeeld in een inleiding, een kern en een slot. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de verschillende fasen van de Viertakt (1994). Er zijn een aantal materialen die gebruikt worden in de les, die hieronder worden toegelicht.

Het verhaal 'Boeven'

Dit verhaal is opgenomen in hoofdstuk 13 van het boek: Hoogland, R. & Bangma, J. (1999). *Ikke*. Franeker: Telenga bv. De leerkracht introduceert de les met dit verhaal, waardoor het verhaal het uitgangspunt vormt van de les. Het verhaal zorgt ervoor dat de leerlingen een goede voorstelling kunnen maken van het thema van de les. Hierdoor kunnen zij het thema koppelen aan eigen ervaringen en ideeën.

De woordkaart van het thema 'Wa soarget foar my?'

De woordkaart wordt gebruikt tijdens alle verschillende fasen in de les. Tijdens de fase van het voorbereiden, ondersteunt de woordkaart de introductie van het thema. Tijdens de semantiseerfase krijgt de woordkaart een prominente rol; de leerkracht brengt de woorden over op de leerlingen aan de hand van de woordkaart. Tijdens de rest van de les, maar ook tijdens andere momenten buiten de les om kan de woordkaart gebruikt worden voor herhalingsmomenten.

Op deze woordkaart zijn de volgende Friese woorden opgenomen:

dokter – siik – better – toskedokter – pine – mûle – plysje – boeven – sel

Kaarten rollenspel

Tijdens de consolideerfase van deze les wordt er een rollenspel gespeeld in de klas. De kaarten waarop de rollen beschreven staan, zijn op dit papier uitgewerkt.

Een korte uitleg van het rollenspel:

De leerkracht verdeelt de klas in vier groepjes van vijf leerlingen. Ieder groepje krijgt een kaartje van de leerkracht waarop de 'hulpverlener' plus nog een aantal woorden staan. Ieder groepje krijgt hierna 10 minuten de tijd om een kort rollenspelletje (ca. 2 min.) voor te bereiden, dat passend is bij het kaartje. De woorden van het kaartje moeten terug te zien zijn in het rollenspel. Daarnaast moet er zoveel als mogelijk Fries worden gesproken.

Consolideeroefeningen (5 – 10 minuten)

De behorende consolideeroefeningen bij deze les staan verderop uitgewerkt. Deze vier oefeningen kunnen gebruikt worden na de les, verspreid over de hele week als herhalingsopdrachten. Het advies is om iedere dag tenminste één oefening uit te voeren met de leerlingen. Dit kan op klassikale wijze, in groepjes of individueel. Bij iedere oefening staat een korte uitleg voor de leerkracht.

Wa soarget foar my?

dokter

siik

better

toskedokter

pine

mûle

plysje

boeven

sel

brânwar

fjoer

blusse

Kaarten rollenspel

dokter

siik – ziek

better – beter

toskedokter

pine – pijn

mûle – mond

plysje

boeven – boeven

sel – cel

brânwar

fjoer – vuur

blusse – blussen

Consolideeroefeningen (5 – 10 minuten)

Oefening 1

De leerkracht maakt samen met de leerlingen een woordparachute bij de volgende woorden: ‘dokter’, ‘toskedokter’, ‘plysje’ en ‘brânwar’. Dit is ook al in de voorbereidingsfase van interventie 6 aan de orde geweest en kan herhaald worden. Let op dat de leerlingen hierbij een actieve rol krijgen en zelf de Friese begrippen van de woorden herhalen.

Oefening 2

Tijdens de consolideerfase in de les zijn er rollenspellen uitgevoerd door de leerlingen. Dit kan herhaald worden, door te werken in andere groepjes (4 groepjes van 5 leerlingen). Ieder groepje krijgt een andere kaart dan tijdens de les. De groepjes moeten de hulpverlener (dokter, toskedokter, plysje, brânwar) en de bijbehorende woorden teruglaten komen in het rollenspel. Er moet zoveel als mogelijk Fries gesproken worden door de leerlingen. De kaartjes zijn te zien op de volgende bladzijde.

Oefening 3

De leerkracht leest de onderstaande situaties voor aan de leerlingen. Het is aan de leerlingen de taak om aan te geven bij welke hulpverlener de mensen uit de situaties terecht kunnen. Let op dat de leerlingen goede argumenten voor de keuze geven en het juiste Friese begrip gebruiken. De onderstaande situaties kunnen gebruikt worden:

Situatie 1

Jitske hâld in soad fan snoepkes. Hurde snoepkes, spekjes, dropkes, lollies; alles fynt se hearlik! Eltse jûn moat se fan mem goed har tosken poetse, want oars krijt se gatsjes. Jitske hâld allinnich net sa fan tosken poetse en dêrom slacht se it sa no en dan wol ris oer. En no hat se pyn yn har mûle. By wa kin Jitske terjochte...?

Situatie 2

Bram hat in kat. Dy kat is noch bêst wol jong en dêrtroch docht der wol ris gekke dingen. Bram hat syn kat al de hiele middei net sjoent en hoe langer it duorret, hoe ungerêster Bram wurdt. Dan komt mem ynienen de hûs yn draven en ropt: ‘Poekie sit yn de beam en kin der net mear út komme!’ By wa kin Bram terjochte...?

Situatie 3

Joost hâld wol fan in potsje fuotbaljen. Allinnich hjoed giet it fout. Hy sil in goal meitsje, mar glyd ûnderút. De oare spelers komme om him hinne stean, mar Joost komt net sa gau wer oerein. Hy hat in hiele sere knibbel. By wa kin Joost terjochte...?

Situatie 4

Fleur is mei mem de stêd yn, want se gean lekker winkeljen. Se binne bij Fleur har favorite winkel; in winkel mei allegear moaie sieraden. Se mei wat útsykje fan mem. At se in super moai kettinkje mei in roze blomke útsocht hat, gean mem en Fleur nei de kassa om ôf te rekkenjen. Mem sjocht yn har tas, mar har beurs is fuort. Hy is nergens mear te finen. By wa kinne Fleur en mem terjochte...?

Oefening 4

De leerkracht laat de leerlingen om de beurt een zin maken, waarin ten minste één van de onderstaande woorden in voor komt:

dokter – toskedokter – plysje – brânwar – better – siik – boeven – brân – pyn yn ‘e mûle